

บทที่ 4

ข้อมูลพื้นฐานปราชญ์ชาวบ้านด้านเกษตรกรรม

จากเวทีการประชุมของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน ซึ่งอเนก นาคะบุตร (2545, หน้า 21-23) ได้ให้ข้อคิดสำหรับผู้ที่มิคุ้นเคยกับคำที่จะถูกเรียกว่า “ปราชญ์” นั้น ไว้ใน 4 ประเด็น ดังนี้

1. ปราชญ์ชาวบ้านมีธรรมชาติอยู่ในหัวใจ เป็นธรรมชาติของความรัก ความเมตตา ความอยากช่วยเหลือคนอื่น
2. ปราชญ์ชาวบ้านคิด ทำ สรุปรบเรียน แล้วก็นำมาเป็นความรู้ให้คนอื่นได้อย่างชัดเจน เป็นทั้งรูปธรรม ทั้งชีวิต ทั้งพฤติกรรม ทั้งการกระทำ ทั้งวิชาและการปฏิบัติให้เห็น จากการกระทำทั้งชีวิตที่ตกผลึกเป็นความรู้
3. ปราชญ์ชาวบ้านมีความรัก ไม่ได้อยู่ที่เพียงความฉลาดของปัญญาที่เกิดจากการกระทำ แต่เกิดจากรักที่มีธรรมชาติเป็นแรงบันดาลใจให้แบ่งปัน
4. ปราชญ์ชาวบ้านเป็นร่วมโพธิ์ร่วมไทร แผลออกมาเป็นปรากฏการณ์ เป็นการแผ่ภูมิปัญญาที่เกิดจากการปฏิบัติจริงด้วยความรักต่อแผ่นดินที่มีลูก มีหลาน มีป่า มีชุมชน มีเมือง มีความเป็นคนอีสาน มีพลังที่จะ “กอบบ้านกู้เมือง”

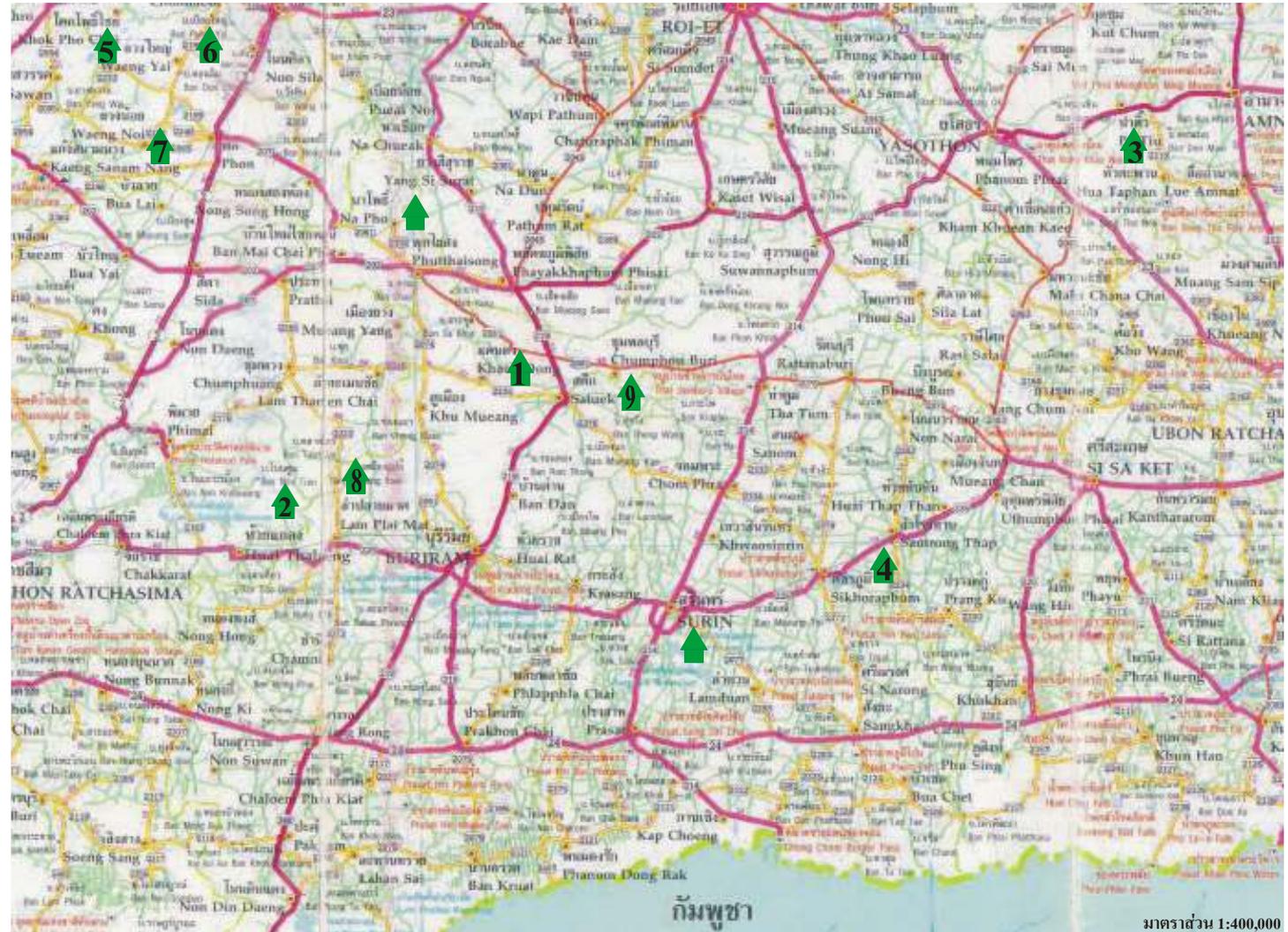
ประวัติความเป็นมาของการรวมตัวกันในนาม “เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน” นั้นทางสำนักงานกองทุนเพื่อสังคม (2545, หน้า 142-143) ได้กล่าวเอาไว้ว่า ในปี พ.ศ. 2538 ได้เกิดเวทีปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน ซึ่งได้มีการประชุมกันต่อเนื่องทุก 6 เดือน โดยการบริหารจัดการของสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนาอีสาน และมูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน เพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น แต่หลังวิกฤตเศรษฐกิจมหภาคในปี พ.ศ. 2540 ปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานเห็นว่าการประชุม 6 เดือนต่อครั้งน่าจะไม่ทันการในการแก้ปัญหา ดังนั้นตั้งแต่เดือนตุลาคม 2541 เป็นต้นมา จึงเกิดการประชุมสัญจรเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานทุกเดือน โดยการบริหารจัดการของมูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น โดยมีวัตถุประสงค์หนึ่งเพื่อสร้างองค์ความรู้และกระบวนการเรียนรู้ในการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง สองเพื่อส่งเสริมปราชญ์ชาวบ้านสร้างผู้นำรุ่นใหม่ และพัฒนาผู้นำเหล่านี้ขึ้นเป็นปราชญ์ชาวบ้านรุ่นต่อไปในการเป็นแบบอย่างของคนรุ่นหลัง และสามเพื่อสร้างเครือข่ายการเรียนรู้สู่การพึ่งตนเอง และพึ่งพากันเอง 1 ล้านครอบครัวในภาคอีสานภายในปี พ.ศ.

2560 ทั้งนี้เครือข่ายฯ ได้สร้างหลักสูตรวิทยากรกระบวนการเพื่อการเปลี่ยนแปลงสู่การพึ่งตนเอง และพึ่งพากันเองภาคประชาชนหรือที่เครือข่ายฯ เรียกว่า “วปอ.ภาคประชาชน” โดยหวังผลในการพัฒนาผู้นำชุมชนที่ทำงานร่วมกับปราชญ์ชาวบ้าน ได้มีโอกาสเรียนรู้ถึงทุกข์ของแผ่นดินสาเหตุทางเลือก การวิเคราะห์ตนเองและผู้อื่น การขยายเครือข่ายโดยเป็นภาคทฤษฎี 2 วัน และภาคปฏิบัติเวียนไปตามศูนย์เรียนรู้ของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานอีก 3 วัน ซึ่งการรวมตัวกันดังกล่าว เปิดกว้างให้พหุภาคีที่สนใจเข้าร่วมได้ทั้งในรูปแบบของการมาร่วมประชุม การเข้าร่วมเป็นสมาชิกเครือข่ายฯ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน การให้ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะ การสนับสนุนในรูปแบบต่างๆ เป็นต้น และยังได้จัดประชุมใหญ่ปีละ 1 ครั้ง เพื่อจัดเวทีร่วมของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานทั้งหมด ซึ่งในการประชุมจะมีการนำเสนอองค์ความรู้ใหม่ๆ ที่เครือข่ายฯ ได้ค้นพบมาในรอบปี มีการวางแผนร่วมกันในการขับเคลื่อนเครือข่ายฯ ในปีต่อไป การเผยแพร่ผลงานของเครือข่ายฯ ต่อสาธารณชนและผู้สนใจ

ความเป็น “ปราชญ์” จึงเกิดจากการยอมรับของสังคม และปราชญ์ชาวบ้านคือผู้นำการปฏิบัติที่ประสบความสำเร็จจนประจักษ์แจ้งแก่สังคม ซึ่งปราชญ์ชาวบ้านด้านเกษตรกรรมในฐานะผู้นำเครือข่ายฯ ทั้ง 9 คนที่เป็นประชากรเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้ จึงเป็นผู้ที่ทำคุณประโยชน์แก่สังคมและได้รับการยกย่องในสังคมวงกว้างมาอย่างยาวนาน เกียรติประวัติและผลงานของปราชญ์ชาวบ้านถูกตีพิมพ์เผยแพร่ในหลายรูปแบบ ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมทั้งจากเอกสารทั่วไป จากข้อมูลเทคโนโลยีสารสนเทศ จากบันทึกชีวประวัติและแนวคิดในหนังสือพลังรากหญ้าพลังแผ่นดิน และ CD-Rom ที่สำนักงานกองทุนเพื่อสังคมได้รวบรวมเอาไว้ จากวารสารคำคุณ (วารสารเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมของผู้ผลิตและผู้บริโภค) จากจดหมายข่าวก้าวทันประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์ และจากจดหมายข่าวก้าวทันปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน โดยผู้วิจัยได้เรียบเรียงและนำเสนอตามลำดับปัญหานั้นคือปราชญ์ชาวบ้านด้านเกษตรกรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังนี้

1. พอคำเตื่อง ภาษี “ปราชญ์ชาวบ้านนักคิดนักพูดนักปฏิบัติแห่งยุคสมัย”
2. พอจันทร์ที ประทุมภา “ปราชญ์ชาวบ้านนักสู้ชีวิต”
3. พอชาติ ภาระแสง “ปราชญ์ชาวบ้านนักปลูกต้นไม้”
4. พอเชียง ไทยดี “ปราชญ์ชาวบ้านนักวิจัยรุ่นลายคราม”
5. พอทศน์ กระยอม “ปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่นผู้สำเร็จได้เพราะ 5 พระ”
6. พอบุญเต็ม ชัยลา “ปราชญ์ชาวบ้านนักจัดการอารมณืศิลป์”
7. พอผอง เกตพิบูลย์ “ปราชญ์ชาวบ้านครูบ้านาญผู้เจริญรอยตามพระยุคลบาท”

1. พ่อคำเดื่อง ภาษี 40 หมู่ที่ 8 บ้านโนนขวา ตำบลหัวฝาย อำเภอแคนดง จังหวัดบุรีรัมย์
2. พ่อจันทร์ที ประทุมภา 138 หมู่ที่ 6 บ้านโนนรัง ตำบลตลาดไทร อำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา
3. พ่อชาติ มาระแสง 25 หมู่ที่ 10 บ้านกุดชวย ตำบลคำพระ อำเภอห้วยตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ
4. พ่อเชียง ไทยดี 59 บ้านอนันต์ หมู่ที่ 2 ตำบลยาง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์
5. พ่อทัศนีย์ กระยอม 108 หมู่ที่ 6 บ้านโสกน้ำขาว ตำบลก้านเหลือง อำเภอเวียงน้อย จังหวัดขอนแก่น
6. พ่อบุญเต็ม ชัยลา 68 หมู่ที่ 4 บ้านดงบัง ตำบลคอนนิม อำเภอเวียงใหญ่ จังหวัดขอนแก่น
7. พ่อผอง เกตพิบูลย์ 83 หมู่ที่ 7 ตำบลโคกสง่า อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น
8. พ่อผาย สร้อยสระกลาง 64 หมู่ที่ 4 ตำบลโคกล่าม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์
9. พ่อสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์ 34 บ้านปากช่อง ตำบลสนามชัย อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์

แผนที่ทางหลวง สำนักพิมพ์พรานนกวิทยา 828/32-34 ถนนพรานนก เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร

ภาพที่ 4.1 ที่ตั้งปราชญ์ชาวบ้านด้านเกษตรกรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

8. พ่อผาย สร้อยสรกลาง “ปราชญ์ชาวบ้านนักจัดการจังหวัดบุรีรัมย์”

9. พ่อสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ “ปราชญ์ชาวบ้านที่ไม่ยอมหยุดเรียนรู้”

พ่อคำเดื่อง ภาษี “ปราชญ์ชาวบ้านนักคิดนักพูดนักปฏิบัติแห่งยุคสมัย”

1. ประวัติ

พ่อคำเดื่อง ภาษี เกิดเมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2495 เป็นลูกคนที่ 6 ในบรรดาลูก 7 คนของพ่อไพรและแม่สี ภาษี แต่งงานกับนางอมร งามชัด ลูกสาวผู้ใหญ่บ้านบ้านหนองแก ตำบลช่องสามหมอ อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ มีลูกชาย 2 คน และลูกสาว 1 คน ปัจจุบันอยู่ที่บ้านเลขที่ 40 หมู่ที่ 8 บ้านโนนเขวา ตำบลหัวฝาย อำเภอแคนดง จังหวัดบุรีรัมย์ รหัสไปรษณีย์ 31150 โทรศัพท์ 081-8765906

2. ต้นแบบจากบิดา

พ่อคำเดื่องเล่าให้ฟังว่า ความอุดมสมบูรณ์ของดินแดนสุวรรณภูมิแห่งนี้ไม่สามารถอธิบายให้ฟังได้เลยว่าขนาดไหน เพราะว่าไม่มีตัวอย่างให้เปรียบเทียบ ต้นนุ่นที่พ่อปลูกไว้บางต้น 3-4 คนโอบถึงจะรอบต้น สูง 20-30 เมตร แตกกิ่งออกไปเกือบข้างละสิบเมตร เกือบต้นเดียวได้ถึง 30 กระสอบป่าน ต้นยางนาสูงเสียดฟ้า 40-50 เมตร ตะเคียนทอง มะค่าโมง มะค่าแต้ ประดู่แต่ละต้นสิบคนโอบก็ไม่รอบ กลางคืนเสียงนก กบ เขียด อีงอ่างแข่งกันร้อง หากอยู่ในหนองน้ำจะคุยกันฟังไม่ได้ศัพท์ เห็ดออกกันจนกินไม่ทัน สัตว์ป่ามีมากมาย เหือก มัน กลอย เห็ดป่า มีหลากหลายชนิดกินได้ไม่หวาดไม่ไหว แต่ละวันอาหารไม่เคยขาด ชีวิตมีแต่ความสุขสบาย ไม่เคยรู้จักการแข่งขัน รู้จักแต่ว่าควรแบ่งปันให้ใคร พรังพร้อมไปด้วยความรักความเอื้ออาทรต่อกัน

3. ปัญหาตั้งเค้า

พ่อของพ่อคำเดื่องเป็นคนที่ขยันมาก ทำให้ลูกๆ ขยันทุกคน ความขยันได้พาให้ครอบครัว ภาษีมีฐานะอยู่ในระดับแนวหน้า แต่จากการปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวเมื่อปี พ.ศ.2504 ทำให้วิถีชีวิตที่เรียบง่ายที่สุขสบายแบบเดิมๆ เปลี่ยนแปลงไป ส่อเค้ายุ่งยากขึ้น ชีวิตเปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง ควาย 8 ตัวถูกพ่อขายออกไปเหลือเพียง 2 ตัว เพื่อไว้ลากเกวียนและไถนาเท่านั้น เพื่อว่าทุกคนจะได้มีเวลาไปเตรียมที่ดินปลูกพืชในที่ดินมากขึ้นจากเดิมเป็น 100 ไร่ ชีวิตเร่งรีบมากเพื่อให้มีผลผลิตไปขายได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ แต่ชีวิตกลับตาลปัตรอย่างมาก ในระบบปลูกพืชเศรษฐกิจต้องวิ่งตามราคาตลาดตามที่รัฐบาลส่งเสริม ทั้งปอ มันสำปะหลัง ถั่วลิสง อ้อย ยาสูบ ข้าวโพด เลี้ยงสัตว์ ยิ่งทำมากเท่าไรยิ่งเป็นหนี้เป็นสินมากขึ้นเท่านั้นเพราะต้องเสียรอบด้าน ไม่มีโอกาสล้มตาข้าปาก เมื่อพี่ๆ พวกกันแต่งงานแยกครอบครัวออกไป ทำให้มีคนช่วยงานน้อยลงภาระและหนี้สินทั้งหมดจึงตกลงมาอยู่กับพ่อคำเดื่อง ซึ่งเติบโตมาเป็นวัยรุ่นในช่วงนั้นพอดี ต้องดูแล

คนงานกว่า 100 คน ไปไหนก็เจอแต่ลูกจ้างของตน มีแต่คนเรียกว่า “เจ้าแก่” ซึ่งคำว่าเจ้าแก่คนอีสานถือว่าอายุยกย่องสูงสุด เปรียบเสมือนผู้ที่มีความสำเร็จในชีวิตเป็นสุดยอดที่ทุกคนปรารถนา ทำให้ดูเหมือนว่าพ่อค้าเด็องจะเป็นหนุ่มนักต่อสู้ที่สำเร็จในสายตากคนนอก หารู้ไม่ว่าเจ้าแก่ค้าเด็องกลับหน้าขึ้นนอกตรมมีเงินจ่ายค่าแรงลูกจ้าง แต่หนี้สินกลับเพิ่มพูนจาก 10,000 บาท ในปี 2510 เป็น 20,000 บาท เป็น 40,000 บาท เป็น 60,000 บาท เป็น 80,000 บาท และเป็น 90,000 บาท ในปี 2528 หมดอาลัยตายอยากหาได้ไม่พอใช้จ่ายที่จำเป็นและจ่ายค่าดอกเบี้ย

4. ทางออก: ศีกาธรรม

เมื่อนี้สินล้นพ้นตัวทำให้หมดอาลัยตายอยาก อยู่ในสภาพหมดหวังจึงหันหน้าเข้าหาอบายมุข ทั้งดื่มเหล้า สูบบุหรี่เพื่อปลดทุกข์ แต่พบว่าตอนเมาเหล้าก็ช่วยให้ลืมเรื่องหนี้สินได้บ้าง พอสร้างเมาหนี้สินก็กลับมาเหมือนเดิม เกิดคำถามวนเวียนอยู่ว่าจะหาทางออกจากหนี้สินได้อย่างไร ทำอย่างไรหนี้สินจึงจะหมดไป อะไรเป็นเหตุปัจจัยให้เป็นหนี้ ชีวิตมันทำไมถึงได้ทุกข์

ระหว่างที่ความทุกข์ไม่มีทางออก น้องสาวที่บวชชื้ออยู่ได้กลับบ้านแล้วพูดสะกิดใจพ่อค้าเด็องให้ตื่นจากภวังค์ว่า “ปัญหามันเกิดมาจากเหตุคงไม่แก้ได้ด้วยเหล้าและบุหรี่อย่างแน่นอน พี่ที่เคยเป็นหนึ่งในสังคม เคยดูแลคนงานเป็นร้อย เคยช่วยคนมาเยอะ ดั่งนั้นเมื่อตนเองมีปัญหา น่าจะแก้ไขได้ไม่ยาก ควรจะหยุดระลึกตั้งสติดีๆ คงมีช่องทางอยู่” เมื่อเศษผงถูกน้องสาวเขี่ยออกจากตา ความพยายามเลิกเหล้าและบุหรี่จึงเกิดขึ้น พ่อค้าเด็องเล่าให้ฟังถึงพลังในการต่อสู้เพื่อเลิกบุหรี่ที่น่าสนใจสำหรับคนที่อยากเลิกบุหรืดังนี้

“พอเราคิดจะลด ละ เลิก บุหรืเท่านั้นแหละ ตัวอยากสูบบุหรืก็ขึ้นมามีหน้าไปหมด การทดลองเพื่อเลิกบุหรืจึงเกิดขึ้นด้วยสูตรหลายๆ สูตร ทั้งที่ได้อ่านมาจากเอกสารและจากเทพธรรมะ ถูกผมหยิบยกขึ้นมาทดลองทำตามหมด เช่น เทปของพระพยอม กัลยาโน วัดสวนแก้ว แนะนำว่าเลิกบุหรืง่ายมากแค่อ้าปากบุหรืมันก็ร่วงไม่เก็บขึ้นมาสูบต่อก็จบแล้ว ผมก็ทดลองทันทีพอสูบบุหรือ้าปากขึ้นผลปรากฏดังที่ท่านได้เทศน์คือบุหรืมันร่วงลงมาจริงๆ แต่เมื่อก็ตามไปจับมาสูบอีกจนได้มีคนแนะนำให้แปร่งฟันตอนอยากสูบบุหรืก็ทำตาม จนเหงือกบวมเพราะแปร่งฟัน ต้องนอนกินข้าวต้มหลายอาทิตย์เพราะปากพอง ทดลองไม่พบบุหรืไม่พกไม่ขีดไฟไปทุ่งนา ซึ่งห่างจากหมู่บ้าน 2 กิโลเมตร ตามคำแนะนำในวารสารผลสุดท้ายต้องเดินกลับไปหมู่บ้านเอาบุหรือยู่ดี ในที่สุดต้องกลับมาพึ่งอริยสัจสี่ คือ รู้ทุกข์ รู้เหตุแห่งทุกข์ รู้วิธีที่จะดับทุกข์ และวิธีที่จะอยู่เหนือทุกข์ แต่ก็ยังเลิกบุหรืไม่ได้ เวลาเกี่ยวข้าวซักพักก็นั่งสูบบุหรื แต่เสียงรู้ทุกข์ รู้เหตุ รู้วิธี ฯลฯ ก็ดังแข่ง อยู่มาวันหนึ่งประมาณบ่ายโมงนั่งสูบบุหรืกลางแสงแดดร้อนระอุรอบข้างมีฟางข้าวแห้งกรอบ เสียงรู้ทุกข์ดังรบกวนอยู่ตลอดเวลา ในขณะที่จุดไฟเพื่อจะจุดบุหรืสูบรู้สึกร้อนที่มือขึ้นเรื่อยๆ จนไฟที่ไหม้ก้านไม่ขีด

ใหม่ถึงมือจนมือพองต้องรีบโยนก้อนไม้ขีดทิ้งไปบนพื้นจนใหม่ฟางแห้ง ซึ่งขณะที่ไฟกำลังไหม้ ลูกกลมไปไหม้กองข้าวที่เก็บเกี่ยวไว้ ขณะนั้นไม่มีอุปกรณ์ดับไฟอะไรในมือต้องรีบเอามือเปล่าๆ ตะปบลงไปกลางไฟโดนไฟลวกมือทั้งสองข้าง ทุกข์จากไฟไหม้มือเพราะอยากสูบบุหรี่ร่วมกับทุกข์ในใจ ทำให้เห็นสัจจะที่ว่ารู้ทุกข์ เอามือล้างมือหรือออกจากกระเป๋าสีแล้วบรรจงเผาทั้งพร้อมทั้งไม้ขีดไฟจนเป็นเถ้าถ่าน ณ บัดนั้น นับเป็นจุดเริ่มต้นความสำเร็จที่สำคัญมาก”

“บ้าย...บ้าย โลกแห่งอวิชชา โลกอันจอมปลอมทั้งหลายเรียงหน้าเข้ามาเลย เจ้าปัญหาทั้งหลายขออย่าได้มีน้อยเลย ทำอย่าให้มีมากกว่านี้สัก 100 เท่า ด้วยปัญญาแห่งพุทธว่าจะสามารถนำมาใช้ทะลุทะลวงปัญญาได้จริงหรือไม่” เมื่อสัมผัสมาทิวหรือความคิดชอบเกิดขึ้น การพูดชอบ การทำชอบก็ย่อมเกิดขึ้นตามมา ทำทุกอย่างเพื่อให้พึ่งตนเองได้ก่อนเร่งหาทางให้ธรรมชาติกลับมาทั้งดินดำ น้ำชุ่ม ทั้งผืนป่าอุดมสมบูรณ์ พยายามลดรายจ่ายทุกอย่างลงอย่างสุดกำลัง ปัญญา ใช้หนี้ทีละ 100 บาท ทำให้หนี้สินจาก 90,000 บาท เหลือเพียง 80,000 กว่าบาท จากนั้นง่ายกว่าพลิกฝ่ามือ เพราะการเลิกปุ๋ย เลิกยา เลิกจ้างแรงงาน ใช้แรงงานตนเองและครอบครัว กินน้อยใช้น้อย ตัดผมเอง เร่งใช้หนี้สินและคืนความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ ทำให้ลดปุ๋ยเคมีปีละ 100 กระสอบ ก็ปลดหนี้ 30,000 บาท ไม่นานหนี้สินหมดเกิดความเป็นไทได้ เพราะปัญญาอันเป็นยอดของทุนทรัพย์ร่วมกับความขยันและความประหยัด

5. ทรรศนะพ่อคำเต๋อง

พ่อคำเต๋องแสดงทรรศนะต่อธรรมชาติอย่างน่าคิด อาทิ “ความรู้สึกรู้สึกของธรรมชาติไม่มีคนเลย โลกจะเจริญขึ้นไม่มีที่สิ้นสุดถ้ามนุษย์รักธรรมชาติ แต่เป็นเพราะอวิชชาของคนต่างหากที่ทำให้ธรรมชาติเสียหาย ธรรมชาติสามารถปรับจนเกิดความสมดุลทั้งมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับธรรมชาติ ในอนาคตหากเรายังทำลายธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง ธรรมชาติก็จะปรับตัวสู่สมดุลใหม่ ซึ่งอาจจะไม่มีมนุษย์หลงเหลืออยู่ก็ได้”

“ถ้าดูแผ่นดิสก์ที่มนุษย์สร้างขึ้นเก็บข้อมูลได้อย่างมากสามล้านเมกะไบต์ ด้วยข้อมูลเดิมๆ แต่เมื่อดิสก์มีวงยิ่งใหญ่มากกว่าแผ่นดิสก์มาก เพราะมันเก็บต้นมะม่วงเอาไว้ และในต้นมะม่วงยังมีลูกมะม่วง มีเมล็ดมะม่วงนำไปปลูกเป็นต้นมะม่วงต่อไปได้ไม่รู้จบ และปรับสภาพได้กับสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งแผ่นดิสก์ทำไม่ได้แค่เอาข้อมูลเก็บใส่แผ่นดิสก์ก็ทำไม่ได้”

พ่อคำเต๋อง เล่าให้ฟังว่า “ถ้าลองคำนวณดูจะพบว่าเมล็ดมะม่วงเมล็ดเดียวสามารถเก็บเกี่ยวออกมาได้มากกว่าทรัพย์สินสมบัติของจอสไซรอสบวกับของคุณทักษิณอีก ฉะนั้นทุนทางธรรมชาติเหล่านี้ที่มีอยู่ในมือของชาวบ้านบวกกับความรู้จริง ก็จะทำให้คนสามารถอยู่ได้อย่างมีความสุขในชนบท”

พ่อค้าเดื่อง ได้ทดลองสร้างที่นาของตนเองให้เป็นเมืองที่ป้องกันตนเองให้ปลอดภัยจากศัตรู โดยปลูกแนวไม้เป็นรั้วรอบเชิงเนิน เวลาศัตรูบุกมา เช่น ลมแรงๆ ก็จะไม่เจอแนวไม้ปะทะไว้ ถัดมาจะเป็นร่องน้ำซึ่งมีกุ่ม หอย ปู ปลาอยู่เต็มไปหมดเปรียบเสมือนอาวุธยุทธโศปกรณ์ ถัดมาจะมีทหารเกณฑ์เรียกมาช่วยรบได้เร็ว เช่น กกล้วย ถัดเข้ามามีนายสิบ เช่น ฝรั่ง น้อยหน้า ถัดเข้ามาจะเจอนายร้อย เช่น มะม่วง กะท้อน ต่อมาจะเจอนายพัน เช่น มะพร้าว โดยมีนายพล เช่น ยางนา ตะเคียนทอง ต้นตาล ห้อมล้อมจอมพลคือ ครอบครวัเกษตรกรเป็นผู้บัญชาการ เมื่อศัตรูบุกจะไม่ปล่อยให้มีความตั้งใจทำอะไรอย่าง เช่น ลูกที่ไปเรียนราชภัฏตกตึกก็โทรเข้ามาขอเงินสองพันห้าไปจ่ายค่าเล่าเรียน ศัตรูบุกเข้ามาอย่างนี้สำหรับพ่อค้าเดื่องเป็นเรื่องเล็กน้อย เพราะยากที่จะเข้าถึงตัวจอมพลอย่างเขาได้ ติดอยู่แค่เชิงเนินตัดหน่อไม้ ตัดลำไผ่ขาย สู้รบกันไป หนักหน่อยก็ยิงแพรวตีดอต คือ จับปลาขาย ตอนนี้อยู่ผ่านไปสี่ปีแล้วศัตรูยังอยู่แค่รั้วเข้ามาไม่ได้ ปีหน้าถ้าเขาแพ้คือเรียนจบต้องกลายเป็นเมืองขึ้นส่งส่วยให้พ่อ

ทุกวันนี้เกษตรกรยังไม่ได้สร้างป้อมปราการแค่เชิงเนินก็ไม่ได้ทำ ศัตรูบุกเข้ามาจับพ่อเมืองมัดและขังไว้ สิ่งอะไรก็ได้ยึดที่ดินจ่านองซื้อรถก็ได้ สิ่งเนรเทศไปซาอูฯ ก็ได้ สิ่งประหารก็ยังมี ดังนั้นนี่เป็นตัวอย่างในระดับครอบครัวยุคใหม่หลวง ตรงกันข้ามถ้าเราสามารถสร้างครอบครัวยุคที่พึ่งตนเอง และรวมตัวได้หลายๆ ครอบครัวยุคใหม่จะเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง และรวมกันหลายๆ ชุมชนก็จะเป็นประเทศที่เข้มแข็ง ยุทธศาสตร์กอบกู้ชาติจึงต้องสร้างครอบครัวยุคใหม่และชุมชนที่พึ่งตนเองและพึ่งพากันเองได้

6. การขยายเครือข่าย

การเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น จนเกิดความสุขทางกาย ทางใจ ทางสังคม และทางจิตวิญญาณด้วยวิธีคิดชอบ พูดชอบ และทำชอบดังกล่าว ทำให้พ่อค้าเดื่องไม่สามารถตัดช่องน้อยแต่พอตัวเสพสุขแต่เพียงลำพังและครอบครัวยุคใหม่ได้ขยายเครือข่ายในกิ่งอำเภอแคนดงอย่างกว้างขวางทั้งในด้านเกษตรกรรมพึ่งตนเอง เกิดกองทุนหมู กองทุนเลี้ยงกบ เลี้ยงปลา กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเพาะเห็ด กลุ่มเยาวชน มีแกนนำสำคัญๆ ผุดบังเกิดขึ้นมา เช่น พ่อบุญมี ทองหล่อ พ่อสากล ภาษี นายพิทักษ์ แม่สวย ฯลฯ ความมั่นใจในการขยายเครือข่ายร่วมกับพ่อผาย สร้อยสระกลาง และพ่อสุทธิพันธ์ ปริษฎพฤทธิ สามใบเถาบุรีรัมย์ ในรูปแบบของโรงเรียนชุมชนอีสานกลายเป็นก้าวทางการต่อยอดที่สำคัญของเครือข่ายการเรียนรู้ผู้พึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง 1 ล้านครอบครัวในภาคอีสานพร้อมเด็กรักถิ่น 1 ล้านคนกระจายเต็มอีสาน โดยมีหลักสูตรวิทยากรกระบวนการเพื่อการเปลี่ยนแปลงผู้พึ่งตนเองและพึ่งพากันเองหรือเรียกกันสั้นๆ ว่า “วปอ.ภาค

ประชาชน” เป็นตัวขับเคลื่อนมีคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมของตนเอง เครือข่าย สังคมไทย และโลกเป็นเดิมพัน

ผลงานที่ทำได้รับการขานรับจากเครือข่ายประชาชนชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน เพราะภาพความอุดมสมบูรณ์ที่เกิดขึ้น จากภาพฝันของคนล้านคนในเครือข่ายร่วมแรงร่วมใจกันปลูกต้นไม้ยืนต้นคนละพันต้นก็จะมีต้นไม้ยืนต้นถึง 1,000,000,000 ต้น (หนึ่งพันล้านต้น) หากแต่ละต้นมีนกมาเกาะสัก 1 ตัว จะมีนกถึง 1,000,000,000 ตัว (หนึ่งพันล้านตัว) และแต่ละคนเลี้ยงปลาธรรมชาติไว้คนละ 10,000 ตัว ก็จะมีปลาถึง 10,000,000,000 ล้านตัว (หนึ่งหมื่นล้านตัว) และถ้าสามารถออมเงินได้คนละแสนบาทขึ้นไปก็จะมีเงินออมถึง 100,000,000,000 บาท (หนึ่งแสนล้านบาท) และนี่คือการคิดใหญ่ที่ทำทายนักคิด นักพูด นักปฏิบัติแห่งยุคสมัยอย่างพ่อคำเตี๋อง ภาษี ปัจจุบันเครือข่ายต้นแบบเกษตรของพ่อคำเตี๋องมี 20 ท่าน ยกตัวอย่าง เช่น

1) นางสาวรัตน์ปราณี กรมไทยสงค์ 49 ม.5 ต.โหรา อ.อาจสามารถ จ.ร้อยเอ็ด เครือข่ายเกษตรกรต้นไม้ สมาชิกเครือข่าย 10 คน เช่น นายสมบัติ ทาระมาต, นายกัญหา วิสูตรรัตน์, นายประทีป, นายทองม้วน และนายจงดล เป็นต้น

2) นางวิจิตร พิมวัน สมาชิกเครือข่าย 10 คน

3) นายสมาน ปิยวงศ์ สมาชิกเครือข่าย 10 คน

4) นายเสาร์ สุริยะ สมาชิกเครือข่าย 10 คน

5) นายคำนึ่ง เจริญศิริ สมาชิกเครือข่าย 10 คน

6) นายศักรินทร์ ภาษี สมาชิกเครือข่าย 10 คน

7) นายสำเร็จ เย็นรัมย์ย์ สมาชิกเครือข่าย 10 คน

8) นายพิทักษ์ เจริญรัมย์ย์ สมาชิกเครือข่าย 10 คน

9) นางวิไลย์ ภาษี สมาชิกเครือข่าย 10 คน

10) นางวงษ์ อันสุวรรณ สมาชิกเครือข่าย 10 คน

11) นายเศรษฐพงษ์ โมนาติ สมาชิกเครือข่าย 10 คน

7. แนวคิดสำคัญ

แนวคิดสำคัญของการบริหารจัดการสวนเกษตรแบบธรรมชาติของพ่อคำเตี๋อง คือการใช้กลยุทธ์ในการนำธรรมชาติมาเป็นเครื่องมือเป็นอาวุธในการต่อสู้ความยากจน “เราต้องคิดว่าเราคือผู้แพ้สงครามเกษตรเชิงเดี่ยว ใช้สารเคมีจนดินเสื่อมหมดแล้ว เป็นหนี้สินพันตัว หนีมาพลิกฟื้นผืนแผ่นดินใหม่ มีพริก มะเขือ ผักชนิดต่างๆ ไร่บ้าน ปลาในบ่อเป็นพลทหาร จะระดมพลออกรบเมื่อไหร่ก็ได้ มีพืชสมุนไพรผักพื้นบ้านเป็นยา ใช้รักษายามเจ็บไข้ มีลูกยก กล้วยเป็นนายสิบมีไม้

ประการถัดมา ต้องจัดการกับความรู้ด้านดิน น้ำ และพืชเสียใหม่ ความรู้สมัยใหม่ที่หลงใหลมานานมักจะบอกว่าการปลูกพืชแต่ละต้นต้องมีระยะห่างต้องคายน้ำต้องอะไรต่อมิอะไรอีกมากมาย แต่ที่ธรรมชาติสอนเรานั้นบอกว่าไม่ต้องถึงขนาดนั้น สมมติว่าเราปลูกกล้วยโคนกล้วยเราก็ปลูกพริก ปลูกมะเขือ หรือปลูกไม้ยืนต้นอย่างตะเคียนทอง ยางนา ฯลฯ พืชแต่ละอย่างป้องกันแดดให้กันและกัน ดูน้ำและธาตุอาหารที่ต่างกัน และยังเป็นการจัดการที่ดินทุกตารางนิ้วให้เกิดประโยชน์สูงสุด “อย่างเรารดน้ำลงไป พริกพริก มะเขือ มีรากอยู่ผิวดิน ก็จะดูน้ำผิวดินไปใช้ก่อนที่น้ำจะซึมไปให้พวกตะเคียนทองได้ดูดกิน พวกหญ้าก็เหมือนกันไม่ต้องถอน มันไม่ได้แย่งอาหารหรอก แต่จะป้องกันไม่ให้น้ำระเหยเร็วกว่าปกติ เวลาตายก็กลายเป็นปุ๋ยอีก”

นอกจากนี้ เรื่องสมุนไพรและผักพื้นบ้านเป็นเรื่องที่เราคำนึงถึงเป็นอย่างมาก ทุกวันนี้คนรู้จักผักไม่กี่ชนิด เฉพาะที่วางจำหน่ายในห้าง ซึ่งไม่ค่อยแน่ใจเรื่องความปลอดภัย แต่ที่นี้ทุกอย่างปลอดภัยเพราะเราปลูกเอง เราปลูกแบบธรรมชาติ

พ่อค้าเคื่องซี่ไปที่ต้นยางนาและตะเคียนทองแล้วพูดว่า “มีคนอาชีพนั่นบ้างที่กล้าพูดว่าในอนาคตลูกหลานจะมีบ้านที่สร้างจากไม้ตะเคียนทอง แต่เราพูดได้เพราะเราปลูกมันขึ้นมาเอง มีใครบ้างที่กล้าพูดว่าได้สร้างอนาคตที่มั่นคงปลอดภัยให้กับลูกหลาน แต่พวกเราที่ทำเกษตรประณีตหนึ่งไร่กล้าพูด”

นายสำเริง เย็นรัมย์ ซี่ให้ดูพืชนานาชนิดในแปลงเกษตรประณีตที่ลงแรงมาร่วมปีกว่าพื้นที่รอบๆ สระจะปลูกผักบุ้งและพืชพื้นบ้าน ถัดมาก็ปลูกมะระ ผักหวาน กล้วยและพืชต่างๆ อีกหลายชนิด ทุกวันจะขายผักได้วันละไม่ต่ำกว่า 300 บาท โดยมีคนมารับซื้อถึงสวนและยังมีตลาดปลอดภัยสารพิษในหมู่บ้านอีกด้วย “เมื่อก่อนเป็นคนกินเหล้า สูบบุหรี่ แต่พอหันมาทำเกษตรประณีตทำงานอย่างเพลิดเพลินจนลืมสูบบุหรี่ไปเลย ตอนนั้นก็เลิกได้แล้ว ตอนเช้าลูกเมียก็มาช่วยเก็บผักพูดคุยกันอย่างมีความสุข ผมว่ามีน้อยคนที่จะมีความสุขเท่าผม อยากให้ลูกหลานคนรุ่นหลังได้เรียนรู้ ก็บอกลูกให้ชวนเพื่อนๆ นักเรียนมาเที่ยวที่สวนก็มากันครั้งละหลายคน มาตกปลาในบ่อปลิงปลา ต่ำล้มต่ำกินกัน แล้วแจกพันธุ์ไม้ให้ทุกคนไปปลูกที่บ้าน เราตั้งใจว่าเด็กๆ จะกลับไปชวนพ่อแม่หันมาทำเกษตรประณีต”

ส่วนนางกตัญชลี เกตุพิมพ์ เล่าว่า เมื่อก่อนตนกับสามีทำงานรับจ้างอยู่ในโรงงาน ทำถุงมือในตัวเมือง มีรายได้รวมกันตกเดือนละเกือบ 20,000 บาท แต่ก็หมดไปกับค่าใช้จ่ายต่างๆ ทั้งกินอยู่ ค่าเช่าบ้าน ฯลฯ ก็เลยกลับมาอยู่บ้าน พร้อมหนี้สินติดตัวรวม 200,000 บาท “ทราบข่าวว่าเขามีการอบรม วปอ. ภาคประชาชน ก็เข้าอบรมกับเขา พออบรมเสร็จก็ลงมือทำเลย จำได้ว่าตอนนั้นพิตมากถึงกับไปขุดยางนาตอนกลางคืนเพื่อนำมาปลูก แรกๆ ก็ปลูกในพื้นที่หนึ่งงานรอบๆ บ้าน

ตอนหลังก็หันมาทำประณีตหนึ่งไร่ ปลูกทุกอย่างทั้งผักชนิดต่างๆ พืชพื้นบ้าน กล้วย ไม้ยืนต้น พวก ยางนา ตะเคียนทอง ตอนนี้อยู่ที่ปลูกให้ผลผลิตแล้วหลายรุ่น อีกทั้งยังมีรายได้จากการเพาะชำ ยางนาและพืชต่างๆ ขาย สามารถนำเงินไปปลดหนี้ได้แล้วแสนกว่าบาท คาดว่าหนี้ที่เหลือจะหมดใน "ไม่ช้า"

8. กลับไปหาปัญญาดั้งเดิม

พ่อคำเตื่องเล่าเพิ่มเติมอีกว่า แนวทางการทำเกษตรประณีตเป็นการหันไปหาปัญญา ดั้งเดิมต้องเร่งทำในตอนนี้อย่างไร หากคนรุ่นเราล้มหายตายจากก็จะมีมรดกด้านความรู้ตกทอดถึง ลูกหลาน ตอนนี้อยู่ที่แปลงนำร่อง 250 แปลงทั่วทั้งภาคอีสาน ทุกเดือนเราจะประชุมกัน แลกเปลี่ยนความรู้กัน นำพันธุ์ไม้แปลกๆ มาแลกกัน เราจึงได้ความรู้ใหม่ๆ เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เรื่องนี้ ต้องทำให้เป็นกระแส เราตั้งเป้าหมายไว้ว่าภายในปี พ.ศ.2560 ทั่วทั้งภาคอีสานจะมีพื้นที่เกษตร ประณีต 1 ล้านครอบครัวหรือประมาณ 1 ใน 10 ของประชากรในภาคอีสาน

"ไม่น่าเชื่อว่าทรัพยากรทุกอย่างที่สั่งสมมานับล้านๆ ปี ไม่ว่าจะดิน น้ำ ป่า แร่ต่างๆ ถูกใช้ หมดโดยคนที่มีชีวิตอยู่ในช่วง 100 ปีนี้เอง ไม่ค่อยมีคนคิดถึงรุ่นลูกหลานว่าจะอยู่กันอย่างไร ดังนั้นที่เราหันมาทำเกษตรประณีต 1 ไร่ เท่ากับเรามาร่วมกันสร้างมรดกให้กับลูกหลาน ทั้งมรดก ความรู้ด้านการเกษตร ความรู้ด้านการครองตน ที่ดินที่สมบูรณ์และวิถีชีวิตที่ดีงาม"

แต่กว่าจะมาถึงวันนี้ พ่อคำเตื่องเองก็มีวิถีชีวิตเหมือนคนทั่วไปที่เคยคิดว่าการทำเกษตร หวังรวยต้องมีที่ดินพื้นที่ใหญ่ ปลูกพืชชนิดเดียวให้ได้มากๆ ขายได้เงินเยอะๆ จึงจะเรียกได้ว่าประสบความสำเร็จในชีวิต แต่ทางเดินนั้นกับทำให้พ่อคำเตื่องและครอบครัวมีหนี้สินทวีคูณขึ้นทุกปี จนเมื่อปี พ.ศ.2528 พ่อคำเตื่องต้องแบกหนี้ไว้จำนวนมาก จึงหันมาทบทวนชีวิตทั้งหมดและเริ่มต้น ใหม่ด้วยการหันมาทำเกษตรธรรมชาติ เริ่มต้นจากที่นาแปลงเล็กๆ ในระหว่างนั้นมีกระแสของการ ทำเกษตรแบบธรรมชาติจากญี่ปุ่น โดยชาวนาญี่ปุ่นชื่อ มาซาโนบุ ฟูกุโอะกะ ใช้แนวทางไม่ไถพรวน พ่อคำเตื่องซึ่งได้ทำแนวทางนี้อยู่แล้วจึงได้ชื่อว่าฟูกุโอะกะเมืองไทย

พ่อคำเตื่องกล่าวว่า "เมื่อคุณฟูกุโอะกะเข้ามา เขาก็พูดถึง 4 ข้อ 1) ไม่ไถพรวนดิน 2) ไม่ใช้ ปุ๋ยเคมี 3) ไม่กำจัดศัตรูพืช และ 4) ไม่ใช้ยาฆ่าแมลง เกษตรกรรมไม่ใช่การเพาะปลูกหรือเก็บเกี่ยว หรือการทำเทคนิคเท่านั้น แต่มันเป็นธรรมชาติเราก็เอาธรรมชาติมาเป็นผู้ช่วย การทำงานไม่ใช่ว่า เราจะทำทุกอย่างเพราะจริงๆ แล้วธรรมชาติมันทำได้ทุกอย่าง ผมพยายามที่จะพูดถึงเรื่องดินที่ นำเอาฟางข้าวมาคลุมมัน ดินดียังไง ถ้าดินดีไม่ต้องถามว่าข้าวงามไม่งามถึงนั้นมันคือปลายเหตุ แล้ว สาเหตุหลักก็คือดินดีหรือไม่ดี ทุกคนไม่ต้องการความรู้แต่ต้องการเทคนิค"

เมื่อแรกที่พ่อคำเตีต้องค้นพบวิธีพึ่งตนเอง และเห็นความสำคัญของการทำเกษตรแบบธรรมชาตินั้น ทำให้พ่อคำเตีต้องมีพฤติกรรมที่สวนกระแสกับสิ่งที่ชาวบ้านทำ ไม่ว่าจะเป็นการไม่ไถนาหรือไม่เผาฟาง พ่อคำเตีจึงถูกกล่าวหาว่าเป็นคนบ้าอยู่บ่อยๆ สำหรับการเลือกซื้อที่ดิน พ่อคำเตีเองก็มีกลวิธีการซื้อที่ทำกินอยู่ทุกวันนี้ในแนวทางที่แปลกกว่าใครๆ การทำเกษตรผสมผสานของพ่อคำเตีเองนั้นไม่ได้เก็บไว้เพียงคนเดียว พ่อคำเตีเองยังเผยแพร่ให้กับผู้ที่สนใจการทำเกษตรแบบผสมผสานนี้ด้วย นอกจากการเปรียบเทียบว่าพืชผักทั้งหลายเป็นแนวทวารที่ต่อสู้กับความยากจนแล้ว พ่อคำเตีเองยังเปรียบดอกผลของการทำเกษตรนี้กับการออมเงินในธนาคารอีกด้วย “ยังไม่เคยเห็นดอกเบี้ยในธนาคารในโลกนี้ให้ดอกเบี้ย 100% ฝาก 1,000 ให้ 1,000 ฝากหมื่นให้หมื่น แต่ธรรมชาติจะให้มากกว่านั้นแทบทุกเรื่องเช่น เรามีเงิน 10 บาทไปฝากธนาคารสิ้นปีผ่านไปถ้าเขาให้ได้ 100% ได้กับมาอีก 10 บาท เป็น 20 บาททุกคนต้องดีใจตายไปเลยละ แต่ถ้าเราไปฝากกับธรรมชาติก็คือ อาจจะให้คนหนึ่งไปซื้อหน่อกล้วย 5 บาท ค่าแรงคนฝังอีก 5 บาท และสิ้นปีต่อไปจะได้อะไรบ้างเราได้ปลีกล้วยมา 1 ปลีได้เครือกล้วยมา 1 เครือและยังแถมหน่อกล้วยมา 2 หน่อแล้วถามว่ามันถึง 10 บาทไหม? ได้ 100% หรือมากกว่านั้น และในปีที่ 2 ก็ไม่ต้องไปฝากอีกเพราะว่ายังมีอีก 2 หน่อใหม่ ส่วนเงินที่ถอนออกมาจากธนาคารก็ต้องไปฝากใหม่อีก แค่นี้ก็รู้แล้วว่าธรรมชาติให้อะไรเรามากกว่า”

ทุกวันนี้พ่อคำเตีเองและเหล่าทวารบนดินที่อุดมสมบูรณ์ เป็นตัวอย่างของเกษตรกรที่สร้างบทพิสูจน์แล้วว่า แนวทางเกษตรธรรมชาตินั้นทำได้จริง หากมีการวางยุทธวิธีที่ถูกต้องเหมาะสมกับพื้นที่ ผลผลิตจากทวารนอกจากจะสร้างความอุดมสมบูรณ์แล้วยังเป็นแนวทางในการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน พ่อคำเตีเองยังคงมีความสุขกับการทำเกษตรธรรมชาติด้วยแนวร่วมจากทวารกล้าเพื่อตัวอย่างให้เกิดการเรียนรู้แก่ลูกหลาน และท่านได้ฝากบอกลูกหลานว่า “เงินทองเป็นของมายา ข้าวปลาเป็นของจริง” จากความสำเร็จทำให้พ่อคำเตีได้รับรางวัลคุณภูมิปัญญาไทยรุ่นที่ 1 ปี พ.ศ.2544 จากกระทรวงศึกษาธิการ

พ่อจันทร์ที่ ประทุมภา “ปราชญ์ชาวบ้านนักสู้ชีวิต”

1. ประวัติ

พ่อจันทร์ที่ ประทุมภาเกิดเมื่อปี พ.ศ.2481 ที่บ้านนาเชือก อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม บิดาชื่อนายเข้ม ประทุมภา มารดาชื่อนางแก้ว ประทุมภา จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนทุ่งสว่างนาดี ตำบลสหราษฎร์ อำเภอพินาย จังหวัดนครราชสีมา แล้วบวชเป็นสามเณรอยู่ 3 ปี สอบได้นักธรรมโทจนจบจึงสึกไปเรียนเป็นช่างซ่อมเครื่องยนต์ตามอยู่

ซ่อมรถยนต์ได้ค่าแรงเดือนละ 500 บาท ทำอยู่ 2 ปี ด้วยความขยันจึงได้ขึ้นเงินเดือนถึง 1,200 บาท ซึ่งนับเป็นเงินเดือนที่สูงมากในสมัยนั้น พ่อจันทร์ที่ได้แต่งงานกับแม่สำเภา ศรีนนท์นาม ลูกสาวคนโตของพ่อกำนันจำปา ศรีนนท์นาม มีลูกด้วยกัน 4 คน คนแรกเป็นผู้หญิงอยู่กับพ่อแม่ คนที่สองเสียชีวิตตั้งแต่อายุได้ 2 ปี คนที่สามเป็นทหารม้าได้รับยศสิบเอกตั้งแต่ปี พ.ศ.2539 คนที่ 4 เป็นนักเรียนโรงเรียนชุมชนอีสานรุ่นที่ 3 เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ.2539

เมื่อพ่อจันทร์ที่อายุครบ 6 ปี บิดามารดาได้พาอพยพย้ายถิ่นเพื่อแสวงหาที่ดินทำกินที่มีความอุดมสมบูรณ์ เพราะถิ่นเกิดนั้นเป็นดินทราย ทำนาได้ข้าวไม่พอกินคุ้มปี จึงได้พากันเดินทางรอนแรมด้วยเกวียนเป็นเวลา 5-6 วัน จึงได้มาซื้อป่าที่มีต้นไม้ยืนต้นหลากหลายชนิดขึ้นเบียดกันอยู่อย่างหนาแน่น ณ บ้านหนองโดน อำเภอมาย (ปัจจุบันคืออำเภอยางชุมน้อย) จังหวัดนครราชสีมา ครอบครัวยุคแรกพักหลักอยู่ที่บ้านเลขที่ 138 บ้านโนนรัง หมู่ที่ 6 ตำบลตลาดไพร อำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา รหัสไปรษณีย์ 20370 โทรศัพท์ 081-3904860, 081-4700984 และ 089-9484737

2. นายหน้าหักหลัง

พ่อจันทร์ที่เล่าประสบการณ์ให้ฟังว่า เมื่อปี พ.ศ.2524 มีนายหน้ามาชักชวนไปทำงานต่างประเทศให้เงินเดือนๆ ละ 30,000-40,000 บาท และสัญญาว่าจะให้เดินทางไปโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายใดๆ และจะแบ่งเงินให้อีกร้อยละ 5 โดยมอบหมายให้เป็นผู้เก็บเงินจากผู้ที่ประสงค์จะไปทำงานต่างประเทศ เพื่อนำเงินไปเป็นค่าประกันวีซ่าคนละ 25,000-40,000 บาท ได้เงินรวม 2 แสนบาทซึ่งถือว่ามากในสมัยนั้น มอบให้นายหน้าผู้นั้นไปปรากฏว่านายหน้าผู้นั้นได้ขึ้นเครื่องบินหนีไปคนเดียว ทำให้พ่อจันทร์ที่ต้องกลับมาหาทรัพย์สินมีค่าของตนที่มีอยู่ออกขาย พร้อมทั้งกู้เงิน เพื่อใช้หนี้

ในระหว่างที่หาทางออกไม่เห็นก็มีเพื่อนคนหนึ่ง ซึ่งเป็นหัวหน้าคนงานรับเหมาก่อสร้างรับเหมาก่อสร้างโรงเรียนที่ประเทศมาเลเซีย เมื่อเห็นพ่อจันทร์ที่ตกทุกข์ได้ยากจึงชวนไปทำงานด้วยที่ประเทศมาเลเซีย โดยช่วยออกค่าใช้จ่ายทั้งหมดให้ได้มีโอกาสไปทำงานที่นั่นในปี พ.ศ.2529 ระหว่างที่ทำงานอยู่ที่นั่น พ่อจันทร์ที่ประหยัดทุกบาททุกสตางค์ และทำงานหนักที่สุดได้ค่าโง่ที่มากที่สุด จนคนที่ไปทำงานด้วยกันล้อเลียนว่า “ลุงเอาเงินกลับบ้านหรือจะเอากระดูกกลับบ้าน” อย่างไรก็ตามความพยายามอยู่ที่ไหนความสำเร็จย่อมอยู่ที่นั่น พ่อจันทร์ที่อาศัยการทำงานหนัก ร่วมกับการอดออมภายในเวลาเพียง 1 ปี เหลือเงินกลับบ้าน 150,000 บาท นำมาใช้หนี้และไถ่หนี้คืนได้พอดีเรียกขวัญและกำลังใจกลับมาได้

แม้จะได้ที่นาคืนแต่ก็ไม่มีเงินทุนหมุนเวียน ทดลองทำแต่นาในปีแรกก็เพียงได้กินไปวันๆ เท่านั้น ปีที่ 2 จึงนำเอาหลักทรัพย์ไปจำนองสหกรณ์ได้เงินมาลงทุนและใช้จ่ายในครอบครัว ทดลองอยู่ 3 ปี หนี้สินมีแต่เพิ่มขึ้นทุกปีเหมือนดังที่คนพูดให้ฟังว่า “ทำข้าวนาปีเหลือแต่หนี้กับฟาง ทำข้าวนาปรังเหลือแต่ฟางกับหนี้” ความทุกข์จากหนี้สินถูกนำมาปรึกษาหารือกันกับสมาชิกในครอบครัว เพื่อหาทางออกในการลดหนี้ปลดหนี้ ข้อมูลของสมาชิกจากข่าวสารทางวิทยุและโทรทัศน์สรุปตรงกันว่าน่าจะลองทำเกษตรผสมผสาน จึงพากันไปดูงานของพ่อผาย สร้อยสระกลาง ซึ่งทำมาก่อนหน้านี้ที่บ้านสระคูณ พอไปเห็นแปลงเกษตรผสมผสานของพ่อผาย ก็เกิดความพึงพอใจ สมาชิกในครอบครัวร่วมกันตัดสินใจทันทีว่า “นี่คือคำตอบ” และทุกคนก็ร่วมแรงร่วมใจทำเกษตรผสมผสานตั้งแต่ปี พ.ศ.2534

3. หวนมาหาเกษตรผสมผสาน

พ่อจันทร์ที่กล่าวถึงแนวความคิดการทำเกษตรผสมผสานว่า “การทำเกษตรผสมผสานนี้ต้องมีปัจจัยสำคัญหลักๆ ที่หาไม่ได้เลยก็คือการขุดดิน ขอน้ำ ขอมต้นไม้ ขอมภูมิปัญญา คำว่าขุดดินคือที่ดินน้อยๆ แต่ทำให้เกิดประโยชน์สูงสุด ทุกตารางวาต้องให้มีไม้ มีพืชผักสวนครัว สารพัดอย่าง ทั้งพืชระยะสั้น ระยะกลาง ระยะยาว ไม่เศรษฐกิจอยู่รอบนี้ทั้งหมดเลย แล้วก็ขอน้ำ ต้องใช้น้ำให้เกิดประโยชน์สูงสุด คือ ในฤดูแล้งต้องศึกษาหาข้อมูลว่าน้ำในสระเราจะใช้ปลูกผักได้ก็แปลงผักต้องมีอายุที่วันถึงจะเก็บเกี่ยว เราต้องคำนวณกับพื้นที่น้ำที่มีอยู่ต้องปลูกให้น้อยลง เราต้องปลูกทุกอย่างแต่ไม่มาก ในน้ำจะต้องมีปลาอย่าให้น้ำอยู่เปล่าๆ ต้องให้มีครบวงจร มีน้ำ มีกุ้ง หอย ปู ปลา ขอมต้นไม้ ต้นไม้ต้นหนึ่งห่างกัน 1.5 เมตร บริเวณพื้นที่ของผมประมาณ 20 ไร่ มีไม้เป็นร้อยๆ ต้น ต้นหนึ่งถ้า 20 ปีจะแปรรูปออกมาไม่ต่ำกว่าต้นละหนึ่งหมื่นบาท ถ้าหากว่า 200 ต้นจะเป็นเท่าไร สิ่งนี้คือเราขอมต้นไม้ใหญ่ในพื้นที่น้อยๆ และจะเกิดผลประโยชน์สูงสุด และอีกอย่างหนึ่งไม้ผลก็จะปลูกแซมไปด้วย มีทั้งไม้เศรษฐกิจ ไม้ผล สารพัดอย่าง ขอมภูมิปัญญาคือขอมความรู้ เมื่อเราเห็นจุดนี้แล้วเรายังมองเห็นคนอื่นที่ยังไม่รู้ ผู้ที่เกิดวิกฤตเหมือนเราก็มีมากมาย แต่เขาหาทางออกไม่ได้อยากให้เราได้เรียนรู้ตรงนี้ อยากให้เราทำเหมือนกับเรา เราจึงเก็บรวบรวมความรู้ภูมิปัญญาที่เรามีอยู่ที่เราได้ประสบการณ์ ต้องขยายถ่ายทอดให้กับผู้อื่นก็คือการร่วมกลุ่มประชุมปรึกษาแลกเปลี่ยนความรู้กันเพื่อแก้ปัญหา”

เสียงของพ่อผาย สร้อยสระกลาง ที่เคยบอกเอาไว้ว่า “การพึ่งตนเองได้ต้องขอน้ำ เพราะมะพร้าว มะม่วง กุ้ง หอย ปู ปลา บักมี้ บักสีดา อยู่ได้เพราะน้ำ” ความเชื่อมั่นศรัทธาในตัวพ่อผาย รวมกับความหวังที่จะมีชีวิตที่ดีขึ้น จึงไม่มีอะไรมาสกัดกั้นความตั้งใจของพ่อจันทร์ที่และสมาชิกในครอบครัวประทุมภากลางได้ แม้ว่าไม่มีเงินจ้างรถมาขุดสระก็หาใช่เป็นอุปสรรคแต่ประการใด ภายใน

เวลา 2 เดือน คนทั้งครอบครัวประทุมภาก็ได้ขุดสระกว้าง 6 เมตร ยาว 20 เมตร ลึก 3 เมตร สามารถขุดน้ำไว้ปลูกมะละกอ ฝรั่ง กัลย ช่า และพืชผักต่างๆ จนเต็มพื้นที่และได้ขยายพื้นที่จาก 2 งานในปี พ.ศ.2534 เป็น 2 ไร่ ในปี พ.ศ.2535 เป็น 6 ไร่ ในปี พ.ศ.2536 เป็น 12 ไร่ ในปี พ.ศ. 2537 และเป็น 22 ไร่ ในปี พ.ศ.2538 มีสระน้ำรวม 10 สระ พร้อมด้วยผลไม้ ไม้ใช้สอย หมู เห็ด เป็ด ไก่ ปลา นับไม่ถ้วนที่เป็นบ้านาณูชีวิตดูแลพ่อจันทร์ที่และครอบครัวไปชั่วลูกชั่วหลาน

พ่อจันทร์ที่กล่าวว่า “ของดีเราอยู่ที่ไร่ที่นา มีพืชผักปลาที่อยู่อาศัยอุดมสมบูรณ์ ทำให้เราต้องปักหลักอยู่กับไร่กับนา ความสุขก็อยู่กับไร่กับนาคือไปดูบ่อมีปลา ไปดูนามีข้าว ดูคันคูมีต้นไม้ ดูแคมสระมีเป็ด ไก่ หมู แต่ก่อนเราเคยทำเกษตรแบบฟุ่มเฟือยปุ๋ยก็ต้องไปซื้อจากเมืองจากนายทุน แต่บัดนี้เกษตรผสมผสานของผมทำครบวงจรอย่างปุ๋ยหมัก ปุ๋ยอินทรีย์ ทำจากพืชผักจากไร่ นา เศษอาหารจากครอบครัว เมื่อเรามีตอร์นนี้เราศึกษาตอร์นนี้เรารู้ว่าของดีมันอยู่ที่ไร่ที่นาที่ของเราเอง เราไม่ต้องไปซื้อจากตลาดจากนายทุน ทำให้เรามีความมั่นใจแล้วว่าทำเกษตรแบบผสมผสานครบวงจรเป็นสิ่งที่ยั่งยืนและพึ่งตนเองได้อย่างแน่นอน”

วิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปของพ่อจันทร์ที่ ปีแรก (พ.ศ.2534) ในการทำเกษตรผสมผสานในระยะแรกได้แบ่งสัดส่วนพื้นที่นาทำเพียง 2 งาน แต่ก็สามารถอุดหนุนเรื่องรายจ่ายค่าอาหารของครอบครัวได้ทั้งหมดไม่ต้องซื้อกิน ซึ่งไม่เพียงทำให้รายจ่ายลดลงอย่างชัดเจนกระบวนการกลุ่มยังทำให้มีเงินในออมทรัพย์ ทำให้ค่อยๆ ปลดหนี้สินลงได้ เมื่อเข้าปีที่ 2 ได้ขยายพื้นที่เกษตรผสมผสานเป็น 2 ไร่ ทำให้มีเงินออมสำหรับตัดดอกเบี้ยเงินกู้ ทำให้ไม่ต้องไปยืมแหล่งทุนอื่นมาตัดดอกเบี้ยเงินกู้ ปีที่ 2 นี้มีรายได้สุทธิถึง 29,550 บาท จากการขายผลผลิตในหมู่บ้าน และหมู่บ้านใกล้เคียงโดยไม่ต้องไปขายไกลๆ ปีที่ 3 เริ่มเห็นรายได้ชัดเจนจากวิถีของเกษตรผสมผสาน เพราะมีผลผลิตหลายอย่าง ขายได้หลายอย่าง และขายได้อย่างต่อเนื่อง (ไม่ต้องรอขายเฉพาะสิ้นปีเหมือนทำนา) ปีที่ 3 มีรายได้สุทธิ 39,780 บาท ปีที่ 4 ได้ขยายพื้นที่เกษตรแบบผสมผสานเป็น 12 ไร่ปรับขยายคันทนาเพื่อให้สามารถปลูกพืชบนคันทนาได้เต็มที่และได้ซื้อหมูมาเลี้ยง 4 ตัว ปีที่ 4 นี้มีรายได้สุทธิ 50,960 บาท ปีที่ 5 เพิ่มจำนวนหมูเลี้ยงเป็น 16 ตัว รวมทั้งเพิ่มบ่อเลี้ยงปลาด้วยทำให้มีรายได้สุทธิ 62,670 บาท สามารถชำระหนี้ได้หมดสิ้นและเป็นไทแก่ตัว (ภายหลังจากมีการทยอยใช้หนี้คืนมาโดยตลอดตั้งแต่เริ่มทำเกษตรผสมผสานมีน้อยใช้คืนน้อย มีมากใช้คืนมาก)

4. การขยายเครือข่าย

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับตนเองและครอบครัวของพ่อจันทร์ที่ในครั้งนี้ ได้สร้างจิตสำนึกอันยิ่งใหญ่ที่อยากให้เห็นญาติสนิทมิตรสหายและพี่น้องชาวอีสาน ได้เกิดดวงตาเห็นธรรมบ้าง ดังนั้นวันที่ 25 มกราคม พ.ศ.2535 กลุ่มเกษตรผสมผสานบ้านโนนรัง-บุรพา จึงได้ก่อตัวขึ้น

โดยมีพ่อเจริญ เจนโรสง เป็นประธานกลุ่ม มีพ่อจันทร์ที่เป็นรองประธานระยะเริ่มต้นมีสมาชิกรวม 12 คน สมาชิกได้ลงขันกันเป็นเงิน 5 ปีๆ ละ 100 บาท เพื่อตั้งเป็นกองทุนของกลุ่ม ทุกคนขุดสระด้วยกำลังของตนเองจนมีแหล่งน้ำ เมื่อมีแหล่งน้ำของตนเองก็สามารถปลูกผัก ผลไม้ ไม้ใช้สอย เลี้ยงสัตว์ เลี้ยงปลาที่หลากหลาย ทำให้มีอยู่มีกินเหลือกินได้แจกเหลือแจกได้ขายเหลือขายให้สัตว์กินกันอย่างถ้วนหน้า เมื่อพ่อเจริญถึงแก่กรรมสมาชิกกลุ่มได้เลือกพ่อจันทร์ที่ขึ้นเป็นประธาน มีการจัดการผลผลิตของกลุ่มมาขายในชุมชน ผลประโยชน์เกิดขึ้นแล้วในชุมชนไม่รั่วไหลไปไหนและได้รับความสนใจอย่างมากจากผู้คนในชุมชนขอสมัครเป็นสมาชิกและมีสมาชิกเพิ่มขึ้นทุกปี ปี พ.ศ.2540 สมาชิกในหมู่บ้านเพิ่มขึ้นเป็น 85 ครอบครัวในขณะเดียวกันมีหมู่บ้านอื่นๆ ทั้งจากตำบลและอำเภออื่นๆ มาขอเข้าเป็นสมาชิกจนปี พ.ศ.2543 กลุ่มบ้านโนนรัง-บุรพามีสมาชิกรวมทั้งสิ้น 120 ครอบครัว

ความปิติยินดีที่เห็นคนอีสานพันทุกข์ กลายเป็นพลังขับเคลื่อนจนยากที่จะมีอะไรไปหยุดยั้งความตั้งใจของพ่อจันทร์ที่และเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานที่จะเร่งขยายเครือข่ายการเรียนรู้สู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง 1 ล้านครอบครัวกระจายเต็มภาคอีสาน เพราะภารกิจครั้งนี้มีอธิปไตยของชาติไทยเป็นเดิมพัน จึงไม่สามารถรั้งรออะไรได้อีกต่อไป พ่อจันทร์ที่ได้ตัดสินใจเข้าร่วมอบรมหลักสูตรวิทยากรกระบวนการเพื่อการเปลี่ยนแปลงสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง หรือเรียกสั้นๆ ว่า “วปอ.ภาคประชาชน” ทำให้เห็นปัญหาของชาติสาเหตุทางเลือกและการรวมพลังคนไทยมาร่วมกันแก้ปัญหา ภารกิจสร้างผู้นำรุ่นใหม่ฯ จึงเกิดขึ้นภายใต้ศูนย์ฝึกอบรมเกษตรผสมผสานบ้านโนนรัง-บุรพา เช่น ผู้นำกลุ่มเกษตรผสมผสาน ผู้นำกลุ่มศูนย์สวัสดิการตลาด ผู้นำกลุ่มออมทรัพย์แม่บ้าน ผู้นำกลุ่มธนาคารข้าวประจำหมู่บ้าน ผู้นำกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต (พ่อบ้าน) ผู้นำกลุ่มแม่บ้านทำดอกไม้ประดิษฐ์ ผู้นำกลุ่มร้านค้าคนพิการ ผู้นำกลุ่มปศุสัตว์ (ธนาคารโค) ผู้นำกลุ่มทอผ้า ผู้นำกลุ่มสมุนไพร และผู้นำกลุ่มฅาปนกิจสงเคราะห์ประจำหมู่บ้าน ซึ่งทุกกลุ่มใช้หลักการบริหารนิยธรรมที่พระพุทธรเจ้าทรงสอนพุทธศาสนิกชนว่า “ถ้าอยากเจริญต้องหมั่นประชุมกันเป็นนิจ ต้องเริ่มประชุมพร้อมทำกิจพึงกระทำโดยพร้อมเพรียงกัน” เพื่อนำไปสู่กระบวนการเรียนรู้ การสร้างองค์ความรู้ และการจัดการแก้ปัญหาของสมาชิกและกลุ่มให้ทำเศรษฐกิจดีขึ้น มีรายจ่ายต่ำ เงินออมเพิ่ม หนี้สินหมดและรายได้ค่อยๆ เพิ่มขึ้น มีสิ่งแวดล้อมดีขึ้นในสภาพดินดำ น้ำชุ่ม ป่าอุดมสมบูรณ์ ปลอดภัยภาวะ มีสังคมที่มีครอบครัวอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง ประเทศชาติมั่นคงและที่สำคัญคือวิถีชีวิตที่พึ่งตนเองและพึ่งพากันเองได้อย่างสมดุลและมีความสุข

ด้วยเหตุที่มีผู้นำจำนวนมากในศูนย์เรียนรู้บ้านโนนรัง-บุรพา ที่เข้าใจหลักเศรษฐกิจพอเพียงตามทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่เน้นความพอเพียง การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง ทดแทนการพึ่งเงินพึ่งตลาดพึ่งวัตถุและพึ่งคนอื่นอยู่ตลอดเวลา จึงทำให้การฝึกอบรมภายในศูนย์เรียนรู้บ้านโนนรัง-บุรพาเป็นไปอย่างราบรื่น ไม่ว่าจะเป็นการฝึกอบรมขยายพันธุ์ปลา แก่ผู้สนใจและนักเรียนโรงเรียนวัดเจริญราษฎร์บำรุงและโรงเรียนที่สนใจ การฝึกอบรมปุ๋ยจุลินทรีย์ชีวภาพเพื่อทดแทนการใช้สารเคมีที่มีพิษตกค้าง การฝึกอบรมการใช้และปลูกสมุนไพร และการฝึกอบรมอัดดินซีเมนต์ ซึ่งมีหน่วยงานต่างๆ สนใจมาสนับสนุนเช่น สำนักนายกรัฐมนตรี สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท สำนักงานเกษตรอำเภอชุมพวง กรมพัฒนาที่ดิน กองทุนสิ่งแวดล้อมโลก สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนากองทุนชุมชน (SIF) และมูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น และด้วยพลังความตั้งใจของปราชญ์ชาวบ้านท่านนี้ ร่วมกับผู้นำชุมชนและพหุภาคีที่ทำงานร่วมกัน จึงแทบจะหมดข้อกังขาเลยว่าเป้าหมาย 1 ล้านครอบครัวทั่วภาคอีสานในปี พ.ศ.2560 นั้นอยู่แค่เอื้อม

จากรายงานการประชุมเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีอีสานครั้งที่ 9/2550 เรื่อง “ปลูกต้นหลากหลายเพื่อใช้หนี้และเพื่อสร้างสุขภาวะดี” เมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน 2550 ณ ศูนย์เรียนรู้พอจันทร์ที่ ประทุมภา บ้านโนนรัง ตำบลตลาดไพร อำเภอชุมพวง จังหวัดขอนแก่น (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2552, หน้า 18-19) ซึ่งเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน มีนัยหมายกันมาพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องสำคัญคือ เรื่องปลูกไม้ยืนต้นที่หลากหลายเพื่อใช้หนี้และเพื่อสร้างสุขภาวะดี เพราะต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลาย ถือเป็นยุทธศาสตร์และยุทธวิธีของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน ที่จะช่วยให้เกษตรกรไทยปลดหนี้สิน มีสุขภาวะดีทั้งทางกาย ทางใจ ทางสังคม และทางปัญญา ทั้งนี้เพราะต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลาย มีทั้งคุณค่าและมหาศาลไม่ว่าจะเป็นร่วมเงาที่สร้างความร่มเย็นเป็นสุข ออกซิเจนที่ต้นไม้คายออกมาระหว่างสังเคราะห์แสง รวมทั้งปัจจัยสี่ ทั้งอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และเชื้อเพลิงต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลายมีให้แก่ทุกคน และทุกชีวิตในโลก จึงไม่น่าแปลกใจที่เกษตรกรในเครือข่ายทั้งต้นแบบเกษตรกรและเกษตรกรเป้าหมายที่พากันปลูกต้นไม้ยืนต้นหลากหลายมากกว่า 20 ชนิด รวมจำนวนมากกว่า 1,000 ต้นขึ้นไปในพื้นที่ๆ ต้นเองถือครองอยู่ จะมีชีวิตเปลี่ยนไป ทั้งหลักประกันในชีวิตและบ้านานุชีวิตที่เพิ่มขึ้น เพราะเมื่อกาลเวลาผ่านไปไม่ถึง 5 ปี ต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลายแต่ละต้นให้ผลผลิตอย่างน้อยต้นละ 100 บาทต่อปี ก็จะมีรายได้ถึงปีละ 1 แสนบาทต่อปี และเมื่อเวลาผ่านไป 20 ปี แต่ละต้นมีมูลค่ามากกว่า 1 ล้านบาทและยังมีอาหารปลอดสารเคมีที่เหลือเพื่อ มีออกซิเจนที่มากมาย มีอากาศที่ร่มรื่น จึงแข็งแรงขึ้นทั้งกายและ

ใจ ทำให้ครอบครัวใกล้ชิดสนิทสนมกัน ลูกหลานกลับมาอยู่ใกล้กัน ชุมชนเข้มแข็งกับมารวมตัวกัน คิดร่วมกันทำ สิ่งแวดล้อมพื้นตัวมีสภาพดินดำ น้ำชุ่ม ป่าอุดมสมบูรณ์ ปลอดภัยจากสารเคมี ฆ่าหญ้า สารเคมีฆ่าแมลง แต่ละชีวิตมีความภาคภูมิใจ มีอิสรภาพที่จะคิดดี พูดดี ทำดี โดยไม่ไป ละเมิดสิทธิผู้อื่น ทำให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสมดุล และมีความสุข จึงเป็นฉันทะของเครือข่ายปราชญ์ ชาวบ้านและพหุภาคีอีสานที่ร่วมกันปลูกต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลาย 999,999 ต้น ถวาย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสทรงมีพระชนมายุครบ 80 พรรษา ในปี 2550 ได้ สำเร็จและพร้อมใจกันมาระดมสมองเพื่อระดมสรรพกำลังของเครือข่าย และผู้สนใจเพื่อปลูกต้นไม้ ยืนต้นที่หลากหลาย 9,999,999 ต้น ถวายพระองค์ท่านเนื่องในวโรกาสทรงมีพระชนมายุ 84 พรรษา และอีก 999,999,999 ต้น ถวายแด่พระองค์ท่านเนื่องในวโรกาสทรงมีพระชนมายุ 90 พรรษา และ 99 พรรษา ตามลำดับ ถ้าซึ่งภาคอีสานมีต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลายกินได้ใช้ได้ มากมายเช่นนี้ เชื่อแน่ว่าหนี้สินภาคประชาชนจะหมดไป และสุขภาพที่ดีของประชาชนจะต้อง เกิดขึ้นอย่างแน่นอน

5. ต้นแบบเกษตร

พ่อจันทร์ที่ ประทุมภา เป็นวิทยากรหลัก ด้านเกษตรทฤษฎีใหม่ เกษตรผสมผสาน ขยายพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ สมาชิกเครือข่าย 10 คน ซึ่งมีต้นแบบเกษตรในเครือข่าย อาทิเช่น

1) นายประสาร พลแสน อายุ 68 ปี จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา อาชีพทำ เกษตรกรรมผสมผสานเป็นผู้ช่วยวิทยากร ด้านเกษตรผสมผสาน การขยายพันธุ์พืช (การตอน) เป็น วิทยากรเรื่องเทคนิคการเปลี่ยนยอด สมาชิกเครือข่าย 10 คน

2) นายสุวัฒน์ชัย จำปามูล อายุ 52 ปี จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา อาชีพทำ เกษตรกรรมผสมผสาน เป็นวิทยากรหลักด้านเกษตรผสมผสาน ทำปุ๋ยชีวภาพ เพาะพันธุ์ปลา ขยายพันธุ์พืช เป็นวิทยากรเรื่องเทคนิคการเพาะเมล็ดและการเพาะพันธุ์ปลา สมาชิกเครือข่าย 10 คน

3) นายประจวบ ชัยนา อายุ 68 ปี จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา อาชีพทำการเกษตร แบบผสมผสาน เป็นผู้ช่วยวิทยากรด้านเกษตรผสมผสาน การขยายพันธุ์พืช (การทาบกิ่ง) เป็น วิทยากรเรื่องเทคนิคการเสริมราก สมาชิกเครือข่าย 10 คน

4) นายคำมี มุ่งคุณ อายุ 57 ปี จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา อาชีพทำการเกษตรแบบ ผสมผสานเป็นผู้ช่วยวิทยากรด้านเกษตรผสมผสาน การปรับปรุงบำรุงดิน การขยายพันธุ์พืช (การ เสริมราก) เป็นวิทยากรเรื่องเทคนิคการตอนกิ่ง สมาชิกเครือข่าย 10 คน

5) นายสาม ปุระหล่า อายุ 57 ปี จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา อาชีพทำการเกษตรแบบผสมผสานเป็นผู้ช่วยวิทยากรด้านเกษตรผสมผสาน การขยายพันธุ์พืช (การติดตาม) ความสามารถเป็นวิทยากรเรื่องการเทคนิคการเผาถ่านถึง 200 ลิตร สมาชิกเครือข่าย 10 คน

6) นางดวงจันทร์ จำปามูล อายุ 43 ปี จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา อาชีพทำการเกษตรระบบเกษตรกรรมยั่งยืนเป็นผู้ช่วยวิทยากรด้านเกษตรผสมผสาน วิทยากรกระบวนการการแปรรูปผลผลิต เป็นวิทยากรการทำแชมพู ผู้ประสานงาน งานเอกสาร การทำรองเท้าน้ำ สมาชิกเครือข่าย 10 คน

7) นางบังอร สาลาด อายุ 41 ปี จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา อาชีพทำการเกษตรแบบผสมผสานเป็นผู้ช่วยวิทยากรด้านเกษตรผสมผสาน วิทยากรกระบวนการ การแปรรูปผลผลิต เป็นวิทยากรการทำแชมพู ผู้ประสานงาน งานเอกสาร การทำรองเท้าน้ำ

8) นางอำพร มาลัยศรี อายุ 36 ปี จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา อาชีพทำการเกษตรแบบผสมผสานเป็นผู้ช่วยวิทยากรด้านเกษตรผสมผสาน วิทยากรกระบวนการ การแปรรูปผลผลิต เป็นวิทยากรการทำแชมพู ผู้ประสานงาน งานเอกสาร การทำรองเท้าน้ำ สมาชิกเครือข่าย 10 คน

9) นายณัฐพล จำปามูล อายุ 26 ปี จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา อาชีพทำการเกษตรแบบผสมผสาน เป็นผู้ช่วยวิทยากรด้านเกษตรผสมผสาน การลด ละ เลิกอบายมุข อดดินซีเมนต์เผาถ่าน เป็นวิทยากรเรื่องการเทคนิคการทำปุ๋ยหมัก ปุ๋ยชีวภาพ สมาชิกเครือข่าย 10 คน

10) นายวิจิต ประทุมภา อายุ 32 ปี จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นอาชีพทำการเกษตรแบบผสมผสานเป็นผู้ช่วยวิทยากรด้านเกษตรผสมผสาน การทำปุ๋ยชีวภาพ การลด ละเลิกอบายมุข เป็นวิทยากรเรื่องการเทคนิคการทำปุ๋ยหมัก ปุ๋ยชีวภาพ สมาชิกเครือข่าย 10 คน

11) นายเสรี เทียงนิล อายุ 52 ปี จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา อาชีพทำการเกษตรแบบผสมผสานเป็นผู้ช่วยวิทยากรด้านเกษตรผสมผสาน การปรับปรุงบำรุงดิน การขยายพันธุ์พืช (การเปลี่ยนยอด) เป็นวิทยากรเรื่องการเทคนิคการเปลี่ยนยอด

12) นายสมบุญ สาลาด อายุ 43 ปี จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา อาชีพทำการเกษตรแบบผสมผสาน เป็นวิทยากรผู้ช่วยด้านการเกษตรผสมผสาน สมาชิกเครือข่าย 10 คน

6. การจัดการเครือข่าย

ต้นแบบเกษตรนั้นไม่ได้หมายถึงว่า ใครก็เป็นได้ แต่เป็นผู้ที่ได้รับการคัดเลือกมาจากกลุ่มรู้จัก (know group) โดยศูนย์เรียนรู้ซึ่งดำเนินการคัดเลือกผู้นำการเปลี่ยนแปลงระดับหมู่บ้านๆ ละ 1 คน ที่เป็นผู้ “มีหัวใจรักบ้านเกิด” และ “มีปัญญาสร้างสุขภาพ สร้างชีวิต และสร้างชาติ” และ

จำนวนของเกษตรต้นแบบไม่ได้กำหนดแน่นอน แต่ให้ขึ้นอยู่กับความพร้อมของแต่ละศูนย์เรียนรู้ สำหรับศูนย์เรียนรู้พ่อจันทร์ที่ คัดเลือกได้ 9 คน ใน 9 หมู่บ้าน

ผู้ที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นต้นแบบเกษตรแล้ว ต้องผ่านกระบวนการสร้างเสริมการเรียนรู้ 2 ระดับได้แก่ ระดับแรกเป็นระดับข้อคิดความคิดด้วยหลักสูตร วปอ. ภาคประชาชน ซึ่งเป็นหลักสูตรวิทยากรกระบวนการเพื่อการเปลี่ยนแปลงสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง ที่มีช่วงการอบรม 5 วัน ด้วยสาระของหลักสูตรที่เดินตามหลัก “อริยสัจสี่” เพื่อปลูกจิตสำนึกของผู้เข้าร่วมอบรมได้เรียนรู้ทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ แนวทางดับทุกข์ และวิธีเลือกปฏิบัติเพื่อออกจากทุกข์ ทั้งที่เป็นทุกข์ของตนเอง และประเทศชาติในทุกๆ ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และสุขภาพ ซึ่งวิธีเลือกปฏิบัติเพื่อออกจากทุกข์นั้นได้มีตัวอย่างความสำเร็จของปราชญ์ชาวบ้านและสมาชิกของเครือข่ายฯ หลายระดับให้เรียนรู้ทั้งระยะสั้นประมาณ 1 ปี จนกระทั่งระยะยาวมากกว่า 20 ปี โดยความสำเร็จเหล่านั้นล้วนอยู่บนหลักการแห่งการพึ่งตนเองด้วยวิถีแห่งการเกษตรกรรม อย่างยั่งยืนแบบผสมผสานที่พัฒนาไปสู่การแปรรูปผลผลิต เพื่อการอุตสาหกรรมชุมชน การธุรกิจชุมชน และการสวัสดิการชุมชน ที่มีคุณภาพในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของสรรพชีวิตและสรรพสิ่ง

หลังจากผ่านกระบวนการสร้างเสริมการเรียนรู้ระดับแรกแล้ว ต้นแบบเกษตรทุกคนยังต้องผ่านระดับที่เป็นการปรับเปลี่ยนวิธีคิดด้วยหลักอปริหานิยธรรมที่หมายถึง การประชุมอย่างพร้อมเพียงกันอย่างเป็นประจำและต่อเนื่องเดือนละ 4 วัน (เป็นหลักสูตรที่มุ่งให้ต้นแบบเกษตรเรียนรู้จากปราชญ์ชาวบ้านด้านปรัชญา แนวคิด และเทคนิควิธีในการทำเกษตรผสมผสาน) การเข้าร่วมเรียนรู้ในเวทีประชุมใหญ่ 3 เดือนครั้ง เวทีประชุมในหมู่บ้านกับเกษตรกรเป้าหมายเวทีวิจัยชุมชน ประจำเดือน เป็นต้น การขยายเครือข่ายการเรียนรู้ของต้นแบบเกษตรนั้น ใช้วิธีกาเกษตรกรเป้าหมาย 10 คน ต่อต้นแบบเกษตร 1 คน ในหมู่บ้านเดียวกัน เพื่อสามารถเคลื่อนไหวเครือข่ายการเรียนรู้ในระดับหมู่บ้าน

7. การรวมกลุ่มพึ่งพาตนเอง

อิทธิพลจากองค์กรเอกชนอิสระภายนอก ส่งผลให้เกิดการรวมกลุ่มแบบไม่เป็นทางการ และเป็นกลุ่มเชิงระบบขึ้น ในช่วงปี พ.ศ.2535 แม้เป็นปีที่ 2 ของพ่อจันทร์ที่ในการทำเกษตรผสมผสานพึ่งตนเองเพื่อแก้ปัญหาหนี้สิน แต่เมื่อได้รับการกระตุ้นเรื่องการรวมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาของคนในชุมชนจากแกนนำขององค์กรเอกชนอิสระ (ได้รับแนวคิดจากอาจารย์เสรี พงษ์พิศ และอาจารย์ยงยุทธ ไตรนุชกร แกนนำจากชมรมอุ้มชูไทอีสาน ผ่านมาทางนายเจริญ ทวนไธสง ซึ่งเป็นผู้นำธรรมชาติในหมู่บ้าน) พ่อจันทร์ที่ก็ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องนี้เป็นอย่างมากโดยเข้าร่วมกับคน

ในชุมชนที่มีอุดมการณ์เดียวกัน ซึ่งรวมได้ 12 คนทำการจัดตั้งกลุ่มเพื่ออาศัยกลุ่มเอื้อให้เกิดการพบปะพูดคุยถึงปัญหาและคิดค้นหาแนวทางแก้ไขร่วมกัน (ซึ่งก่อนหน้านี้อาจันท์ที่ได้มีกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการอยู่แล้ว จากการรวมคนที่สนใจเรื่องการเกษตรผสมผสานไปดูงานของพ่อผายแล้วนำกลับมาทำในพื้นที่ของตน) การจัดตั้งกลุ่มดังกล่าวทำกันอย่างเป็นระบบ โดยได้เชิญเกษตรอำเภอมาเป็นประธานในพิธีการจัดตั้งกลุ่ม พร้อมๆ กันก็เชิญพ่อผาย สร้อยสระกลาง มาร่วมในพิธีครั้งนั้นด้วยและร่วมกัน ตั้งชื่อกลุ่มว่า “กลุ่มสวนทิพย์นางาม”

เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2535 มีนายเจริญ ทวนโสด เป็นประธานกลุ่ม ส่วนพ่อจันท์ที่ได้รับการยอมรับจากกลุ่มให้เป็นรองประธาน เมื่อเกิดปัญหาจนกระทั่งรวมกลุ่มไม่ได้ก็ยังหาทางก่อตั้งกลุ่มขึ้นมาใหม่ เมื่อ “กลุ่มสวนทิพย์นางาม” ดำเนินกิจกรรมกลุ่มไปได้ประมาณ 3 - 4 ปี ได้มีสมาชิกใหม่เพิ่มจากเมื่อเริ่มก่อตั้งจำนวน 12 คน เป็น 71 คนนั้น ได้เปลี่ยนทิศทางของนโยบายของกลุ่ม หันไปมุ่งเน้นในเรื่องของธุรกิจโรงสีข้าวที่ต้องระดมทุนมหาศาล พ่อจันท์และสมาชิกบางส่วนไม่สามารถทำตามแนวทางนี้ของกลุ่มได้จึงได้แยกตัวออกมา ซึ่งธุรกิจโรงสีข้าวดังกล่าวในเวลาต่อมาก็ต้องขาดทุนและเปลี่ยนคณะกรรมการบริหารกลุ่ม ในที่สุดต้องเปลี่ยนชื่อกลุ่มเป็น “กลุ่มเกษตรทำนาตลาดไท” เมื่อประธานคนแรกได้เสียชีวิตลงปัจจุบันได้จดทะเบียนเป็นนิติบุคคลแล้ว

พ่อจันท์และสมาชิกส่วนที่แยกตัวออกมา ได้รวมกลุ่มกันขึ้นมาใหม่ภายใต้ชื่อกลุ่มว่า “กลุ่มเกษตรผสมผสานบ้านโนนรัง-บุรพา” ซึ่งจังหวะการแยกตัวออกมานี้ ประจวบเหมาะพอดีกับช่วงเวลานั้น มีกลุ่มเกษตรอำเภอได้เข้ามาสนับสนุนเรื่อง “นารวม 100 ไร่” คือสนับสนุนให้มีการรวมตัวกันของคนที่ในพื้นที่ทำนาติดต่อกัน เพื่อเป็นกลุ่มตัวอย่างทำไร่นาสวนผสมกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นมาใหม่ พ่อจันท์ได้รับการยอมรับจากกลุ่มให้เป็นประธาน บุคคลที่เป็นสมาชิกของศูนย์เรียนรู้ในปัจจุบันและทำหน้าที่บริหารจัดการกลุ่มในขณะนั้นด้วยได้แก่ นายประสาน พลแสน ทำหน้าที่เป็นรองประธาน นายประจวบ ชัยนา ทำหน้าที่เลขานุการ นายคำมี มุ่งคุณ ทำหน้าที่เหรัญญิก นายสาม ประหล่า ทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์ และนายเสรี เทียงนิต ทำหน้าที่กรรมการ “กลุ่มเกษตรผสมผสานบ้านโนนรัง-บุรพา” นี้ยังคงดำเนินกิจกรรมอยู่ในปัจจุบัน และด้วยการมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลเข้าร่วมกับกลุ่มอื่นๆ ที่มีประโยชน์ต่อชุมชน สังคม และประเทศชาติ

การให้ความสำคัญเรื่องการรวมกลุ่มเรียนรู้ร่วมกันนั้น พ่อจันท์ที่ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงกลุ่มใดกลุ่มเดียว ถ้าหากว่ามีคณะบุคคลใดมาชักชวนให้เข้ากลุ่มด้วย แล้วพิจารณาแล้วว่าเป็นเรื่องดี มีประโยชน์ต่อชุมชน สังคมหรือประเทศชาติ ก็ไม่ลังเลในการเข้ากลุ่มด้วย

ในปี พ.ศ.2537 มีคณะบุคคล 3 ท่าน ซึ่งปัจจุบันคือปราชญ์ชาวบ้านรุ่นแรกของเครือข่ายฯ ได้แก่ พ่อผาย สร้อยสระกลาง พ่อคำเดื่อง ภาษี และพ่อสุทธินันท์ ปรัชญพุทธิ ได้ขับรถลุยโคลนเข้ามาถึงเกษตรผสมผสานของพ่อจันทร์ทีเพื่อมาตั้งคำถามว่า “อยากเข้าโรงเรียนชุมชนอีสานไหม” พ่อจันทร์ทีได้ย้อนถามกลับไปว่า “โรงเรียนชุมชนอีสานคืออะไร” ก็ได้รับคำตอบว่า “โรงเรียนชุมชนอีสานตั้งขึ้นมา เพื่อทำหน้าที่ประสานงานเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนในท้องถิ่น โดยเฉพาะในภาคอีสาน เป็นการพัฒนาคืออีสานให้มีความเข้มแข็งพึ่งตนเองและพึ่งพากันได้ ในชุมชนท้องถิ่นและพัฒนาขีดความสามารถในการพึ่งตนเองอย่างรอบด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม ตลอดจนเพื่อมีส่วนร่วมสร้างเสริมการพัฒนาประเทศไทยโดยรวมให้มั่นคงและยั่งยืน”

เมื่อได้รับฟังคำตอบเช่นนั้น ซึ่งเป็นแนวทางเดียวกันกับที่พ่อจันทร์ทีได้ยึดถืออยู่แล้ว ก็เกิดความศรัทธา และสมัครเข้าเป็นลูกศิษย์ของโรงเรียนชุมชนอีสาน เป็นสมาชิกในฝ่ายของ “กลุ่มกระท่อมน้อยพัฒนา” ในส่วนของพ่อผาย เนื่องจากมีพื้นที่ในอาณาเขตเดียวกัน (โรงเรียนชุมชนอีสานขณะนั้นมีศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก เป็นผู้ประสานงานให้เกิดขึ้นและมีกลุ่มที่เป็นองค์ประกอบของโรงเรียนชุมชนอีสาน 3 กลุ่ม คือกลุ่มกระท่อมน้อยพัฒนา ในเขตอำเภอลำปลายมาศ ภายใต้การนำของพ่อผาย สร้อยสระกลาง กลุ่มเกษตรธรรมชาติในเขตกิ่งอำเภอแคนดง ภายใต้การนำของพ่อคำเดื่อง ภาษี และกลุ่มชูชกสะอื่น ในเขตอำเภอสตึก ภายใต้การนำของพ่อสุทธินันท์ ปรัชญพุทธิ)

สิ่งต่างๆ ที่พ่อจันทร์ทีเรียนรู้มาจากการอบรม จากการศึกษาดูงาน หรือมาจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ล้วนได้รับการคัดสรรมาให้เหมาะกับบริบทของตนแล้วแปลงสู่วิถีปฏิบัติในทันที ด้วยเหตุนี้คำพูดฝังใจของพ่อสุทธินันท์ที่ว่า “นักเรียนชุมชนอีสานคนไหนไม่เอาถ่าน ไม่ทำจริง จะเตะลงคันนาเลย” จึงไม่เคยแม้เฉียดเข้ามาใกล้พ่อจันทร์ทีได้เลย

ด้วยคุณสมบัติความเป็นปราชญ์ชาวบ้าน และการสนับสนุนการรวมกลุ่มการเรียนรู้ส่งผลให้พื้นที่เกษตรผสมผสานของพ่อจันทร์ที เป็นที่ตั้งของศูนย์เรียนรู้ของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน และพหุภาคีภาคอีสาน เมื่อปี พ.ศ.2542 นายแพทย์อภิสิทธิ์ อำนวยวงกูร รองประธานมูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีจังหวัดขอนแก่น ได้ปรับขยายเครือข่ายการเรียนรู้ในลักษณะเดียวกับของโรงเรียนชุมชนอีสาน เพื่อให้มีความต่อเนื่องและขยายวงกว้างมากขึ้น ภายหลังจากที่โครงการที่เกี่ยวข้องจากโรงเรียนชุมชนอีสานได้ยุติลง มาเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ ภายใต้ชื่อ “ปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน” ซึ่งในหนึ่งจำนวนนั้นได้รวมพื้นที่ของพ่อจันทร์ทีให้เป็นที่ตั้งของศูนย์เรียนรู้ไว้ด้วย ทั้งนี้เพราะมีคุณสมบัติของความเป็นปราชญ์ชาวบ้านอยู่อย่าง

สอดคล้อง โดยเป็นผู้คิด ทำ สรุปบทเรียนนำมาเป็นความรู้ที่เห็นได้ชัดเจน ทั้งชีวิต ทั้งพฤติกรรม การกระทำที่เป็นรูปธรรม เห็นได้ทะลุปรุโปร่งในวิถีแห่งการผสมผสานพึ่งตนเองพร้อมๆกัน มีการรวมกลุ่มพึ่งพากันเอง พ่อจันทร์ที่ยังเป็นผู้มีธรรมในใจ มีความรัก มีความเมตตาอยากช่วยคนอื่น เป็นที่ประจักษ์ชัด สืบเนื่องจากการที่เข้าร่วมขบวนการของโรงเรียนชุมชนอีสานอย่างไม่ลังเล เมื่อได้รับการชักชวน รวมทั้งยังมีคุณสมบัติของความเป็นผู้ให้ความสำคัญต่อการรวมกลุ่ม และได้มีกลุ่มร่วมเรียนรู้อยู่แล้วได้แก่ กลุ่มผสมผสานบ้านโนนรัง-บุรพา และกลุ่มโรงเรียนชุมชนอีสาน

การมีฐานเรียนรู้สะสมที่เอื้ออำนวยประโยชน์ต่อเวทีวิจัยชุมชนของศูนย์เรียนรู้ ความมีแววนักวิจัยของพ่อจันทร์ที่ และการมีโอกาสของศูนย์เรียนรู้จัดเวทีประชุมให้เครือข่ายฯ เรื่อง “งานวิจัยของชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชน” การค้นพบแวบความเป็นนักวิจัยของพ่อจันทร์ที่ ที่มีการบันทึก รวบรวม และจัดระบบข้อมูลเพื่อแก้ปัญหาในวิถีการดำเนินชีวิต นำไปสู่การยอมรับให้ปฏิบัติภารกิจรวบรวมและจัดระบบข้อมูลวิจัยของกลุ่ม

แวบความเป็นนักวิจัยของพ่อจันทร์ที่ ปรากฏให้เห็นชัดเจนตั้งแต่ช่วงแก้ปัญหาหนี้สินด้วยวิถีเกษตรผสมผสานพึ่งตนเอง ที่ได้เรียนรู้มาจากพ่อผาย สร้อยสระกลาง โดยเมื่อกลับมาจากเรียนรู้ พ่อจันทร์ที่เกิดถูกคิดได้อย่างต่อเนื่องด้วยตนเอง เรื่องความสำคัญของระบบข้อมูลและไม่หยุดอยู่แค่ความคิด ได้นำลงสู่วิถีปฏิบัติทันที ด้วยการสืบค้นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเหตุแห่งหนี้ที่มาจากรายจ่าย แล้วพบว่ารายจ่ายของครอบครัวเรื่องอาหารการกินนั้น เป็นส่วนที่มีรูรั่วมากที่สุดที่ต้องทำการอุดรูรั่วแรกสุด และเรื่องอาหารการกินนี้ยังจะนำมาซึ่งรายได้สำหรับใช้คืนหนี้ได้ด้วย เนื่องจากทุกครอบครัวล้วนมีภาวะเรื่องอาหารการกินเช่นเดียวกัน พ่อจันทร์ที่จึงได้สืบค้นข้อมูลเรื่องการขายไปพร้อมๆกัน ด้วยการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับรายการพืชผักที่ร้านค้าในหมู่บ้านขายได้รวมทั้งสืบค้นเรื่องการปลูกพืชผักนอกฤดูและปลูกได้ตลอดปี เพื่อให้ขายได้ราคาสูงและขายได้อย่างต่อเนื่อง แม้ได้ลงมือทำแล้วก็ยังได้บันทึกข้อมูลรายรับรายจ่ายเพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับยอดกำไรสุทธิทุกปี

หลังจากนั้นไม่นาน พ่อจันทร์ที่ก็ได้รับความไว้วางใจให้รับการสนับสนุนงบประมาณสามหมื่นบาท รวบรวมและจัดระบบข้อมูลวิจัยของโรงเรียนชุมชนอีสานในส่วนของ “กลุ่มกระท่อมน้อยพัฒนา” ซึ่งในการเก็บรวบรวมและจัดระบบข้อมูลของกลุ่มกระท่อมน้อยพัฒนาต้องประกอบไปด้วยข้อมูลใน 5 ประเภทคือ

- 1) การทำแผนผังนาของสมาชิกแต่ละราย สสำรวจภาวะของต้นไม้ สระน้ำและที่เกี่ยวข้องกับวิถีทางเกษตรต่างๆ ก่อนดำเนินการ เปรียบเทียบกับหลังดำเนินการ ในช่วงเวลา 1-2-3-5-10 ปี

2) การสัมภาษณ์พร้อมอัดเทป เพื่อให้ได้ข้อมูลว่าได้เริ่มทำอะไรไปแล้ว ได้ปลูกอะไรไปแล้วบ้าง มีปัญหาอุปสรรคอะไรและต่อไปจะดำเนินการอะไร อย่างไร ข้อมูลเหล่านี้นำไปวิเคราะห์เปรียบเทียบกับปีต่อไป

3) การถ่ายภาพสไลด์ โดยถ่ายทำตั้งแต่จุดเริ่มต้นทำเพื่อนำไปเปรียบเทียบกับปีต่อไป แล้ววิเคราะห์เปรียบเทียบสรุปภาพรวมเพื่อเสนอในการประชุมใหญ่

4) การถ่ายภาพสีควบคู่ไปกับถ่ายภาพสไลด์ เพื่อใช้กระตุ้นกำลังใจของสมาชิก และใช้ในการประกวดแข่งขันจัดบอร์ดในระหว่างสมาชิก

5) การถ่ายทำวีดีโอ ตัดต่อเปรียบเทียบให้เห็นพัฒนาการตั้งแต่จุดเริ่มต้นจนถึงจุดสิ้นสุดโครงการ เพื่อเสนอในการประชุมใหญ่แต่ละครั้ง

การมีโอกาสเป็นเวทีประชุมสัญจรให้เครือข่ายฯ เรื่อง “งานวิจัยของชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชน” ของศูนย์เรียนรู้ที่บ้านโนนรัง - บุรพา ทำให้เป็นฐานเรียนรู้สะสมที่เอื้อประโยชน์ต่อการดำเนินเวทีวิจัยของชุมชนของศูนย์เรียนรู้เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน โดยการประสานงานของมูลนิธิพัฒนาอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดี จังหวัดขอนแก่น ซึ่งส่งเสริมให้พื้นที่ของพ่อจันทร์ที่เป็นศูนย์เรียนรู้ นั้น ได้จัดให้มีเวทีประชุมสัญจรเพื่อขับเคลื่อนสังคมด้วยหลักอภิปรายนิทรรศการที่หมายถึงการประชุมที่พร้อมเพรียงกัน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอย่างเป็นประจำและต่อเนื่อง และโดยอาศัยเวทีประชุมได้มีการตกลงร่วมกันให้หมุนเวียนเวทีประชุมไปตามพื้นที่ปราชญ์ชาวบ้านเดือนละครั้ง ส่วนเรื่องประชุมใหญ่แต่ละครั้งให้วางแผนร่วมกันกำหนดล่วงหน้าในแต่ละปี อาจแทรกเรื่องด่วนให้สอดคล้องกับสถานการณ์สังคมไปด้วย

สำหรับศูนย์เรียนรู้พ่อจันทร์ที่นั่น จัดว่าได้รับโอกาสเป็นพิเศษเมื่อเป็นเวทีประชุมสัญจรให้เครือข่ายฯ เรื่อง “การวิจัยชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชน” และยังได้รับเกียรติจากรองศาสตราจารย์นายแพทย์ยงยุทธ ขจรธรรม ผู้เชี่ยวชาญทางการวิจัยเข้าร่วมแลกเปลี่ยนด้วยผลจากการแลกเปลี่ยนเวทีสัญจรของเครือข่ายฯ ครั้งนั้น เกิดเป็นฐานเรียนรู้สะสมที่เอื้อประโยชน์ต่อเวทีวิจัยชุมชนในเวลาต่อๆ มา ไม่เพียงต่อพ่อจันทร์ที่เป็นปราชญ์ชาวบ้าน แต่ยังรวมไปถึงสมาชิกของศูนย์เรียนรู้ซึ่งมีโอกาสเข้าร่วมเรียนรู้อย่างเต็มที่และทั่วถึง เพราะเป็นเจ้าของพื้นที่ในการจัดประชุมองค์ความรู้สำคัญโดยสรุปในครั้งนั้นได้แก่ “กระบวนการวิจัยชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชน” จะสามารถพัฒนาไปเป็นภูมิปัญญาในช่วงเวลาสั้นๆ ไม่ต้องรอเวลาหลายๆ ปี จะช่วยให้แก้ปัญหาได้ทันที่ และไม่ถูกหลอก เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานเป็นเครือข่ายที่ได้เปรียบ เพราะมีการรวมตัวกัน และพบปะกันอย่างต่อเนื่องการรวมตัวกันวิจัยเรื่องเดียวกัน จะช่วยให้เวลาสั้นลง โดยมีขนาดมากพอที่จะลดอคติลงได้อย่างง่ายดาย

การวิจัยอันที่จริงนั้น เป็นเรื่องธรรมดาสามัญเพียงมีหลักการสำคัญๆ คือมีการตั้งคำถามที่ชัดเจนและมีกระบวนการรวบรวมข้อมูลให้ได้คำตอบอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้การทำวิจัยของชุมชนโดยชุมชน และเพื่อชุมชน ต้องมีคนในชุมชนเป็นเจ้าของปัญหา ตั้งคำถามจากปัญหาที่พบอยู่ เพื่อแก้ไขให้ลุล่วงสู่เป้าหมายแห่งความสุข คุณภาพชีวิตดี และสิ่งแวดล้อมดี นักวิชาการภายนอกมีบทบาทเป็นเพียงพระรองที่จะช่วยให้เกิดคำถามที่ชัดเจน เป็นลูกมือของชุมชนในการสร้างเครื่องมือ และช่วยวางระบบการจัดเก็บข้อมูลโดยปราศจากอคติ

8. รูปลักษณะของเวทีวิจัยชุมชน

ลักษณะการเกิดขึ้นของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน โดยการประชุมงานของนักวิชาการภายนอก (โดยมูลนิธิฯ) นั้นได้สะท้อนรูปลักษณะนี้สู่การเกิดขึ้นของเวทีชุมชนด้วย จึงพบว่าเวทีวิจัยชุมชนมีการประสานการเรียนรู้จากหลายฝ่ายได้แก่ นักวิชาการจากมูลนิธิฯ ทำงานในฐานะกองเลขานุการ นักวิชาการภายนอกที่ทำงานในฐานะคณะที่ปรึกษา

ลักษณะของระดับเวทีวิจัยชุมชน ได้มีการจัดแบ่งออกเป็น 2 ระดับ ได้แก่ 1) ระดับเวทีวิจัยของทุกศูนย์เรียนรู้ 2) ระดับเวทีวิจัยชุมชนของแต่ละศูนย์เรียนรู้

1) ระดับเวทีวิจัยรวมของทุกศูนย์เรียนรู้ เป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อศึกษาปัญหาวิจัยที่มาจากทุกศูนย์เรียนรู้ ที่ประกอบด้วยปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ช่วยปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ประสานงานวิจัยของแต่ละศูนย์เรียนรู้ คณะที่ปรึกษา และฝ่ายกองเลขานุการจากมูลนิธิฯ (อาจมีนักวิชาการร่วมเรียนรู้ที่มาจากหน่วยงานทางการ จากองค์กรอิสระหรือแหล่งทุนต่างๆ)

2) ระดับเวทีวิจัยของแต่ละศูนย์เรียนรู้มีจำนวนสมาชิก 20 คน ที่มีการคัดสรรแกนนำที่อยู่ในหมู่บ้านที่เป็นที่ตั้งของศูนย์เรียนรู้จำนวน 10 คน (ในจำนวน 10 คนนี้ รวมปราชญ์ชาวบ้านและผู้ช่วยปราชญ์ชาวบ้านอยู่ด้วย) และมีการคัดสรรแกนนำจากหมู่บ้านใกล้เคียงอีก 10 คน เพื่อขยายผลในการจัดเวทีวิจัยชุมชนในหมู่บ้านอื่นๆ ในโอกาสต่อไป เวทีนี้มีนักวิชาการภายนอกหรือภายในท้องถิ่นที่ทำงานในฐานะผู้ประสานงานวิจัยของแต่ละศูนย์เรียนรู้เป็นสมาชิกอยู่ด้วย

คณะผู้วิจัยชุมชนของศูนย์เรียนรู้พ่อจันทร์ที่ ประกอบด้วย คณะบุคคลที่มาจากฝ่ายต่างๆ ตามแนวทางที่ตกลงร่วมกันข้างต้น

- 1) พ่อจันทร์ที่ ประทุมภา ประธานคณะวิจัยชุมชน (ปราชญ์ชาวบ้าน)
- 2) นายสุวัฒน์ชัย จำปามูล บ้านโนนรัง (เกษตรกร)
- 3) นายชั้นทอง ยางเดื่อ บ้านโนนรัง (เกษตรกร)
- 4) นายบุญโฮม แสงหิรัญ บ้านโนนรัง (เกษตรกร)

- 5) นายสำรวจ ปัจยะตัง บ้านโนนรัง (เกษตรกร)
- 6) นายคำมี มุ่งคุณ บ้านโนนรัง (เกษตรกร)
- 7) นายประจวบ ชัยนา บ้านโนนรัง (เกษตรกร)
- 8) นายเสรี เทียงบิน บ้านโนนรัง (เกษตรกร)
- 9) นายประसार พลแสน บ้านโนนรัง (เกษตรกร)
- 10) นายธานินทร์ สุขมา บ้านโนนรัง (ครู)
- 11) นางบังอร สาลาด บ้านบุรพา (เกษตรกร)
- 12) นายสาม ปุระหล่า บ้านบุรพา (เกษตรกร)
- 13) นางสมภาร อินทะแสน บ้านบุรพา (เกษตรกร)
- 14) นายสุนิต ประระเสนะ บ้านบุรพา (เกษตรกร)
- 15) นางอำพร มาลัยศรี บ้านบุรพา (เกษตรกร)
- 16) นายก้อน ประดิ่งทะสา บ้านบุรพา (เกษตรกร)
- 17) นายสมัย พันธวงศ์ บ้านโนนแดง (เกษตรกร)
- 18) นางสาวบัญญัติ จำปาศรี บ้านโนนแดง (เกษตรกร)
- 19) นายประเสริฐ ชนะอุดม บ้านสระปทุม (เกษตรกร)
- 20) นายเกศาทอง ป่าปักเข บ้านตาจาง (เกษตรกร)
- 21) นางสาวจรรย์รัตน์ ปรงแก้ว ผู้ประสานงาน (จากสถาบันราชภัฏบุรีรัมย์)
- 22) รองศาสตราจารย์นายแพทย์ยงยุทธ ขจรธรรม ที่ปรึกษา (ผู้แทนจากกองทุนสนับสนุนการวิจัย)
- 23) พญ.ทานทิพย์ อารังค์รวงกุล ที่ปรึกษา (ผู้แทนจากมูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น)
- 24) นพ.อภิสิทธิ์ อารังค์รวงกุล ที่ปรึกษา (ผู้แทนจากมูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น)
- 25) ดร.พิมพ์า ขจรธรรม ที่ปรึกษา (ผู้แทนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ)

9. แนวปฏิบัติเพื่อปลดหนี้

- 1) การปฏิบัติที่มีความพยายามลดต้นทุนการผลิตจนกระทั่งไม่ลงทุนเลย ไม่ว่าจะลงมือทำกิจกรรมอะไร พ่อจันทร์ที่ยึดหลักไม่ลงทุนหรือลงทุนน้อยที่สุด เช่น การปลูกมะม่วง แรกสุดยอมลงทุนซื้อแม่พันธุ์เพียง 3 ต้น แล้วมาขยายพันธุ์เอาเองหรืออย่างปลาที่ปล่อยลงบ่อ ก็เลือกที่

ปลากินพืชเพื่อไม่ต้องซื้อหัวอาหารพืชผักนอกจากเลือกปลูกประเภท ที่ครอบครัวชอบกินแล้วต่อมาก็ได้เลือกปลูกประเภทที่ขายได้ และขายได้ราคาดีเมื่อปลุกนอกฤดูซึ่งการปลุกนอกฤดูนั้น ต้องไม่ใช่สารเคมี แต่ได้ใช้วิธีธรรมชาติเรียนรู้นิสัยพืชเพื่อปลุกนอกฤดูได้เช่น ค่ะน้ำและผักชีจีน (ราคานอกฤดูก็โลละร้อยกว่าบาท) ใช้วิธีนำสแลนมากางเพื่อให้เกิดร่มแล้วให้น้ำสม่ำเสมอ ก็สามารถเก็บผลผลิตมาขายได้ตลอดทั้งปี นอกจากนี้เพื่อลดต้นทุนการผลิตการปลูกต้องคำนึงถึงสภาพของปริมาณน้ำ โดยช่วงน้ำมากให้ปลูกมากเมื่อน้ำน้อยก็ปลูกให้เหลือเฉพาะที่ครอบครัวต้องกินเป็นประจำ

2) การปฏิบัติที่มีความพยายามแสวงหาความรู้เชิงวิชาการสมัยใหม่มาพัฒนาวิธีการผลิต ความรู้ในการขยายพันธุ์พืชเช่น การตอน ทาบหรือต่อกิ่ง การเพาะพันธุ์ปลา เป็นต้น พ่อจันทร์ที่ไม่เคยมีความรู้มาก่อน ที่ผ่านมามีประสบการณ์แต่ในเรื่องการทำนาเมื่อต้องมาทำเกษตรผสมผสาน จึงเกิดความคิดไปขอความรู้จากครูที่สอนด้านการเกษตร จากโรงเรียนมัธยมใกล้บ้าน ทั่วๆ ที่ไม่เคยรู้จักกันมาก่อน ผลผลิตจากวิธีการเกษตรผสมผสาน ไม่เพียงได้กินได้อยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ แต่ยังปลดหนี้ก้อนใหญ่ได้ในเวลาไม่นาน

3) การจัดสรรรายได้เพื่อการใช้หนี้ ยึดหลักการไม่เหนียวหนี้ มีน้อยใช้คั้นน้อยมีมากใช้คั้นมาก ไม่เก็บสะสมเป็นก้อนใหญ่แล้วจึงใช้คั้น เพราะอาจใช้เงินระหว่างการเก็บออม เพราะอาจมีรายจ่ายฉุกเฉินได้

4) ความสำเร็จของการปลดหนี้ จำเป็นต้องอาศัยหลักธรรมได้แก่ ความซื่อสัตย์ การพึ่งตนเอง โดยใช้ศีล 5 เป็นฐานราก ความสำเร็จของการปลดหนี้ต้องอาศัยลักษณะนิสัยประเภท ขยัน มุขานะอดทน อดกลั้น มีความเพียรพยายาม และมุ่งมั่น มีความร่วมมือกันภายในครอบครัว ถือเป็นชุมชนที่ดำเนินการแก้ไขปัญหาภัยแล้งด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ประสบความสำเร็จโดยที่พ่อจันทร์ที่เป็นตัวแทนในการรับรางวัล จากจุดหักเหของชีวิตคือการประสบกับวิกฤติที่เป็นหนี้สิน อันเกิดจากความไม่พอเพียงของพ่อจันทร์ที่เอง ส่งผลไม่เพียงแต่กับตัวเองเท่านั้น แต่ส่งผลถึงทุกคนในครอบครัว เมื่อชีวิตมีหนี้สินเราต้องชำระหนี้สินเมื่อใช้คั้นเขาไม่หมดเราต้องทำทุกวิถีทางให้หนี้สินตรงนี้หมดไป พ่อจันทร์ที่ทำทุกอย่างแม้กระทั่งการไปทำงานต่างประเทศ แต่ยังไม่สามารถทำให้ชีวิตมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและหมดหนี้สิน จนกระทั่งได้ลงมือทำการเกษตรแบบผสมผสาน ซึ่งเป็นแนวทางเดียวที่เอาตัวเองรอดพ้นจากจุดนี้ได้ จากชีวิตที่ไม่มีอะไรเลยกลายเป็นผู้ที่สามารถยืนหยัดด้วยตนเอง และมีศูนย์การเรียนรู้แบบผสมผสานให้คนอื่นเข้ามาศึกษาหาความรู้

5) แนวคิดในการดำเนินชีวิต การที่เคยพบวิกฤตชีวิต จึงทำให้แก้ไขวิกฤตนี้ได้พอ จึงต้องการให้ชุมชน คนอื่นๆ มีความรู้ ความเข้าใจ มีความสุข และสามารถพึ่งตนเองให้ได้มากที่สุด โดยการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้ผู้เข้าเรียนรู้ ด้วยจิตใจอันเป็นกุศล เพื่อให้ความรู้แก่ผู้อื่น อยากพัฒนาคนให้อยู่ดีมีสุขจำนวนหนึ่งล้านครอบครัวทั่วภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เมื่อลงมือปฏิบัติแล้วเห็นเป็นรูปธรรมมีความสุข มีผู้คนมาศึกษาดูงาน และยังสามารถถ่ายทอดความรู้ที่มีอยู่ให้ผู้มาศึกษาดูงาน ผลผลิตที่ได้ลงแรงและตั้งใจไปกับสิ่งนั้น ไม่ว่าจะเป็นการปลูกต้นไม้ที่สวยงาม เจริญเติบโตทุกวันส่งผลให้มีกำลังใจอยากทำต่อไปเพื่อให้เป็นศูนย์เรียนรู้ที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น และเจริญก้าวหน้าต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง เล็งเห็นอนาคตของลูกหลานในพื้นที่ที่เป็นเสมือนบำเหน็จ บำนาญอันจะเป็นบุคคลที่ผลักดันให้เศรษฐกิจก้าวหน้า

6) การเปลี่ยนแปลงในชีวิตเมื่อทำการเกษตรแบบผสมผสาน การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับพ่อจันทร์ที่นั่นล้วนเป็นสิ่งที่ดีและจะดีกับทุกคนที่ทำเหมือนกับพ่อจันทร์ที่ การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญเช่น ทำให้เรารู้จักตนเองมากขึ้นว่าเราเป็นเกษตรกร มีความขยันมั่นเพียร เพิ่มขึ้น รู้จักประหยัดและการเก็บออม รู้จักการทำงานเป็นทีม การหาเครือข่ายและการขยายเครือข่าย หนี้สินที่มีก็หมดไปมีเงินออมครอบครัวปลอดภัยจากอบายมุขลูกหลานอยู่พร้อมหน้ากัน ช่วยกันทำงานในพื้นที่ของครอบครัวเราได้พัฒนาชุมชนเพื่อพัฒนาประเทศไทยให้ยั่งยืนต่อไป และเป็นการตอบสนองโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลที่ 9

10. พัฒนาการเรียนรู้จากวิถีปฏิบัติ

ความหลากหลายของการรวมกลุ่ม ซึ่งไม่เพียงได้รับการส่งเสริมโดยธรรมชาติความเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ของศูนย์เรียนรู้เท่านั้น แต่ยังมีส่งเสริมจากหน่วยงานทางการและองค์กรอิสระอื่นๆ เมื่อมีประสบการณ์ตรงจากการปฏิบัติมากขึ้น ประกอบกับมีผู้มาขอศึกษาดูงานทำให้ต้องมีวิทยากรถ่ายทอด ส่งผลให้กระบวนการเรียนรู้จากการรวมกลุ่มมีพัฒนาการจนกระทั่งสร้างเป็นองค์ความรู้เชิงระบบที่มีเอกลักษณ์จากวิถีปฏิบัติ สำหรับการศึกษารเรียนรู้ให้กับทั้งสมาชิกและไม่ใช่มหาชิกในหลายๆเรื่องได้แก่ การทำปุ๋ยจุลินทรีย์ชีวภาพ การขยายพันธุ์หรือการเสริมความอุดมสมบูรณ์ของพืช การเพาะพันธุ์ปลา การย้อมไหมหรือฝ้ายด้วยสีธรรมชาติ การทำรองเท้าด้วยเศษไหมหรือเศษฝ้าย และการทำอิฐดินซีเมนต์ เป็นต้น แต่ละเรื่องก่อเกิดองค์ความรู้สำคัญ ดังนี้

- 1) เกษตรประณีต 1 ไร่
- 2) การทำปุ๋ยจุลินทรีย์ชีวภาพ

- 3) การขยายพันธุ์พืช
- 4) การเสริมราก
- 5) การทาบกิ่ง
- 6) การตอน
- 7) การเสียบกิ่งเปลี่ยนยอด
- 8) การเพาะพันธุ์ปลาดุก
- 9) การย้อมไหมหรือฝ้ายด้วยสีธรรมชาติ
- 10) การทำรองเท้าด้วยเศษไหมหรือเศษฝ้าย
- 11) การทำอิฐดินซีเมนต์
- 12) เทคนิคการปลูกผักหวานป่า ตามแนวทางของครุภูมิปัญญาไทยด้าน

เกษตรกรรม ซึ่งเป็นผลงานวิชาการเด่นของพ่อจันทร์ที่ ประทุมภา

การเรียนรู้เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้นั้น ยังมีการนำความรู้ด้านวิชาการเรื่องการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในสวนเกษตรผสมผสานให้เกิดประโยชน์สูงสุด และสิ่งที่เด่นชัดที่สุดคือ เรื่องของการจัดการทรัพยากรน้ำ ในพื้นที่สวนเกษตรผสมผสานได้อย่างพอเพียงไม่ขาดไม่เกิน คือไม่มากเกินไปหรือน้อยเกินไป หลักสำคัญประจำใจของพ่อจันทร์ที่คือ “การเก็บน้ำไว้ในดินและเก็บดินให้อยู่กับที่” เพื่อให้พืชผัก ไม้ผล และไม้ยืนต้นมีน้ำในดินไว้ใช้ในกระบวนสังเคราะห์แสง เพราะเนื่องจากพื้นที่อำเภอชุมพวงเป็นพื้นที่ดินเหนียวปนทราย จึงไม่สามารถเก็บน้ำไว้ได้เก็บได้ก็ปริมาณน้อย

การจัดการทรัพยากรน้ำของพ่อจันทร์ที่ จะมีวิธีการเริ่มจากการปรับปรุงบำรุงดินที่แต่เดิมขาดความชุ่มชื้น ขาดธาตุอาหาร โดยมีวิธีการที่มีการนำธาตุอาหารของพืชจากภายนอกเข้าสู่ระบบ แต่ธาตุอาหารของพืชที่นำเข้ามานั้น อยู่ในรูปอินทรีย์สารเท่านั้นเช่น การใช้น้ำหมักชีวภาพ ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ฟางข้าว ฯลฯ พอเริ่มสามารถปรับปรุงบำรุงดินได้แล้ว ก็จะทำการปลูกพืชที่เก็บกักน้ำไว้ได้ คือต้นกล้วย จากนั้นก็จะปลูกพืชที่มีกิ่งก้านใบแผ่ออกไปในวงกว้างคือ ต้นตะขบและต้นกระท้อน เมื่อทดลองปลูกจนสำเร็จ พ่อจันทร์ที่ก็เริ่มออกศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการปลูกพืชผักต่างๆ ตามหลักของเกษตรทฤษฎีใหม่เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน และยังนำหลักการจัดการทรัพยากรสวนผักในรูปแบบต่างๆ ไปถ่ายทอดเพื่อใช้ในการสอนวิชาการจัดการทรัพยากรนอกห้องเรียนเป็นมหาวิทยาลัยชุมชนโดยใช้พื้นที่ทำกินของตนเองเป็นศูนย์เรียนรู้เกษตรผสมผสานบ้านโนนรัง-บุรพา เป็นสถานที่ถ่ายทอดความรู้และสาธิตการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ เพื่อสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน

เมื่อมองดูจะเห็นว่า หลักการจัดการทรัพยากรของพ่อจันทร์ที่นั้นจะตรงกับหลักของการจัดการทรัพยากรน้ำ ทรัพยากรดิน และทรัพยากรป่าไม้ กระทั่งกรมทรัพยากรน้ำได้มองเห็นถึงความสามารถในการจัดการทรัพยากรน้ำของพ่อจันทร์ที่ จึงได้มอบ “รางวัลการจัดการน้ำชุมชน” และ “รางวัลการจัดการน้ำในเขตพื้นที่แห้งแล้งดีเด่น” ในปี พ.ศ.2550 โดยรับมอบจากนายกรัฐมนตรี นอกจากความสามารถในการจัดทรัพยากรน้ำและการจัดการทรัพยากรดินแล้ว พ่อจันทร์ที่ ยังมีหลักในการจัดการป่าไม้ ในเขตพื้นที่สวนเกษตรผสมผสานศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสานบ้านโนนรัง - นูรพา ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าปลูกแบบผสมผสานที่ประกอบด้วยไม้ยืนต้น หลายสิบชนิดจนได้รับรางวัลการจัดการป่าไม้ดีเด่น จากกรมป่าไม้ ในปี พ.ศ. 2550

จึงสามารถกล่าวได้ว่าพ่อจันทร์ที่ใช้หลักการ “การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแบบยั่งยืน” ที่เป็นที่ยอมรับแบบสากลเพราะเป็นการทำการเกษตรกรรมที่มีการจัดการทรัพยากรต่างๆ ให้ผลผลิตทางการเกษตรสามารถตอบสนองความต้องการที่จำเป็นได้ทั้งปัจจุบันและในอนาคต โดยมีการจัดการรักษาสภาพสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติไปพร้อมกัน

หากพิจารณาตามหลักการจัดการทรัพยากรดิน ตามแนวของการเกษตรยั่งยืน ซึ่งประกอบด้วยแนวทางการปฏิบัติดังนี้ คือ 1) มีการปรับปรุงบำรุงดินด้วยเทคโนโลยี เพื่อให้ผลผลิตต่อไร่เพียงพอต่อความต้องการ หรือเพื่อให้ผลผลิตต่อไร่เพิ่มขึ้นอย่างสม่ำเสมอตลอดไป 2) มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ที่ใช้ในการผลิตอย่างเหมาะสมร่วมด้วย ถ้าหากเป็นระบบที่ไม่มีการอนุรักษ์ทรัพยากรควบคู่ไปด้วย จะทำให้ทรัพยากรเสื่อมสภาพเช่น ดินเสื่อมโทรมและเกิดภาวะแห้งแล้ง ซึ่งจะมีผลทำให้ผลผลิตลดลงจนไม่อาจทำการเกษตรได้อีกต่อไป 3) การทำการเกษตรกรรมเป็นการปฏิบัติที่ไม่ก่อให้เกิดมลภาวะแก่สิ่งแวดล้อมคือ เป็นระบบที่ไม่ก่อให้เกิดมลพิษแก่สิ่งแวดล้อม และสามารถปฏิบัติติดต่อกันไปได้นานหรือตลอดไป และ 4) มีมาตรการสงวนและควบคุมการใช้ที่ดินที่ใช้ในการทำเกษตรกรรมนั้น ให้คงไว้สำหรับการเพาะปลูกพืชเป็นการเฉพาะตลอดไป

จากหลักการจัดการทรัพยากรดินตามแนวของการเกษตรยั่งยืนข้างต้น ก็ยังสนับสนุนการเป็นนักการจัดการทรัพยากรของพ่อจันทร์ที่ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะการจัดการดินให้มีความสมบูรณ์ และแก้ไขปัญหาความแห้งแล้งของภาคอีสานได้สำเร็จ ซึ่งสามารถเป็นบทเรียนให้กับพื้นที่ต่างๆ ในภาคอีสานให้สามารถนำไปใช้เป็นแบบอย่างในการแก้ปัญหาพื้นที่แห้งแล้ง และนำไปสู่การดำเนินชีวิตแบบพอเพียงตามหลักเกษตรทฤษฎีใหม่ ทำให้พ่อจันทร์ที่เหมาะสมยิ่งกับ

รางวัลชนะเลิศการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ระดับประเทศในปี 2550 จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

11. รางวัลที่ได้รับ

พ่อจันทร์ที่เป็นที่ใฝ่รู้และอุทิศตนเพื่อส่วนรวม ตลอดระยะเวลาตั้งแต่ปี พ.ศ.2535 จนถึงปัจจุบันอย่างสม่ำเสมอจนเป็นที่รู้จักและยอมรับในกลุ่มอำเภอ จังหวัด จนถึงระดับประเทศ และได้มีผู้เห็นถึงคุณงามความดีมอบรางวัลต่างๆ เพื่อเป็นเกียรติประวัติ อาทิเช่น

ปี พ.ศ. 2538 รางวัลครอบครัวดีเด่นอำเภอชุมพวง

ปี พ.ศ. 2542 รางวัลครอบครัวพัฒนาตัวอย่างอำเภอชุมพวง รางวัลไร่นาสวนผสมดีเด่น จังหวัดนครราชสีมา รางวัลผลงานอาชีพก้าวหน้า ใบประกาศเกียรติคุณ วปอ.ภาคประชาชน

ปี พ.ศ. 2543 ใบประกาศเกียรติคุณ เสริมสร้างความเข้มแข็งในองค์กรชุมชน

ปี พ.ศ. 2544 ใบประกาศเกียรติคุณ ครอบครัวอบอุ่น

ปี พ.ศ. 2546 ใบประกาศเกียรติคุณ ผู้นำดีเด่นในการปฏิบัติแนวทางพัฒนา ใบประกาศเกียรติคุณ ผู้ประสานงานพลังแผ่นดิน

ปี พ.ศ. 2547 ใบประกาศเกียรติคุณ ผู้บริหารการเปลี่ยนแปลงจังหวัดแบบบูรณาการ ใบประกาศเกียรติคุณ คณะที่ปรึกษา ธกส. ส่วนกลาง

ปี พ.ศ. 2549 ใบประกาศเกียรติคุณ สำเร็จหลักสูตรพัฒนาคุณภาพชีวิต ใบประกาศเกียรติคุณ เทคโนโลยีการเกษตรอินทรีย์ รางวัลเชิดชูเกียรติครุภูมิปัญญาไทย ด้านการเกษตรกรรม (เทคนิคการปลูกผักหวาน) ประกาศเกียรติคุณ “ครอบครัวตัวอย่างของการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง” ตามโครงการ “โคราชคาลัยทุกข์”

ปี พ.ศ. 2550 รางวัลชนะเลิศ ถ้วยพระราชทานชนะเลิศระดับประเทศ สาขาเกษตรทฤษฎีใหม่จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว “โครงการเฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษาปวงประชาเป็นสุขสานต์” รางวัลดีเด่นการจัดการน้ำในเขตพื้นที่แห้งแล้งดีเด่น จากนายกรัฐมนตรীরางวัลการจัดการน้ำชุมชน จากกรมทรัพยากรน้ำ รางวัลการจัดการป่า จากกรมป่าไม้ รางวัลโล่คุณธรรม จาก ศูนย์คุณธรรมเพื่อแผ่นดิน รางวัลลูกค้ำดีเด่นธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรจาก ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร จังหวัดนครราชสีมา ใบประกาศนัศึกษาศึกษานอกโรงเรียนดีเด่นชุมพวง

นอกจากนี้ยังเป็นวิทยากรบรรยายพิเศษเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง เรื่องหลักการจัดการทรัพยากรดินในพื้นที่แห้งแล้ง เป็นผู้ร่วมโครงการวิจัยในฐานะปราชญ์ท้องถิ่นเช่น

โครงการวิจัยมาตรฐานเกษตรอินทรีย์จังหวัดนครราชสีมา โครงการวิจัยเชื่อมโยงเครือข่ายการ
ประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระดับครอบครัวและชุมชน เป็นต้น

พ่อชาติ มาระแส “ปราชญ์ชาวบ้านนักปลูกต้นไม้”

1. ประวัติ

พ่อชาติ มาระแส เกิดเมื่อวันที่ 6 พฤศจิกายน พ.ศ.2475 เป็นบุตรชายคนเดียวของนาย
เหรียญและนางหมุย มาระแส มีพี่สาวและน้องสาวอีก 4 คน พ่อชาติเป็นลูกคนที่ 4 แต่งงานกับ
นางจันทร์ มาระแส มีลูกชาย 4 คนและลูกสาว 5 คน ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 25 หมู่ที่ 10 บ้านกุด
ชวย ตำบลคำพระ อำเภอห้วยตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ เบอร์โทรศัพท์ 045-450150, 088-
3413919

ในอดีต เด็กชายชาตินำบวงไปดักไก่ป่า นก กบ เขียด กระจอก กระแต อีเห็น พังพอน มา
อวดพ่อแม่ได้อย่างง่ายดาย สมัยเด็กๆ ธรรมชาติอุดมสมบูรณ์อยู่กันอย่างสมดุล เมื่อเด็กชายชาติ
ไปรดน้ำสวนผักที่นาริมป่ากับแม่ตอนเช้าตรู่ แสงทองของตะวันกำลังจะโผล่ขึ้นตามขอบฟ้า เสียง
ไก่ป่าขันอยู่ทั่วสวนทิศ เด็กชายชาติจะจดจำไว้ว่าตัวไหนขันอยู่ที่ใดก็จะนำบวงไปดักมาอวดพ่อแม่
ธรรมชาติได้สอนให้เด็กชายชาติมีความฉลาดในเรื่องการทำมาหากินเป็นอย่างมาก ทั้งล่าสัตว์ป่า
ทอดแหหาปลาจะทำได้มากกว่าเพื่อน เมื่ออายุได้ 8 ปี ก็เข้าเรียนหนังสือชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ที่
โรงเรียนศาลาวัด จบประถมศึกษาปีที่ 1 แล้วไปเรียนต่อที่โรงเรียนบ้านคำพระจนจบประถมศึกษา
ปีที่ 3 จึงออกจากโรงเรียนเพราะพื้นที่ขาดการเรียน ด้วยการสนับสนุนของพ่อให้บวชเรียนเป็น
สามเณร เพราะเชื่อว่าคนที่บวชออกมามีศีล มีธรรมไม่คดโกง หากินในทางซื่อสัตย์สุจริต

ระหว่างบวชเป็นสามเณร พระเจ้าอาวาสจะพาไปเทศน์ตามโรงเรียนต่างๆ โดยสามเณรชา
ลีสมีหน้าที่แบกของเดินผ้าแดดร้อนๆ ตามหลังเจ้าอาวาส โดยพระเจ้าอาวาสจะเดินนำหน้าทิ้ง
ระยะห่างประมาณ 1 กิโลเมตร เมื่อถึงไร่ร่มไม้ท่านก็พัก พอสามเณรชาติถึงที่ร่มท่านก็ออกเดินต่อ
จึงไม่มีโอกาสพักเลยทั้งหนักทั้งเหนื่อย อย่างไรก็ตามสิ่งเหล่านี้ได้หล่อหลอมจนกลายเป็นคนที่มีความ
อดทนสู้งานหนักโดยไม่ย่อท้อ จนสอบได้นักธรรมชั้นตรีในปี พ.ศ.2491 และหมดความเพียรใน
พระพุทธานุภาพ จึงสึกออกมาทำงาน

2. บทเรียนนอกห้องเรียน

หลังสึกออกมาหนุ่มชาติคิดหางานทำเพื่อหาเงิน จึงตัดสินใจไปขายแรงงานทางภาคกลาง
ซึ่งสมัยนั้นเรียนว่า “ไปไท” คือไปรับจ้างเมืองไทภาคกลาง ซึ่งตัดสินใจโดยไม่บอกพ่อแม่ แต่ก็
ล้มเหลวในครั้งแรกถูกพ่อจับได้ ความพยายามครั้งที่ 2 ได้ไปไทสมใจ โดยขึ้นรถไฟที่จังหวัด

อุบลราชธานีค้างคืนที่จังหวัดนครราชสีมา 1 คืน ตื่นเช้าเดินทางต่อกรุงเทพฯ ตอนบ่ายห้าโมง ตกอยู่ในสภาพบ้านนอกเข้ากรุงมืดแปดด้านไม่รู้จักทาง โชคดีมีคนรับไปทำงานที่สวนส้ม สวนละมุดที่อำเภอสามพรานจังหวัดนครปฐมเป็นเวลา 1 ปี ทำงานหนักเท่าไรก็สู้ แต่ที่สู้ไม่ได้คือเวลาเลิกงานมารับประทานอาหาร เด็กๆ ลูกของนายจ้างจะวิ่งเข้าวิ่งออกเขกหัวและกล่าวว่า “เวลาแดกแล้วมึงแดก เวลาทำงานแล้วมึงขี้เกียจจะตายห่า” โดยพ่อแม่ของเด็กมิได้ห้ามปรามแต่ประการใด

หนุ่มชาวลีคิดทบทวนพบว่า เราเป็นคนจนเป็นลูกจ้างทำงานให้คนรวย เขารวยเขายังปล่อยให้ลูกเขาว่าและดูถูกเรา เราได้เงินเพราะเราแท้ๆ แต่เขาไม่คิดก็เลยหนีไปทำงานขุดร่องวางสายโทรศัพท์จากบางซื่อไปบางซื่อซึ่งงานดีเงินดี แต่ก็อยู่ไม่ได้เพราะความขยันทำให้หนุ่มชาลีอาสาแม่ครัว ซึ่งเป็นเมียผู้รับเหมาล้างถ้วยล้างชามเลี้ยงคนงาน 30 กว่าคน จนได้รับความไว้วางใจให้เป็นคนทำอาหารและส่งเสบียงคนงาน ความใกล้ชิดในการทำงานทำให้หนุ่มชาลีเกรงจะมีภัยจึงหนีไปเป็นลูกจ้างขุดบ่อปลาที่บางนา ต่อมาไปเป็นลูกจ้างทำนาที่นครนายกแล้วเลยไปเป็นลูกจ้างสวนมะพร้าว สวนมะม่วงและสวนกล้วยที่ชลบุรีเร็วร้อนจรจัดขายแรงงานอยู่ 4 ปี จนถึงปี พ.ศ.2495 เริ่มคิดถึงบ้านจึงกลับบ้าน ก่อนถึงบ้านแวะไปหาพี่สาวที่ทำงานอยู่ที่ชลประทานจังหวัดอำนาจเจริญ จึงสมัครทำงานอยู่ที่นั่น พ่อทราบข่าวจึงมารับตัวกลับไปแต่งงานกับผู้หญิงในหมู่บ้าน แต่ตัวเองไม่ชอบอยู่กินกัน 6 เดือน ก็แยกทางกันกลับไปทำงานที่ชลประทานจนได้ตำแหน่งเสมียนมีโอกาสก้าวหน้าต่อไปได้ แต่โชคร้ายป่วยหนักเป็นอัมพาตกะทันหันต้องหยุดงานถึง 8 เดือน

3. หันหน้าสู่เกษตรผสมผสาน

พอหายเจ็บป่วยก็หันมาพบรักกับนางจันทร์ ซึ่งเป็นหญิงสาวในหมู่บ้านเดียวกัน และเป็นเพื่อนนักเรียนกันมาตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 และ 3 ซึ่งพ่อของหนุ่มชาลีไม่ชอบ ในขณะที่แม่ของสาวจันทร์ก็ไม่ชอบหนุ่มชาลี อย่างไรก็ตาม เรื่องเช่นนี้มันไม่ใช่เรื่องยากสำหรับคนที่มีความรักตรงกัน สองหนุ่มสาวก็ตัดสินใจวิ่งตามกันไปซึ่งชาวอีสานเขาเรียกว่า “เล่นน้ำกัน” ในขณะที่กำลังหาบ้านเช่าอยู่นั้น แม่ของสาวจันทร์ก็ใจอ่อนให้มาอยู่ร่วมชายคาประมาณ 1 ปีก็แยกบ้านอยู่ พ่อมีลูกแม่ย้ายก็ยกที่ดินให้เป็นที่ทำกิน แต่เป็นนาโคกขาดน้ำต้องรอฟนอย่างเดียวด้วยความรับผิดชอบต่อครอบครัว หนุ่มชาลีก็ตั้งใจทำมาหากินบนนาโคกผืนนี้ และได้ตั้งสัตย์ปฏิญาณตนว่า “นับจากนี้ไปข้าพเจ้าจะตั้งหลักปักฐานไว้ว่า จะนำประสบการณ์ที่ได้จากการไปเป็นทาสของคนรวยต่างๆ ตามจังหวัดนครปฐม นครนายก ทั้งประสบการณ์สวนส้ม ขุดร่องวางสายโทรศัพท์ ขุดบ่อปลา ทำนาข้าว สวนมะพร้าว สวนกล้วย สวนมะม่วง และงานชลประทานนำมาปฏิบัติในพื้นที่นี้ให้มีบ่อปลานาข้าว สวนผลไม้ ถ้ามีบ่อปลานาข้าว สวนผลไม้ ข้าพเจ้าจะไม่

ยอมโกนหนวดโกนเครา” และได้เริ่มลงมือทำการเกษตรในปี พ.ศ.2500 ที่ผืนนาของแม่ยายที่ยกให้ตนในวันแต่งงาน

พ่อชาติเริ่มขุดดินปั้นฝายตามคำแนะนำของนายช่างวงศ์ สาตุลักษณะ ผู้บังคับบัญชาเก่า งานขุดดินปั้นฝายถูกดูแลจนจากชาวบ้านหาว่าฝั้นหวานสร้างวิมานในอากาศ แต่แทนที่จะปั้นทอนกำลังใจของนายชาติกลับกลายเป็นกำลังใจให้นายชาติบากบั่นขุดบ่อสร้างคันดินในที่สุด ด้วยความพยายามขุดบ่อปลานานกว่า 18 ปี ประสานกับคนที่ทำอะไรก็ทำจริง จึงส่งผลให้ทำสำเร็จในปี พ.ศ.2518 และเก็บกักน้ำได้ในปี พ.ศ.2524 จากนั้นพ่อชาติจึงได้เริ่มพัฒนาผืนนาของตัวเองทำให้มีน้ำมีปลา มีนา มีข้าว มีสวนผลไม้สดใจ โดยเฉพาะเกษตรผสมผสานจนประสบผลสำเร็จมีรายได้เพิ่มขึ้นมีชื่อเสียงโด่งดัง มีคนไปเชิญวิทยากรบรรยายเกษตรผสมผสานอย่างต่อเนื่อง

4. ล้ม

ขณะที่พ่อชาติกำลังประสบความสำเร็จสูงสุดในชีวิต สิ่งที่ไม่คาดคิดก็บังเกิดขึ้นพร้อมกันจนความสุขและคุณงามความดีที่บรรจงสร้างไว้หมดลงกล่าวคือ วันที่ 18 มกราคม พ.ศ.2530 แม่จันทร์เริ่มล้มป่วยอาการหนักขึ้นเรื่อยๆ ส่วนตัวพ่อชาติเองก็มีปัญหาเรื่องตาเกือบจะบอดมองอะไรไม่ค่อยเห็น อ่านหนังสือไม่ได้ โชคดีได้รับการอุปการะจากมูลนิธิหมู่บ้านพาไปรับการรักษาที่กรุงเทพฯ จนอาการของพ่อชาติหายเป็นปกติ แต่อาการป่วยของแม่จันทร์เรื้อรังติดต่อกันถึง 4 ปี ด้วยไตอักเสบ หัวใจล้มเหลว เป็นอัมพาตและเสียชีวิตเมื่อ 11 มกราคม พ.ศ.2534 ทิ้งหนี้สินกว่า 400,000 บาท ให้พ่อชาติ โดยแยกเป็นหนี้สิน 2 ก้อน ก้อนแรกมีหนี้ 200,000 บาท ต้องจ่ายอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 5-10 ต่อเดือน และที่เหลืออีก 200,000 บาทเศษ ต้องชำระดอกเบี้ยปีละ 12.50 จึงตัดสินใจขายที่ดินชำระหนี้ก้อนที่มีอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 5-10 ต่อเดือน จึงเหลือหนี้ 200,000 กว่าบาท ดอกเบี้ยร้อยละ 12.50 ต่อปี

ในขณะที่แม่จันทร์เริ่มป่วยนั่นเอง พ่อชาติได้เงินก้อนโตที่ไม่เคยมีมาก่อนและเงินก้อนนี้ได้เข้ามาทำลายคุณงามความดีของพ่อชาติลงเพราะความเข้าใจผิดของพ่อชาติเอง รวมทั้งผู้ยื่นเงินให้ก็มีได้ให้รายละเอียดมากพอแก่พ่อชาติ ประกอบกับช่วงนั้นได้รับค่าวิทยากรจากการบรรยายเกษตรผสมผสานสูงถึง 1,000 บาทถึง 5,000 บาท จึงทำให้เข้าใจว่าเงินทุน 50,000 บาทเศษที่องค์กรเอกชนมอบให้นั่นให้เป็นค่าวิทยากรใช้ทำอะไรก็ได้ ซึ่งเรื่องนี้ก็ได้สอบถามเจ้าหน้าที่ศูนย์วัฒนธรรมบ้านปางจังหวัดขอนแก่น ก่อนนำเงินไปใช้ว่าเงินก้อนนี้เขาให้ไปทำอะไร ก็ได้คำตอบว่าใช้ทำอะไรก็ได้ จึงใช้ไปตามความจำเป็นในขณะนั้น ความผิดพลาดครั้งนี้จึงเป็นบทเรียนที่เจ็บปวดที่สุดในชีวิตถึงขั้นล้มจมในในเวลาต่อมา โชคดีที่มีพื้นฐานเก่าทั้งบ่อปลา นาข้าว สวนผลไม้ คอยประคองชีวิตไว้ไม่ให้ล้มละลาย

5. ชีวิตใหม่บนฐานเก่า

พ่อชาลี มาระแวงบอกว่า “หลักการทำเกษตรแบบผสมผสานก็คือ การออมน้ำ ออมดิน ออมป่า และก็พร้อมกับการออมจิตใจ ออมแรงกายด้วย เวลาเราจะกินเราก็ต้องเตรียมหาไว้ให้พร้อม จะพัฒนาการก็ต้องเตรียมคน พัฒนาองค์กรก็ต้องมีการอบรม”

หลักสำคัญของการทำเกษตรผสมผสานนั้น อันดับแรกคือต้องมีน้ำก่อนเสมอ ไม่ว่าจะปลูกพืชหรือทำนา จำเป็นที่สุดคือหาแหล่งน้ำ พ่อชาลีจึงลงมือขุดบ่อน้ำ นั่นคือการออมน้ำ หลังจากนั้นจึงมาอมดิน จะปลูกอะไรก็ต้องคำนึงถึงสิ่งที่เราต้องกินต้องใช้ในชีวิตประจำวันเช่น พืชผักสวนครัว พืชสมุนไพร ผลไม้ ไม้ใช้สอย เลี้ยงเป็ดเลี้ยงไก่ เรียกว่าเป็นเกษตรทฤษฎีใหม่ แบบพออยู่พอกินเหลือกินจึงเก็บขาย ส่วนการออมป่านั้นพ่อชาลีได้มีการปลูกป่าด้วยการทำไร่นาป่าผสมถึง 10 ไร่ ด้วยการปลูกป่าวาย ป่าเบญจพันธุ์ เป็นต้น และมีการเพาะกล้าไม้ ไว้สำหรับเครือข่ายผู้ที่มาศึกษาดูงานที่สนใจอีกด้วย และสิ่งสำคัญในการทำเกษตรผสมผสานคือการออมจิตใจ พ่อชาลีมักจะเน้นอยู่เสมอว่าจะปลูกจิตสำนึกในเรื่องของจิตใจอยู่ก่อนว่า ทำไมเกษตรกรจึงหันมาทำเกษตรผสมผสาน

ชีวิตใหม่บนพื้นฐานเก่า ที่พ่อชาลีได้ร่วมจัดกระบวนการการเรียนรู้กับเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานที่เอทวิทยากร เขาคนที่มีความสุข เขาครอบครัวที่อบอุ่น เขาชุมชนที่เข้มแข็ง โดยมีเงินเป็นปัจจัยในการพัฒนาแทนการใช้เงินเป็นตัวตั้ง เอทวิทยากรและคนเป็นปัจจัยในการพัฒนา การที่เอาเงินเป็นตัวตั้งและเอทวิทยากรมาเป็นปัจจัยในการพัฒนานั้น ทุกสิ่งทุกอย่างหมดไปจากแผ่นดิน แต่ที่ปราชญ์ชาวบ้านทำไว้โดยเอทวิทยากรเป็นตัวตั้ง เอาเงินเป็นปัจจัยในการพัฒนา เริ่มมีป่าและเลิกการทำไร่ป่อ ไร่มัน ไร่อ้อย อีกไม่เกิน 30 ปี จะมีป่าไม้เต็มหูเต็มตา อาหารการกินและปัจจัย 4 อื่นๆ มีให้กินไม่หวาดไม่ไหว และเมื่อนั้นสืบพ่อค้าต้องมางอนง้อหนึ่งพ่อนา

เก้าจนสิบจน	ขออย่าจนความคิด
เก้าผดสิบผด	ขออย่าผดเมียท่าน
เก้ารันสิบรัน	ขออย่ารันกับนาย
เก้าขายสิบขาย	ขออย่าขายลูกกิน
เก้าหมื่นสิบหมื่น	ขออย่าหมื่นประมาณ
เก้าขาดสิบขาด	ขออย่าขาดทำบุญ
เก้าคุณสิบคุณ	ไม่เท่าคุณพ่อแม่
เก้าแผ่สิบแผ่	ไม่เท่าแผ่เมตตา

แก้หาสืบทา	ไม่เท่าหาความรู้
แก้ชู้สืบทู้	ไม่เท่าเมียดน
แก้เกรงสืบทอง	ไม่เท่าเกรงใจท่าน
แก้ฝันสืบทฝัน	ขอให้ฝันเป็นจริง

พ่อชาลี มาระแส ก่อถึงความภาคภูมิใจว่า “ในความภูมิใจนี้มีบอปลาดำหรับเลี้ยงลูกหลาน 48 ชีวิต ถึงแม้ว่าตายก็ไม่เสียดายชีวิตแล้ว ที่ได้ร่วมแรงร่วมใจ ได้มีความลำบากยากแค้นในเมื่อหนุ่มที่ได้เห็นลูกหลานในปัจจุบันนี้มีความสุขกับการกระทำของเราในที่ผ่านมา และสมหวังกับความตั้งใจที่ว่า ในน้ำมีปลาในนามีข้าว มีพืชผัก สวนผลไม้ ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้สุขภาพแข็งแรง มีจิตใจที่มั่นคงและเหนียวแน่น ไม่หวั่นไหว ถ้าคิดไปก็ทำให้นอนหลับดี แล้วลูกหลานก็ได้อยู่ด้วยกันอย่างพร้อมหน้าพร้อมตากันในที่นี้ ถือว่าเป็นความสุขอันน้อยนิด แต่มันใหญ่โตพอแล้วกับครอบครัว”

พ่อชาลีปราชญ์ชาวบ้านนักปลูกต้นไม้ผู้ที่พบกับคำว่า “ความพยายามอยู่ที่ไหนความสำเร็จอยู่ที่นั่น” มีความภาคภูมิใจที่เห็นพวกเราปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานกำลังปะผุผิวโลกที่ถูกทำลายไปให้เป็นผลเป็นด้วย ปอ มัน อ้อย การขยายเครือข่าย 1 ล้านครอบครัวที่พึ่งตนเองและพึ่งพากันเองได้ ด้วยการจัดประชุมหมุ่นเวียนของปราชญ์ชาวบ้าน และพหุภาคีภาคอีสานไปตามศูนย์เรียนรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อสร้างความรู้การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง สานต่อด้วยเวทีเครือข่ายระดับศูนย์เรียนรู้และระดับกลุ่มต่อเนื่องกันไปทุกเดือนตามความพร้อมและตามแผนที่วางไว้ร่วมกัน รวมทั้งการเตรียมตั้งมูลนิธิภูมิปัญญาชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานที่มีเครือข่ายภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นผู้ระดมทุนเป็นผู้บริหารและเป็นผู้ตัดสินใจใช้เงินยืมเป็นหลักประกันในการขยายเครือข่ายสู่ล้านครอบครัวในภาคอีสานได้อย่างแน่นอน และเมื่อนั้นความอุดมสมบูรณ์ย่อมกระจายเต็มอีสานพร้อมด้วยผู้คนที่มีความสุข

6. ฉายา “ปราชญ์ชาวบ้านนักปลูกต้นไม้”

แม้ก้าวสู่วัยสูงอายุ แต่พ่อชาลียังมีความแข็งแรงทั้งร่างกายและจิตใจ โดยพ่อชาลีได้ทำการเพาะกล้าไม้ไปแล้วกว่า 100,000 กล้า และได้พาผู้คนที่ทยอยปลูกไปจนหมดทั้งในที่ส่วนบุคคลและที่สาธารณะ บนความเชื่อที่จะพลิกฟื้นอีสานทั่วทั้งภาคในทุกด้าน โดยมีจุดเริ่มต้นที่การคิดใหม่จากการเอาเงินเป็นตัวตั้ง มาเป็นเอาความสุขเป็นตัวตั้งหันมารู้จักคำว่าพอเพียง มุ่งหน้าออกมาจากอ้อมดิน อ้อมสัตว์ อ้อมต้นไม้ยืนต้น สัมผัสภูมิปัญญาสัมผัสกาลยาณมิตรและสัมผัสคุณงามความดีในที่สุดเงินทองก็มาหาเอง นอกจากนั้นพ่อชาลียังได้ร่วมกับเครือข่ายทำวิจัยและพัฒนาการเพาะ

กล้าayang เพื่อขยายพันธุ์ยางให้ทั่วแผ่นดิน ด้วยเหตุนี้ผู้สันตทานกรณีในเครือข่ายจึงเรียกพ่อชาลว่า “ปราชญ์ชาวบ้านนักปลูกต้นไม้”

7. คนอีสานมากกว่า 1 ล้านครอบครัวหันทุกซั้ได้

ความอุดมสมบูรณ์ที่สร้างขึ้นมามีใหม่ได้ด้วยภูมิปัญญาชาวบ้านที่เป็นไทของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานทำให้ทุกคนมีพลังที่จะมาร่วมคิด ร่วมฝัน และร่วมสร้างสังคมแห่งนี้ให้พึ่งตนเองและพึ่งพากันเองได้เกิดความรักระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ภาพความฝันที่จะเห็นคนอีสาน 1 ล้าน ครอบครัวพึ่งตนเอง และพึ่งพากันเองได้ แม้จะยังเป็นภาพที่ไม่ชัดเจนนัก แต่จินตนาการที่ยิ่งใหญ่ของเครือข่ายนี้ชวนให้ชวนลูก เพราะว่าวันนั้นเราจะเห็น

1) สมาชิกช่วยกันปลูกต้นไม้ยืนต้น 1 ล้านครอบครัวๆ ละ 1,000 ต้น จะมีต้นไม้หนึ่งพันล้านต้น

2) นกมาอาศัยต้นไม้ 1 พันล้านต้นๆ ละ 1 ตัว ก็จะมีนกหนึ่งพันล้านตัว

3) ชุดสระอมน้ำไว้ใช้ในการเกษตร 1 ล้านครอบครัวๆ ละ 1,000 ไร่ จะมีน้ำหนึ่งพันล้านไร่

4) ช่วยกันเลี้ยงปลารวมชาติที่หลากหลาย 1 ล้านครอบครัวๆ ละ 10,000 ตัวจะมีปลาหนึ่งหมื่นล้านตัว

5) ช่วยกันเก็บหอมรอมริบออมเงิน 1 ล้านครอบครัวๆ ละ 100,000 บาท จะมีเงินหนึ่งแสนล้านบาท

8. ฝันให้ไกลไปให้ถึง 1 ล้านครอบครัว

อมีบาเป็นสัตว์ชั้นต่ำ แบ่งตัวจาก 1 เป็น 2 ได้ฉันใดเครือข่ายเกษตรกรรมพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองย่อมขยายตัวจาก 1 เป็น 2 ด้วยระบบเครือข่าย ในยามนี้ที่เกิดวิกฤติทั้งด้านความคิด ด้านเศรษฐกิจ ด้านสิ่งแวดล้อมและด้านสังคมได้ ดังนั้น เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานที่มีเครือข่ายในขณะนี้เริ่มต้น 2,500 ครอบครัวจะพร้อมใจกันขยายแนวคิดผ่านญาติสนิทมิตรสหายจาก 2,500 ครอบครัวเป็น 5,000 ครอบครัว เป็น 10,000 ครอบครัว เป็น 20,000 ครอบครัว เป็น 40,000 ครอบครัว เป็น 80,000 ครอบครัว เป็น 160,000 ครอบครัว เป็น 320,000 ครอบครัว เป็น 640,000 ครอบครัว ครอบครัว และเป็น 1,280,000 ครอบครัว ซึ่งจะใช้เวลาทั้งสิ้น 9 ช่วงเวลา หากใช้เวลาขยายตัวช่วงเวลาละ 2 ปี จะกินเวลา 18 ปี อย่างไรก็ตาม การสนับสนุนอย่างเต็มที่ที่จะช่วยลดช่วงเวลาลงเหลือเพียง 5-10 ปี ซึ่งเครือข่ายได้วางยุทธศาสตร์ไว้ ดังนี้

1) การรวมคนที่มีความสนใจแนวทางการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองด้วยความรัก
ความเอื้ออาทรต่อกัน

2) การพัฒนาองค์ความรู้สู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง

3) การเสริมสร้างกระบวนการการเรียนรู้ขององค์กรชุมชนทุกระดับ

4) การพัฒนาการจัดการของเครือข่ายทุกระดับให้พึ่งตนเองและพึ่งพากันเองได้

9. เครือข่ายต้นแบบเกษตร

เครือข่ายต้นแบบเกษตรนายวีระชัย ชยาธรรม บ้านกุดห้วย หมู่ที่ 10 ต.คำพระ อ.หัวตะ
พาน จ.อำนาจเจริญ เกษตรกรเป้าหมายเช่น นางวิรันดา มาระแสง นางสุพงษ์ ทยาธรรม นาง
พัฒนา ไสภาลุน นางระเบียบ จิตพิมาย นางอำพร มาระแสง นายวิเชียร อภัยภักดิ์ นายคำภา
มาระแสง นางคำกอง กาทวงค์ นางประภาส ไชยอุดม นางแสงมณี พลพันธ์ เป็นต้น

เครือข่ายต้นแบบเกษตรนายนิคม ฝ่ายบุตร บ้านเขือก หมู่ที่ 4 ตำบลนาจิก อำเภอ
จังหวัดอำนาจเจริญ เกษตรกรเป้าหมายเช่น นายบุญเลิศ สุมานัด นายหลอม ชาวนา นายสวัสดิ์
อรบุตร นายสมาน กาศี นายสอน บุญมุล นางสำลี ร้อนกลิ่น นายทองเจริญ พลบุรี นายสง่า สุขดี
นายต้น สายเจียง นายอำนาจ ปัสสารีย์ เป็นต้น

เครือข่ายต้นแบบเกษตรนายจำเนียร สติบุตร บ้านคำพระ หมู่ที่ 3 ตำบลคำพระ อำเภอหัว
ตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ เกษตรกรเป้าหมายเช่น นางคำภา สติบุตร นางบุญมี สุพล นางหนู
ทัศน์ โยคนิต นางฐิติ ธรรมวงศ์ น.ส.ยุดา เครือศรี นางลำดวน จารุจิตร นางบัวผัน ไชยจันทร์ นางสุชี
ลา หนองบัว นางทองแดง เขิญนิยม นางอารมณร์ ชันฐูปัทม์ เป็นต้น

เครือข่ายต้นแบบเกษตรนายกิตติวัฒน์ ศรีเจริญ บ้านดงสว่าง หมู่ที่ 7 ตำบลโนนโพธิ์
อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ เกษตรกรเป้าหมายเช่น นายสวัสดิ์ ป่าอ้อย นายสวัสดิ์ พระสุรัตน์
นายคำแสง บุญภาย นายพุทธา วงษ์เพชร นายสมัย อนุภักดิ์ นายชัชเชษฐ ศรีเจริญ นายเพ็ง ไสภา
ศรี นายประเสริฐ ถึงแสง นายสำเร็จ วรรณโสภา นายจำรอง ไชยวรรณ เป็นต้น

เครือข่ายต้นแบบเกษตรนายวิจารณ์ สีหาสาร บ้านนาเมือง หมู่ที่ 9 ตำบลกุดปลาตุก
อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ เกษตรกรเป้าหมายเช่น นายประมุล ไสละเวช นางทองแดง ทอง
จันทร์ นางกาญจนา อรศรี นายทองมี โคตรอาสา นายกองสิน สีหาสาร นายโกมล พรหมผา นางคำบุ
เจริญพันธ์ นายชม กองธรรม นางอดล ธนะจินดา นางอรพิน บุญจำเริญ เป็นต้น

เครือข่ายต้นแบบเกษตรนายพรมมา สุวะไกร บ้านคำสร้างบ่อ หมู่ที่ 4 ตำบลน้ำปลีก
อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ เกษตรกรเป้าหมายเช่น นายสมบัติ สนั่น นายสมศักดิ์ สุวะไกร

นายบุญเลิศ วงศ์โสภาน นายประสงค์ สุวะไกร นายอุดร อุทจันท์ นายกำจัด บุญภาย นายบุญมี ภูษา นายประสาธ สมบูรณ์ นายบุญธรรม คำผาสุก นายสุวิทย์ วิระวงศ์ เป็นต้น

เครือข่ายต้นแบบเกษตรนายสุภีร์ สมบูรณ์ บ้านก่อ หมู่ที่ 2 ตำบลดอนเมย อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ เกษตรกรเป้าหมายเช่น นายอำคา โคมเฉลา นายประเสริฐ วงจันทา นายประจักษ์ สายสกุล นายสำราญ มะพงษ์ นายสมบูรณ์ จารุภาค นายอุดม สุดตะคาน นางพร วงจันทา นายคมพล สมบูรณ์ นายเสถียร นีระพันธ์ นายสน มีชัย เป็นต้น

เครือข่ายต้นแบบเกษตรนายปัญญา เพชรนอก บ้านหนองปลิง หมู่ที่ 3 ตำบลดอนเมย อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ เกษตรกรเป้าหมายเช่น นายมอง วงสกุล นายสายันต์ มีดี นายเฉลย คำสา นายทวี โคมเฉลา นายทวี ธาณีโรจน์ นายอุไร พันธกัน นายสุวรรณ เหมือนเหลา นายอนงค์ วงจันทา นายจันทร สุวะไกร นายทองคำ อุดมลักษณ์ เป็นต้น

เครือข่ายต้นแบบเกษตรนายบุญมี สุภาวงศ์ บ้านกุดชวย หมู่ที่ 4 ตำบลคำพระ อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ เกษตรกรเป้าหมายเช่น นายมาย จันโทวงศ์ นายนทีทอง จันทนะชาติ นายบุปผา ลุยพิมพ์ นางสุมาลัย พลพันธ์ นางนพรัศม์ สุกผล นางถนอม พรรณรัตน์ นางไพบุลย์ บุญวรรณ นายสงวน สีหรัตน์ นางสุรณี สุภาวงศ์ นางศิริอำไพ มาระแสง เป็นต้น

เครือข่ายต้นแบบเกษตรนายอำคา วงสกุล บ้านหนองปลิง หมู่ที่ 4 ตำบลดอนเมย อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ เกษตรกรเป้าหมายเช่น นายบัญญัติ วงสกุล นายบุญมี โสภามาตย์ นายสมพร ทุมชาติ นายจันดา วงสกุล นายสุพรรณ เหมือนเหลา นางประทุมมา พรหมเหลา นายอุดร ปานภายัพ นายบุญเพ็ง จุลบุตร นายดวงจันทร์ เพ็งพา นายอดุลย์ สุระสิทธิ์ เป็นต้น

เครือข่ายต้นแบบเกษตรนายสายมาลา บ้านกุดชวย หมู่ที่ 10 ตำบลคำพระ อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ เกษตรกรเป้าหมายเช่น นางหนูรัก แสนโสภาน นางทองใบ จำปาวัน นายหมั่น สำลี นางดวงจันทร์ กาหาวงค์ นางเดือน รูปพรหม นางประกาย จันทนชาติ นางมาลา แสนสิกัน นางสมพร แสนสิกัน นางผอง เชื้อหาร เป็นต้น

จากแนวปฏิบัติของพ่อชาลี มาระแสง ทำให้เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานมอบฉายาให้ว่า “ปราชญ์ชาวบ้านนักปลูกต้นไม้” และยังได้รับรางวัล “เกษตรกรสำนึกรักบ้านเกิด” จากมูลนิธิสำนึกรักบ้านเกิด โดยได้รับโล่รางวัลประกาศเกียรติคุณ และเงินรางวัลมูลค่า 50,000 บาท เป็นการตอบแทนเมื่อปี พ.ศ.2551

พ่อเชียง ไทยดี “ปราชญ์ชาวบ้านนักวิจัยรุ่นลายคราม”

1. ประวัติ

พ่อเชียง ไทยดี เกิดวันที่ 10 เดือนมีนาคม พ.ศ.2471 อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 59 บ้านอนันต์ หมู่ที่ 2 ตำบลยาง อำเภอสวีขภูมิ จังหวัดสุรินทร์ รหัสไปรษณีย์ 32110 โทรศัพท์ 044-560266

เกษตรกรอาวุโสผสมชาวนามว่าพ่อเชียง ไทยดี ผู้มีบุคลิกยิ้มแย้มแจ่มใสบ่งบอกถึงความรัก ความเมตตาและความสุขที่พร้อมจะถ่ายทอดแนวทางแก่ลูกๆ หลานๆ เพื่อนำไปปฏิบัติให้เกิด ความสุขและความเจริญทั้งแก่ตนเอง ครอบครัว และสังคม

พ่อเชียง ไทยดี มีคุณพ่อเป็นคนจีนอยู่ที่อำเภอลำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์ มีคุณแม่นาง บรอด ไทยดี เป็นคนเขมรอยู่บ้านจารพัต อำเภอสวีขภูมิ จังหวัดสุรินทร์ พ่อเชียงได้แต่งงานกับแม่ สายัณห์ ไทยดี มีลูกด้วยกันเป็นชาย 1 คน และลูกสาว 3 คน หลังแต่งงานได้พารรยามาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านตะเคียน ต่อมาเกิดน้ำท่วมจึงย้ายมาตั้งรกรากอยู่ที่บ้านอนันต์และทำมาหากินเลี้ยงชีพบนเนื้อที่ 7 ไร่ 3 งาน วิถีชีวิตที่ทำนาหรือปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวต้องทำงานซ้ำซากจำเจคือ ไถนา ดำนา เกี่ยวข้าว และฟาดข้าวปีแล้วปีเล่า นอกจากผลผลิตค่อยๆ ลดลงแล้วยังมองไม่เห็นอนาคตและไม่มีบ้านนาถาวร

2. นักทดลอง

พ่อเชียงได้หันมาลองยึดอาชีพค้าขาย แต่ก็พบว่าการทำมาค้าขายไม่เหมาะกับตนเอง ซึ่งเป็นคนที่ซื้อตรงเพราะถ้าค้าขายแบบไม่เอาเปรียบคนอื่นก็จะไม่พอกิน แต่เมื่อโกงตาชั่งหรือเอาเปรียบผู้อื่นก็รู้สึกทำใจไม่ได้เพราะขัดกับนิสัยใจคอของตนเอง จึงหันมาใช้แรงงานเป็นช่างไม้แต่ก็พบว่าป็นงานที่เหนื่อยมากต้องรับจ้างขายแรงงาน เรียกค่าแรงถูกๆ ก็อยู่ไม่ได้ เรียกค่าแรงแพงๆ ก็ขัดกับจิตใจสำนึกที่จะไม่เอาเปรียบและไม่โกงคนอื่น

พ่อเชียงได้ทำนาสลับกับค้าขายอย่างซื่อสัตย์สุจริต แต่ก็พบว่าตนเองและครอบครัวไม่สามารถแก้ไขปัญหาค่าความจนลงได้ จึงได้ประชุมคนในครอบครัว เพื่อหาจุดเปลี่ยนแปลง ในที่สุดตกลงกันว่าจะลองทำเกษตรผสมผสานที่มีความหลากหลาย โดยใช้ความคิดของตัวเองพิจารณา ดูตัวอย่าง ปู่ย่า ตายาย ที่ทำเกษตรผสมผสานเกี่ยวกับการทำนาเชิงเดี่ยว พบว่าการทำนาเชิงเดี่ยวชีวิตจำเจแค้น่าลำบากชราหมดกำลังไม่มีบ้านนาถาวร ส่วนการทำนาเกษตรผสมผสาน ชีวิตมีความหลากหลายอย่างทั้งพืชและสัตว์มีบ้านนาถาวรยามแก่เฒ่าจึงไม่ลำบาก

การตัดสินใจครั้งยิ่งใหญ่ก็เกิดขึ้น พ่อเชียงกล่าวว่า “เราทำมานี้ก็หลายอย่างแล้ว ไม่เห็นมีอะไรดีขึ้น ถ้าทำแบบไม่ลงทุนเหมือนป่าน้ำมันจะดีไหม” คิดอย่างน้ำมันจะดีไหมและใช้เวลาคิดนาน

พอสมควรก็ตัดสินใจปรึกษาครอบครัวว่าพวกเรานี้มาทำสวนเกษตรเหมือนป่าเสีย ครอบครัวก็ตกลงกันได้ว่า “น่าจะลองดู”

พอเชียงใหม่เริ่มต้นโดยการขุดบ่อเพื่อขุดน้ำ โดยขุดดินทุกวันๆ ละ 2 ครั้ง เข้าเย็น ขุดเช้า 25 หาบ และเย็นอีก 25 หาบ ขุดดินบ้นบ่ออยู่นานถึง 14 ปี ได้บ่อน้ำถึง 12 บ่อ ในที่ดิน 7 ไร่ 3 งาน โดยบ่อแรกมีเนื้อที่ 2 ไร่ และตั้งใจจะกักเก็บน้ำไว้ทำการปลูกพืชและเลี้ยงปลา

เมื่อมีน้ำ จึงปลูกต้นมะพร้าวและต้นไม้หลากหลายชนิดพร้อมทดลองปล่อยลูกปลาลงไปในบ่อจำนวน 2,000 ตัว แต่พบว่ามีปลาเหลือเพียง 60 ตัว เพราะในบ่อมีปลาช่อนคอยจับปลาตัวอื่นไปกิน จึงทดลองปล่อยปลาอีก 4,000 ตัวร่วมกับปลาช่อน 2 ตัว ในบ่อใหม่พบว่าปลาที่เลี้ยงไว้หายหมด เพราะถูกปลาช่อนจับกินเช่นกัน จึงได้ข้อสรุปว่าการเลี้ยงปลาต้องไม่มีปลาช่อนในบ่อร่วมด้วย

นอกจากนั้น พ่อเชียงใหม่ยังได้ทดลองเลี้ยงกุ้งก้ามกราม เลี้ยงปลาอุกชายพบว่า งานยุ่งยาก มีปัญหาเรื่องตลาดและได้ข้อสรุปว่าการเลี้ยงปลากินพืชทำให้ไม่ต้องลงทุนมีกินเหลือขาย การจัดการไม่ยุ่งยาก จึงเหมาะที่จะเป็นกิจกรรมหนึ่งในการดำเนินการเกษตรผสมผสาน

นักเรียนรู้อย่างพ่อเชียงใหม่ได้เรียนรู้ตลอดชีวิตทั้งปลูกพืช เลี้ยงปลา เลี้ยงสัตว์ ทดลองตอนต้นไม้มาเกือบทุกชนิด ทำให้มีมะละกอดันเตี้ยๆ โดยมีผลมะละกอดิดดินขายดิบขายดี นอกจากนั้น พ่อเชียงใหม่ยังได้ทดลองนำเอาต้นมะนาว ซึ่งเป็นต้นไม้ใช้น้ำมากไปต่อยอดต้นกระสัง ซึ่งเป็นไม้พื้นบ้านที่ทนโรคทนแล้งได้ดี ระบบรากของกระสังจะช่วยส่งกำลังบำรุงต้นมะนาว ทำให้ไม่ต้องไปใส่ใจเรื่องการดูแลรดน้ำ แต่ต้องไม่ตัดกิ่งของกระสังออกหมดเพราะต้นต่อจะตาย

พ่อเชียงใหม่กล่าวว่า “กระสังเป็นพืชธรรมชาติเกิดตามหัวไร่ปลายนาไม่ต้องรดน้ำใส่ปุ๋ยอะไรมันเลยถูกกินได้เอามาทำเป็นส้มแกงต้มเหมือนมะนาว การตอนถ้าต้นมันเล็กเราก็พยายามเอายอดที่มาเสียบนี้ให้มันเท่ากันดูให้มันเท่ากับกิ่งมะนาวที่เราจะมาเสียบ ไต่กว่ากันเล็กกว่ากันนิดหนึ่งแต่สำคัญอยู่ที่เราจะใส่เนื้อเยื่อให้มัน โดยผ่าให้ลึกประมาณนิ้วกว่าๆ ยอดมะนาวก็เลือกแบบพอดีครึ่งอ่อนครึ่งแก่อย่าให้มีมือถูกแผลหรือตา ทำเป็นลิ้ม ต้องให้เนื้อเยื่อข้างหนึ่งข้างใดเท่ากัน พันให้แน่นเพื่อให้มันติดกัน ห้ามน้ำเข้าเด็ดขาดพอมะนาวติดเราตัดยอดกระสังทิ้งบางส่วน มีกระสังอย่าให้เกิน 30 เปอร์เซ็นต์ มะนาว 70 เปอร์เซ็นต์ ถ้าตัดกระสังออกหมดมะนาวก็จะตาย การตัดแผลก็มีหลักเหมือนตัดเชือก พอรู้ว่าติดออกยอดมาแล้วการตัดแผลห้ามตัดและเอาเชือกออกทั้งหมด ตัดนิดหนึ่งให้เขาคลายไปเอง” อย่างไรก็ตามการตอนต้นมะพร้าวยังเป็นงานท้าทายนักวิจัยรุ่นลายครามท่านนี้ จนกระทั่งทุกวันนี้เพราะยังไม่สำเร็จ

3. “ทฤษฎีป่า”

ความใฝ่รู้ร่วมกับปฏิบัติบาท 4 ประการทั้ง ชั้นหะคือความพึงพอใจในความเป็นเกษตรกร วิริยะคือความขยันหมั่นเพียร จิตตะคือความใส่ใจ และวิมังสาคือ การประเมินผลตลอดเวลา ทำให้ที่ดิน 7 ไร่ 3 งาน รอบบ้านและผืนดินแปลงใหม่อีก 6 ไร่ แทบจะไม่มีที่เดิน เพราะเต็มไปด้วยต้นไม้ 4 ระดับทั้งระดับสูงที่สุดคือ ระดับที่ 4 เช่น ต้นหมาก ต้นมะพร้าว ระดับรองลงมาคือ ระดับ 3 เช่น มะม่วง ส้มโอ ชมพู กระท้อน มะเฟือง มะขาม ลำไย ลิ้นจี่ ส้มเขียวหวาน ขนุน กระทิน สะเดา ผักกระโดน ผักต้ว ชะอม ต้นแต้ ต้นประดู่ ระดับที่ 2 เช่น ละมุด มะนาว ฝรั่ง ทับทิม มะขามเทศ น้อยหน่า มะละกอ กัลย มะกอกน้ำ มะปราง ผักเม็ก เป็นต้น รวมทั้งระดับต่ำสุดทั้ง ขิง ข่า ตะไคร้ พริก ผักอีตู๋ ต้นกระเจียว เป็นต้น มีความหลากหลายของพันธุ์ไม้มีร้อยชนิด พร้อมด้วยต้นไม้ใหญ่กว่า 1,000 ต้น นอกจากนั้นยังมีปลาในบ่อนับแสนตัว มีเป็ด ไก่ กบ และหมู ซึ่งอยู่กันอย่างสมดุล และมีความสุข ร่วมกับครอบครัวของพ่อเชียงใหม่ดี

พ่อเชียงใหม่เรียกวินิการปลูกพืชแบบผสมผสานนี้ว่า “ทฤษฎีป่า” โดยอธิบายไว้ว่าทฤษฎีป่าคือเป็นป่าแล้ว ป่ามันอยู่โดยธรรมชาติของมันไม่มีการไปตัดแต่ง ฉีดยา ใส่ปุ๋ย รดน้ำอะไรมันเลย

ความสำเร็จในชีวิตของพ่อเชียงใหม่ดี มิได้จำกัดไว้เพียงตนเองและครอบครัวเท่านั้น พ่อเชียงใหม่ได้ขยายแนวคิดการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองพร้อมแสดงรูปธรรมจากสวนของตนเองแก่ผู้มาเยือนตลอดเวลาและในปี พ.ศ.2533 พ่อเชียงใหม่ได้พยายามชวนชาวบ้านในละแวกใกล้เคียงมาร่วมกลุ่ม เพื่อคิดและวิเคราะห์แนวทางนี้ แต่ถูกต่อว่าหาว่าอยากเด่นอยากดังจึงเลิกไป

4. การขยายเครือข่าย

อย่างไรก็ดี ความคิดการรวมกลุ่มมีอยู่ในจิตสำนึกตลอดเวลาในปี พ.ศ.2539 จึงได้ตั้งกลุ่มฟื้นฟูการเกษตร และขยายเครือข่ายออกไปเรื่อยๆ จนมีสมาชิกกว่า 70 ครอบครัวในขณะนี้ โดยมีได้มีหน่วยงานใดมาให้ทุนในการสนับสนุนการเรียนรู้และการจัดการแต่อย่างใด แต่อาศัยความสนใจ ความรัก ความเอื้ออาทรต่อกัน ร่วมกับการคิดและความเชื่อมั่นในการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง ทำให้สมาชิกมีการพบปะระดมสมองกันอย่างสม่ำเสมอ มีการลงขันเป็นเงิน 5 เดือนๆ ละ 100 บาท ทำให้มีเงินทุนค่ารถค่าน้ำมันไปดูงานพอมหาอยู่ พ่อผาย พ่อคำเดื่อง พ่อสุทธินันท์และพ่อจันทร์ที จนได้ความคิดและรูปธรรมการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองอย่างแตกฉานและหลากหลาย ช่วยให้สมาชิกคิดได้และทดลองทำ หลายคนเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น มีความหวัง และมีความสุขเหมือนดังที่พ่อเชียงใหม่ได้ทำสำเร็จมาแล้ว

นอกจากนั้นพ่อเชียงใหม่ ยังได้เพาะพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ทั้งแจกและจำหน่ายแก่สมาชิกในราคาถูกระดมทุนในการขุดบ่อน้ำ แก้ปัญหาขาดแคลนน้ำ เพื่อการเกษตรแก่สมาชิก ทั้งจากหน่วยงาน

รัฐ เช่น โครงการรวมน้ำใจถวายในหลวง จากเงินบริจาคที่คนมาทำงาน เป็นต้น ทำให้สมาชิกเกิดการเปลี่ยนแปลงสู่การพึ่งตนเองได้อย่างรวดเร็ว กิจกรรมที่รักและเอื้ออาทรเกิดขึ้นเรื่อยๆ ทั้งในเรื่องของการหาทางสร้างสวัสดิการผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุไม่หิวไม่หนาว จากวัยชรา และลูกหลานอพยพไปที่อื่นๆ สร้างฝันด้วยกันที่จะอยู่อย่างมีศักดิ์ศรี และตายอย่างมีความสุข การสร้างธนาคารข้าวเพื่อช่วยคนจนที่ไม่มีกิน เป็นต้น

พ่อเซียงเป็นนักเกษตรที่ไม่เคยหยุดยั้ง ชอบทดลอง ค้นคว้า ทาบกิ่ง ตอนกิ่งต้นไม้แทบทุกชนิด อีกผลงานด้านการเกษตร ที่ปราชญ์ผู้นี้ภูมิใจเป็นอย่างยิ่งนั่นก็คือ “การตอนต้น มะละกอ” พ่อเซียงกล่าวถึงวิธีการตอนมะละกอว่า “คนสมัยก่อนเขาบอกว่ามะละกอตอนไม่ได้ แต่ผมยืนยันว่า ณ ตอนนี้ตอนได้ วิธีการตอนเราจะเอาครึ่งอ่อนครึ่งแก่ ขนาดของมันด้วยแก่เกินไปก็ไม่ออก รากมะละกอก่อนที่จะตอนได้ ผมตอนครั้งที่ 4 ถึงสำเร็จ ครั้งแรกผมก็คว้านแล้วก็ชูดเหมือนตอนต้นไม้ธรรมดา ผมก็ใช้วิธีสับๆ ก็ไม่ออกราก แล้วก็ใช้วิธีเอาฟางมาผูกแล้วก็ผ่าก็ไม่ออกอีกทีนี้ก็มานอนคิดอีกครั้งที่ 4 เปลี่ยนมาเป็นใช้วิธีปาดเฉือนแผลขึ้น ให้แผลต้นมะละกออ้าออกเพื่อให้ ออกราก ด้วยการหมุนรอยแผลต้นมะละกอขึ้น ถ้าแผลของต้นมะละกอหักก็จะไม่ออกราก ต้นมันมีรูอย่าให้ถึงรูลึกประมาณนิ้วครึ่ง ถ้าถึงรูแล้วจะเน่า ผมตอนสำเร็จมาร้อยๆ ต้นแล้ว แต่กว่าจะสำเร็จออกกรากได้ครั้งที่ 4 แต่ตอนนี้นั้นหลายร้อยครั้งแล้ว”

กว่า 70 ครัวเรือนในเครือข่ายการเรียนรู้สู่การพึ่งตนเองที่พ่อเซียงและสมาชิกร่วมกันสร้าง โดยอาศัยความสนใจ ความศรัทธาและความเชื่อมั่น เป็นแนวคิดหลักในการพึ่งตนเอง ทำให้ชีวิตการเป็นอยู่ของสมาชิกเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น

70 กว่าครอบครัวในเครือข่ายการเรียนรู้สู่การพึ่งตนเองที่พ่อเซียงและคณะร่วมกันสร้างไว้ ได้เห็นพลังของการรวมกลุ่มและกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง องค์ความรู้เรื่องทุนที่เป็นร่างกาย แรงใจและแรงปัญญา โดยใช้ร่างกาย แรงใจ และแรงปัญญา เป็นทุนหลักในการทำงาน

เครือข่ายเกษตรต้นแบบของพ่อเซียง ไทยดี มี 23 ท่านเช่น นายแดน มุ่งงาม พ่อไมตรี พร้อมเพรียง นายธนพล ทิมธนสาร พ่อเพชร ทองอัม เป็นต้น

5. ความภาคภูมิใจ

พ่อเซียงกล่าวเอาไว้ว่า “ทุกวันนี้ก็มีความภูมิใจพอสมควรแล้ว ที่ยังไม่สำเร็จก็สมาชิกที่เข้ามาใหม่ อันนี้ก็เป็นเรื่องธรรมดาและความสำเร็จของผมนี้ ผมไม่ได้ทำกลุ่มให้กลุ่มนี้มีเงินมากมาย ผมทำกลุ่มนี้เพื่อให้สมาชิกของกลุ่มนี้ได้ดีไม่ใช่ว่ากลุ่มมีเงินหมื่นเงินแสนแต่สมาชิกยากจน ผมก็ภูมิใจที่ได้ช่วยเหลือเขามาถึงขณะนี้แล้วและก็จะทำต่อไปอีก คนที่จะมาทำได้นี้ ความตั้งใจ

พร้อม ทำด้วยความสมัครใจทำเพื่ออยู่เพื่อกินให้ไปทำด้วยมือตัวเอง ให้เป็นความสามารถของ ตัวเอง ว่าทำเต็มความสามารถและได้ผลงานมาขนาดนี้ว่ายังขาดสิ่งอย่างนี้เกษตรผสมผสานก็ต้อง มีขอความช่วยเหลือ ผมคิดว่ามีคนช่วยเหลือโดยเฉพาะผมนี่จะเป็นคนช่วยเหลือพวกเขา”

การทำจากเล็กไปหาใหญ่ การพาตัวเองออกจากบ้านไปอยู่นาที่พ่อเซียงเป็นผู้จุดประกาย และเป็นแกนหลักในการระดมความคิดร่วมกับข้อคิดของพ่อคำเตื่อง ในการปลูกพืชให้มีทุกอย่างที่ จะกินจะใช้แล้วจะไม่เคยลำบาก ความคิดของพ่อสุทธิพันธ์ เรื่องประโยชน์ของต้นไม้ใหญ่ ทั้งใน ระยะสั้น ปานกลาง และระยะยาว ทั้งในแง่อาหารการกิน เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค รวมทั้งไม้ทำเล้าเปิด เล้าไก่และไม้ทำหังทำร้านของพืชผักสวนครัว รูปธรรมของพ่อจันทร์ทีในการ ทำอยู่ทำกิน และรูปธรรมการสร้างกำแพงที่เข้มแข็งของพ่อผาย โดยอาศัยเครือข่ายสมาชิกทั้ง ภายในและภายนอกบ้านสระคูณ โดยไม่ต้องใช้อิสฐ หิน ปูน ทราช หากแต่ใช้ความรักความเอื้อ ออาทร พี่ตนเองและพี่ตนเองได้ของสมาชิก ทำให้เครือข่ายของพ่อเซียงเจริญก้าวหน้าอย่าง รวดเร็วและทั้งหมดนี้คือความเป็นพ่อเซียง ไทยดี ปราชญ์ชาวบ้านนักวิจัยรุ่นลายครามแห่งจังหวัด สุรินทร์ ที่ได้ให้คำตอบของการทำเกษตรผสมผสานเป็นบทสรุปการเรียนรู้ของคนไว้อย่างล้ำค่าว่า “มีกินใช้ ได้กินกิน เราก็รวย กินกินได้ ใช้กินมี เราก็จน”

ณ วันนี้ พันธุ์ไม้นานาชนิดต่างผลิดอกออกผล มีปลา มีเป็ดและห่าน สร้างรายได้อย่างไม่ ขาดมือ ทุกชีวิตในครอบครัวล้วนได้รับความสุขกันทั่วหน้า แม้วันนี้พ่อเซียงไทยดีจะมีอายุเลยวัย เกษียณก็ตาม แต่คนก็ยังคงพร้อมที่จะถ่ายทอดแนวทางการทำเกษตรแบบผสมผสานแก่ผู้ที่สนใจ ได้นำไปปฏิบัติเพื่อให้เกิดความสุขแก่ครอบครัว ดังที่ปราชญ์ผู้นี้ได้ทำจนบังเกิดผลสำเร็จมาแล้ว

ทุกชีวิตในสวนของพ่อเซียงต่างช่วยกันแสดงความกตัญญูตเวทีต่อพ่อเซียง โดยช่วยกัน ผลิดอกออกผล เพื่อเป็นของกินของใช้ในครอบครัวมีเหลือแจกญาติสนิทมิตรสหาย เหลือกิน เหลือใช้เหลือแจกก็ขายเป็นรายได้เข้าครอบครัว ดังที่พ่อเซียงมักเล่าให้ผู้มาเยือนฟังเสมอๆ ว่า วัน ไตชี้เกี่ยจทำงาน ก็เอาเปลมาผูก ฟังเสียงมะพร้าวหล่นอย่างน้อยวันละ 100 ตูบๆ ละ 5 บาท ก็ 500 บาทแล้ว

พ่อเซียงกล่าวไว้ว่า “การทำนาเป็นหนี้ซ้ำแล้วซ้ำเล่าไม่มีอะไรดีขึ้นเลย แต่ข้าวยังงัยก็ทำ และเราก็ดูตัวอย่าง ปู่ย่า ตายาย ที่ทำก่อนเรามา 3-4 ร้อยปี ก็อย่างนั้นแหละทำนาตอนแก่การทำ นานี้ไม่มีพักไม่ใช้ว่าทำนาซัก 3-4 ปี แล้วพักกินซัก 2 ปี นี้ได้ไหม? ไม่ได้ต้องทำทุกปีเพราะว่าข้าวที่ นาสุกที่ยังมันก็หมดก็ต้องทำทุกปี แต่ถ้าเกษตรผสมผสานดีกว่านามากที่สุดเลยอย่าง 7 ไร่นี้ไม่ใช่ ยาส่าแมลงเลย ปู่เคยไม่ใช้แม้แต่เม็ดเดียว ถ้านับเงินแข่งกันต่อปีชนะที่นา 50 ไร่”

การที่พ่อเชียงมีพืชผักผลไม้ที่ปลอดสารพิษ มีความสดและมีคุณสมบัติเป็นสมุนไพร การได้ออกกำลังกายที่ผสมผสานกับวิถีชีวิตในแปลงเกษตรที่เหมาะสมกับวัย การมีสติร่วมกับการมีครอบครัวที่อบอุ่น ชุมชนที่เข้มแข็ง ก่อให้เกิดความสุข ทำให้พ่อเชียงมีความสุข ทั้งทางกาย ทางใจ ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ กว่า 10 ปีที่ผ่านมาชายผู้นี้จึงไม่เคยต้องเจ็บป่วยจนต้องไปใช้บริการที่สถานเอนามัยหรือโรงพยาบาลใดๆ เลย เป็นการปฏิรูประบบสุขภาพที่น่าจับตามอง

ถามถึงความสุข พ่อเชียงตอบโดยไม่ต้องคิดว่า "ความสุขคือการทำงานอย่างบริสุทธิ์ที่สุดโดยไม่ทำให้ใครเดือดร้อน" ทุกวันนี้ ภรรยาพ่อเชียงจะนำของในสวนไปขายตั้งแต่ตี 3 ส่วนพ่อเชียงจะตื่นตั้งแต่ตี 5 สานแห และทำสวนจนถึง 9 โมงเช้า จึงหยุดกินข้าวเช้า หลังจากนั้นจะพักผ่อนและอ่านหนังสือ ช่วงบ่ายจะรอรับคนมาพูดคุยหรือดูงาน ช่วงเย็นจะใช้ชีวิตอยู่กับครอบครัว

ชีวิตของพ่อเชียง ไทยดี นับเป็นตัวอย่างของชีวิตที่มีความสุขครบทุกด้าน กล่าวคือ มีหลักประกันในชีวิตทั้งปัจจัย 4 ทรัพย์สินเงินทอง และเกิดแก่เจ็บตายมีผู้ดูแลมีสุขภาพกายและใจที่แข็งแรง มีครอบครัวที่อบอุ่น มีชุมชนที่เข้มแข็ง มีความภาคภูมิใจ มีอิสระ เข้าถึงธรรมและธรรมชาติ คนฝากบอกลูกหลานและฝากบอกสังคมว่า “คนที่มืออยู่มีกินมีใช้ จะมีกับคนขยันคิดขยันทำ อย่างมีสติ”

ทุกวันนี้พ่อเชียง ไทยดี ยังมีความสุขกับการทดลองเรียนรู้ตลอดเวลา เพื่อที่จะพัฒนาเครือข่ายและพัฒนาสังคม ท่านได้ทำการวิจัยประเมินผลและขยายผลการเสียบยอดมะนาวเข้ากับต้นกระดังง์ ซึ่งช่วยให้ประหยัดน้ำในขณะที่ได้ผลผลิตมากขึ้นกว่าเดิม นอกจากนี้ท่านได้ร่วมกับปราชญ์ชาวบ้านคนอื่นๆ ทำการวิจัยกระบวนการปลดหนี้สินของชาวบ้าน ซึ่งทั้งหมดได้รับการสนับสนุนการวิจัย ด้วยเหตุนี้เครือข่ายจึงพากันเรียกท่านว่า “ปราชญ์ชาวบ้านนักวิจัยรุ่นลายคราม”

ด้วยเหตุนี้พ่อเชียง จึงได้รับรางวัลต่างๆ อาทิ รางวัลโล่ผู้นำอาชีพระดับจังหวัด ปี พ.ศ. 2534 จากสำนักงานพัฒนาชุมชนเขต 3 รางวัลเข็มโนมา จากศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิตกิตติมศักดิ์ โล่คนดีศรีเมืองช้าง ปี พ.ศ.2541 จากสภาวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์ โล่คนดีศรีเมืองสุรินทร์ ปี พ.ศ.2542 จากสภาวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์ โล่ครอบครัวตัวอย่างจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติจังหวัดสุรินทร์ รางวัลพ่อดีเด่นแห่งชาติ รางวัลครุภูมิปัญญาไทยรุ่นที่ 2 ปี พ.ศ.2545 จากกลุ่มงานวัฒนธรรมกับการเรียนรู้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

พ่อทัศน์ กระยอม “ปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่นผู้สำเร็จได้เพราะ 5 พระ”

1. ประวัติ

พ่อทัศน์ กระยอม เกิดเมื่อวันที่ 3 เมษายน พ.ศ.2471 ที่บ้านโคกใหญ่ ตำบลก้านเหลือง อำเภอแวงน้อย(สมัยก่อนเป็นอำเภอพล)จังหวัดขอนแก่น เป็นบุตรของพ่อโห่ สุ่มัง และนางบุญนาค ฝ่ายจันทร์โดยเป็นคนแรกส่วนคนที่สองคือเด็กหญิงปัตตาอายุได้ 3 ปีก็เสียชีวิต ต่อมาแม่บุญนาคได้นายบุญมี สมบัติ เป็นสามีใหม่เพราะพ่อโห่หนีออกจากบ้านไม่กลับมาอีกเลย เมื่ออยู่กินกับนายบุญมีก็มีลูกอีก 2 คนคือ นายทองพูล สมบัติกับนางพรม นาแซง ปัจจุบันทุกคนได้เสียชีวิตหมดแล้วเหลือพ่อทัศน์ กระยอมคนเดียว ตอนเด็กๆ จึงต้องอยู่กับตาและยาย และใช้นามสกุล “กระยอม” ตามนามสกุลของตา ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 108 หมู่ที่ 6 บ้านโสกน้ำขาว ตำบลก้านเหลือง อำเภอแวงน้อย จังหวัดขอนแก่น โทรศัพท์ 085-7480118

ชีวิตในวัยเด็กของพ่อทัศน์ กระยอมลำบากมากต้องเป็นกำพร้าไม่มีบิดาเลี้ยงดูแม่ก็ไม่มีสามีใหม่ต้องอยู่กับพ่อใหญ่แม่ใหญ่เป็นคนดูแลพออายุได้ 7 ปีมีพระอาจารย์บุญตาเจ้าอาวาสวัดมหาวัน บ้านโคกใหญ่ท่านมีจิตเมตตาจากพ่อใหญ่แม่ใหญ่เพื่อให้ไปเป็นเด็กวัดพ่อใหญ่ก็อนุญาตพออยู่วัดได้ 3 เดือน อาจารย์บุญตาก็สอนหนังสือและบวชให้เป็นสามเณรโดยมีท่านพระครูวรพรต วิชาญ มาบวชให้พ่อได้บวช 1 พรรษา ได้ย้ายไปอยู่วัดสัมณิ์บ้านรัตนะซึ่งมีสำนักเรียนนักเรียนชั้นตรีพอสอบได้นักธรรมชั้นตรีก็กลับมาและขอลาสิกขาออกมาอยู่กับพ่อใหญ่แม่ใหญ่ เพราะคิดถึงพวกท่านมากเหลือเกินแก่ชรากันมากแล้ว รวมบวชสามเณร 3 พรรษา

ต่อมาทางราชการได้มาแต่งตั้งโรงเรียนประถมศึกษาขึ้นที่บ้านตลาดเป็นบ้านกำนันหลี่เกิดศักดิ์ มีครูบุญนาม มหาพิมาสร พอมีโรงเรียนแล้วก็ออกตระเวนหานักเรียนมาเรียนได้มาจดเอาชื่อ ด.ช.ทัศน์ ฝ่ายจันทร์ (ตอนนั้นยังไม่ได้ใช้นามสกุลกระยอม) เมื่อไปเข้าเรียนครูก็จัดให้อยู่ในชั้น ป.1 เพราะมีความรู้ดีอ่านออกเขียนได้แล้วครูได้ถามเรื่องนามสกุลพ่อว่านามสกุลอะไรก็ตอบไม่ได้มาถามใครก็ไม่รู้จักไปถามปู่มาดูท่านก็บอกว่าพ่อมาจากบ้านโนนกระยอม อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ต้องเป็นกระยอมแน่นอนก็เลยเอาตามนั้นจึงได้นามสกุลใหม่ว่า “กระยอม” ด้วยสาเหตุอย่างนี้เมื่อเรียนอยู่ชั้น ป.3 จึงได้ถามปู่ตัวจริงชื่อปู่ที่กับย่าสิงห์บอกว่านามสกุลของพ่อโห่คือ สุ่มัง แต่รู้แล้วก็ไม่ได้เปลี่ยนตามคงใช้กระยอมมาตลอด

การเข้าไปเรียนที่โรงเรียนบ้านตลาดนั้นลำบากมากเพราะมีคนเดียวต้องเดินไปตามทางเล็กๆ มีแต่ป่าไม่มีดื่มน้ำระยะทาง 2 กิโลเมตร แต่เวลาไปสอบมีสนามสอบอยู่ที่บ้านหนองแถม ตำบลแวงน้อยไกลออกไปอีก อดทนเดินไปเรียนคนเดียวอยู่ 3 ปี จึงจบ ป.4 เพราะตอนนั้นเกิดสงครามอินโดจีนไทยรบกับฝรั่งเศสทางโรงเรียนจึงจัดสอบ ป.3 กับ ป.4 ด้วยกันเลย ได้ท่าน

อาจารย์บุญนาม เห็นเรียนดีจะให้ไปเรียนต่อที่จังหวัดร้อยเอ็ดท่านเห็นว่าเป็นเด็กกำพร้าที่เรียนเก่ง จึงอยากอุปถัมภ์จะเสียค่าใช้จ่ายให้ทุกอย่างมาขอพ่อใหญ่แม่ใหญ่และแม่ แต่ท่านไม่อนุญาตให้ไป เพราะกลัวสงครามกลัวหลานไม่ปลอดภัยท่านได้เขียนมาขอ 2 ถึง 3 ครั้งโดยหวังว่าผู้ปกครองจะใจ อ่อนแต่ก็ไม่เป็นผลจึงได้เลิกไป

เมื่อไม่มีวาสนาจะได้เรียนหนังสือจึงอยู่ทำนาเลี้ยงพ่อใหญ่แม่ใหญ่ จนอายุย่างเข้าสู่วัย หนุม 20 ปี แล้วคิดอยากแต่งงานมีลูกมีเมียแต่พ่อใหญ่ต้องการให้บวชพระก่อนส่วนตนไม่สนใจ บวชเพราะใจเริ่มมีความรักแล้ว จึงหันไปเรียนลำหัดเป่าแคนจนเป่าได้ชำนาญได้ไปเป่าแคนให้ หมอลำกับคณะดนตรีต่อมาเลิกเล่นดนตรีเป่าแคนอย่างเดียว เมื่อยามไปคุยสาวก็จะเป่าแคนเดิน ลุยป่าไปต่อนั้นมาบ้านโคกใหญ่ไปคุ้มโสกน้ำขาว (ขณะนั้นยังเป็นคุ้มขึ้นกับบ้านโคกใหญ่ยังไม่ยกฐานะเป็นหมู่บ้าน) ไปติดพันสาวม่ง ซึ่งมีฐานะดีในคุ้มนั้นบางคืนเดือนมืดกลัวผีก็เป่าแคนเป็น เพื่อนเพราะทางห่างกันเป็นกิโลเมตรมีแต่ป่าไม้ใหญ่่น่ากลัวมากยามดึกๆ ตอนกลับบ้าน จีบอยู่ 2 ปีจึงฝ่าฟันอุปสรรคได้คือทางญาติผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงไม่พอใจในฐานะของพ่อทัศน์ ต้องการให้ลูกสาว แต่งงานกับคนมีฐานะดีรำรวยกว่านี้ เพราะพ่อทัศน์จักสานก็ไม่เก่งมีแค่โค 30 ตัว กระบือ 20 ตัว กลัวลูกสาวตกระกำลำบาก แต่ฝ่ายสาวเป็นคนรักเดียวใจเดียวเพียงพ่อทัศน์เท่านั้น บอกให้มาสู่ ขอบเร็วๆ แต่ผู้ใหญ่อยากให้บวชก่อนถ้าไม่บวชให้ก็ไปหาเงินมาตัวเอง พ่อทัศน์จึงตัดสินใจเลือก หนทางที่จะอ้อนวอนเพื่อนไปรับจ้างเลื่อยไม้กระดานปูพื้นและกระดานแถมฝาได้เงินมา 300 บาท แบ่งกันได้คนละ 150 บาทจึงมาคุยกับสาวคนรักว่าจะเอาเงินแต่งเท่าใด ส่วนเจ้าสาวก็บอกว่ามีเงิน เท่าไหร่ก็บอกว่ามีเงิน 150 บาทเจ้าสาวบอกถ้าอย่างนั้น 200 บาทจะแต่งใหม่จึงคิดในใจว่าจะขอ พ่อใหญ่แม่ใหญ่เพิ่มอีก 50 บาทก็พอจะได้กระมัง

พอมารอทางผู้ใหญ่ก็ออกให้ 50 บาท แต่ทางผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงจะเอาค่าดอง 500 บาท มัน ห่างกันเหลือเกินคงผิดหวังเสียแล้ว เมื่อบอกว่าทางเจ้าสาวคุยกันกับผู้บ่าวแล้วว่าจะเอาค่าดอง 200 บาทจึงได้มาสู่ขอ ทางพ่อมีแม่แพ่งจึงถามลูกสาวดูก็ตอบว่าเป็นจริงตามนั้น ก็เลยตกลงให้ แต่งงานกันได้แต่งงานมา 3 ปีจึงได้ลูกชายคนแรกคือ ปี 2492 และต่อมา 2 ปีจึงได้อีกคนจนได้ลูก ชาย 5 คนคือ บุญสงค์ บุญส่ง สมพงษ์ กงทอง และกองคำ ตามลำดับปัจจุบันยังมีชีวิตอยู่ทุกคน

พอพ่อทัศน์อายุได้ 35 ปีภรรยาคือนางม่งได้เสียชีวิตลง แต่ก่อนที่ภรรยาจะตายได้ถามว่า ถ้าฉันตายไปจะเอาเมียใหม่ไหม ถ้าจะเอาให้เอาคนชื่อนี้ละ (น.ส.นาง ชุมผาง) ถ้าไม่ได้คนนี้ก็ให้ เอาคนนั้นละ (น.ส.เอียง) นี่คือการรอบคอบของผู้หญิง เมื่อภรรยาเสียชีวิตแล้วจึงได้ติดต่อ น.ส. นาง ซึ่งเป็นสาวอายุ 20 ปี พ่อทัศน์อายุ 36 ปี จึงให้ผู้ใหญ่ไปสู่ขอทั้งที่สาวนางมีแฟนแล้ว แต่เพราะ ความกตัญญูจึงไม่ขัดใจพ่อแม่เพราะท่านว่าเอาผิวแก่เหมือนมีพ่อสาวคน (20 คน) ส่วนค่าดอง

ท่านเรียกเอา 1,300 บาทก็ตกลงได้แต่งงานกันอยู่กินกับภรรยาคนที่ 2 ได้แต่ลูกผู้หญิงอีก 5 คนคือทองตัด สมบัติ กำจัด วิจิตร และสุนิจ ปัจจุบันยังมีชีวิตอยู่ทุกคน

2. ปวงกรรม

วันที่ 25 มิถุนายน ปี พ.ศ.2510 พ่อทัศนได้พาชาวบ้านมาตั้งถิ่นฐานใหม่ที่ติดกับ โสภน้ำขาว จนกระทั่งทางการยกฐานะของคุ้มโสภน้ำขาวขึ้นเป็นหมู่บ้านมีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านมีคนสมัคร 2 คน บ้านนี้มี 2 คุ้มมีจำนวน 70 หลังคาเรือน (สมัยนั้น) ประชากรมีน้อยกว่าคนคู่สมัครแข่งขันได้ 27 เสียง นอกนั้นเป็นของพ่อทัศนหมดจึงได้เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรกที่บ้านโสภน้ำขาว พ่อเป็นผู้ใหญ่บ้านก็ได้พาประชาชนพัฒนาถนนหนทางตัดถนนภายในหมู่บ้าน ขยายถนนให้กว้างขึ้นเพื่อการสัญจรจะได้สะดวกในอนาคต

เป็นผู้ใหญ่บ้านได้ 5-6 เดือนได้พาลูกบ้านจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟขึ้นเป็นธรรมดาของบ้านนอกในชนบททางไกลตัวเมือง เมื่อมีงานก็มีเหล้าโทกินแต่พ่อทัศนไม่กินเหล้าเพราะเรียนหมอธรรมดาจากพ่อใหญ่และปู่ มีเจ้าหน้าที่ตำรวจคนหนึ่งมาเยี่ยมหมู่บ้านจึงเป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านต้องต้อนรับขับสู้เชิญขึ้นบนบ้านหาข้าวปลาอาหารมาเลี้ยงดูปู่เสีย เพราะเป็นมารยาทของคนอีสานว่าแขกมาถึงเรือนชานต้องต้อนรับขับสู้ให้อิ่มหน้าสำราญใจกาย แต่แขกพวกนี้ไม่ได้ต้องการอาหารธรรมดา ต้องมีสุรามารับให้ล้วงคอกก่อนจึงจะเจริญอาหาร ถามพ่อทัศนว่าไม่มีสุราหรือไม่ให้ไปหามาเร็วๆ พ่อทัศนจึงให้คนไปหามาให้ แต่แขกก็ไม่ยอมกิน บอกให้พ่อทัศนกินเป็นเพื่อนเพราะเป็นเจ้าบ้าน แม้พ่อทัศนจะบอกว่าดื่มด้วยไม่ได้เพราะเรียนหมอธรรมจะทำให้ผิดครูบาอาจารย์ เขาก็บอกให้นิมนต์หมอธรรมออกจากตัวไว้ก่อนดื่มกินเสร็จแล้วจึงนิมนต์มาเข้าไว้ในตัวดั้งเดิม ในฐานะเป็นเจ้าภาพและเกรงใจคณะเจ้านายเดี่ยวจะหาว่าเราต้อนรับไม่ดี จึงสนใจเลยนั่งกินเป็นเพื่อนจนเจ้าหน้าที่อื่มนำสำราญกันทุกคนแล้วลากลับไป แล้วต่อๆ มาเมื่อเห็นการต้อนรับขับสู้ของผู้ใหญ่ทัศนดีถึงไหนถึงกัน จึงได้แวะเวียนมาเยี่ยมยามบ่อยๆ จนทำให้ผู้ใหญ่ทัศนติดสุราไปโดยปริยาย แดดร่มลมตก แม้เจ้านายไม่มากก็จะหาสุรามากินคนเดียว จนหลายปีต่อมาชื่อเสียงที่เคยสร้างเอาไว้มากมายในการเป็นหมอธรรมและหมอยาแผนโบราณก็เสื่อมถอยลง กลายเป็นผู้ใหญ่ขี้เหล้าเมาหยำเปไป เพราะหลงเชื่อแต่คนอื่นไม่มั่นใจในตนเอง

เขตอำเภอเวียงน้อย แวงใหญ่ พล หนองสองห้อง หรือแกวอำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น ได้ชื่อว่าเป็นเขตอับฝนในแต่ละปีจะมีฝนตกน้อยมากประชาชนเดือดร้อนในการทำเกษตรได้ทำนาปีหนึ่งแต่แล้งไป 3 ปี จึงพากันบุกรุกป่าหาที่ดินใหม่ปลูกปอปลูกมันสำปะหลังหมู่บ้านโสภน้ำขาวและหมู่บ้านใกล้เคียงของอำเภอเวียงน้อยก็เช่นเดียวกัน ได้พากันบุกรุกถางป่าเผาต้นไม้ทิ้งเพื่อเอาที่ดินมาปลูกพืชเศรษฐกิจ ปอ มันสำปะหลัง ตามแผนพัฒนาแผนฯ 1-2-3 ในขณะนั้นจึงทำให้

แม่น้ำลำคลองตื้นเขินสาเหตุเพราะหน้าดินถูกฝนชะล้างไหลมากมลาห้วย หน้าแล้งน้ำไม่มีตกค้างให้สัตว์ได้กิน คนก็ไม่มีที่หาปลาเกิดความเดือดร้อนทั้งน้ำกินน้ำใช้กันทั่ว

ในปี พ.ศ.2513 พ่อทัศนได้กู้ยืมเงินจาก ธกส. จำนวน 5,000 บาท มาลงทุนปลูกปอ ปลูกมันสำปะหลัง เพราะต้องใช้ทุนในการซื้อปุ๋ยใส่จึงจะเพิ่มผลผลิตได้ทันเวลาเดียวราคา ปอ มันสำปะหลังจะตก มีการจ้างแรงงานตายห่วยมีการใช้สารเคมีฆ่าหญ้ายาปราบศัตรูพืชเข้ามาในช่วงนี้ เมื่อว่างจากทำนาก็เข้าไปออกจากไร่ก็ลงนา คนไม่มีโอกาสได้พูดคุยใส่กันเลย บุญประเพณีต่างๆ เริ่มไม่ให้ความร่วมมืออยู่แบบตัวใครตัวมันมากขึ้น แทนที่ม้งงานทำตลอดจะทำให้ฐานะดีขึ้น

แต่กลับตรงกับข้ามยิ่งทำยิ่งจน ยิ่งทำยิ่งติดหนี้สิน เพราะเกษตรกรไม่มีอำนาจในการต่อรองเรื่องราคาผลผลิต ปีไหนทำได้มากราคาตกต่ำ ปีไหนฝนแล้งต้องซื้อข้าวเจ๊กมากิน ค่าใช้จ่ายต่างๆมีมากมาย แต่ละครอบครัวบางคนเล่นการพนันห่วยใต้ดินไฮโลก็ยังซำร้ายเข้าไปอีก เกิดขายที่ทางใช้หนี้อพยพแรงงานไปกรุงเทพฯ และที่อื่นๆ ครอบครัวแตกแยกไปหมดผู้ใหญ่ทัศนในขณะนั้นก็โดนภัยธรรมชาติคือความแห้งแล้งซ้ำซากติดต่อกันอยู่หลายปีไม่มีเงินใช้หนี้ ธกส. บางปีต้องไปขอข้าวญาติมากินจึงตัดสินใจเดินทางไปทำไร่ข้าวโพด ปอ และมันสำปะหลังใช้หนี้ที่ห้วยยายจิวอำเภอบำเหน็จณรงค์ จังหวัดชัยภูมิ ปลายปี 2515 ถึง 2517 ทั้งที่ยังเป็นผู้ใหญ่บ้านอยู่พอเงินเดือนออกก็มารับแล้วกลับไปอีกทำอยู่สองปีเต็มๆ ทำให้ทางหมู่บ้านเดือดร้อนเพราะไม่มีใครรับรองลูกบ้านเมื่อมีเรื่องเข้าอำเภอจึงทำบัญชีทางว่าเข้าอำเภอให้เรียกกลับมาสอบสวน เพราะมีคนเป็นตัวตั้งตัวตีอยู่ 2-3 คนพอกลับมาแล้วก็สอบสวนกัน พ่อทัศนก็บอกความจริงไปว่าก็เพราะความจนครอบครัวไม่มีอะไรจะกินลำพังเงินเดือนผู้ใหญ่บ้านก็ไม่ก็ร้อยบาทเลี้ยงครอบครัวไม่พอไม่ยอมทำงานแบบนี้เพราะเป็นการเอาเปรียบพี่น้องแต่มันจำเป็นถ้าจะให้ออกก็ยืมดี ทางกำนันและผู้มาสอบสวนจึงพูดว่าถ้าใครต้องการจะเอาผู้ใหญ่ทัศนออกยืมขึ้น ถ้าใครไม่เอาออกให้นั่งอยู่ตามเดิมมีคนยืมขึ้น 3-4 คนพร้อมทั้งพ่อตาด้วย แต่บอกว่ายืมเอาผู้ใหญ่ทัศนไว้ไม่ได้ยืมให้ออกเรื่องจึงจบด้วยดีทางกำนันก็บอกให้ผู้ใหญ่ทัศนว่าจะคืนมาทำหน้าที่ใหม่ ก็ตอบว่าจะคืนมาทำหน้าที่ให้ดีไม่ให้บกพร่องอีกแล้วจึงได้เป็นผู้ใหญ่บ้านจนครบอายุ 60 ปีโดยเป็นมา 20 ปี 9 เดือนกับ 6 วัน

เมื่อกลับมาทำหน้าที่เดิมแล้วก็เริ่มพัฒนาในทุกๆ ด้านเพราะมีประสบการณ์จากการผิดพลาดตามกระแสพัฒนาของทางการมาแล้ว พอดีกำนันเกษียณอายุลงมีการลงสมัครแข่งกำนันลง 2 คน นายสีดา วงศ์หาแก้ว กับผู้ใหญ่ทัศน กระจยอม ในสมัยนั้นการหาเสียงกำนันเฉพาะคะแนนจากผู้ใหญ่บ้านในตำบลเท่านั้น มีการใช้เงินซื้อเสียงกันหนัก สมัยนั้นผู้ว่าราชการจังหวัดมาเป็นประธานในการเลือกปรากฏว่าพ่อทัศนแพ้เขา 1 คะแนน การอ่านคะแนนจะทำในตอนกลางคืนโดย

ผู้ว่าฯ จะให้จุดเทียนเล่มใหญ่ไว้เมื่ออ่านคະແນนแล้วให้เผาใบคະແນนทั้งทันที ทั้งนี้พ่อทศน์ไม่ได้ติดใจในการพ่ายแพ้เพราะผู้ว่าราชการมาเป็นประธานต้องยุติธรรมแน่ แต่ก็มีความตามมาคือเมื่อในปี พ.ศ.2548 ลูกเขยของอดีตกำนันคนนั้นมาสารภาพกับพ่อทศน์เองว่าเป็นคนเดินเรื่องเป็นคนเสียเงินให้พ่อตาได้รับเลือกเป็นกำนัน ทั้งนี้เพราะเขามาสมัครเป็นสมาชิกศูนย์เรียนรู้และได้เป็นเกษตรต้นแบบด้วย ซึ่งพ่อทศน์ก็ได้ยกโทษให้ไม่จองกรรมจองเวรโหดกรรมให้

ไม่กี่เดือนต่อมา กำนันก็ตายพ่อทศน์ก็ลงสมัครกำนันอีกเพราะเชื่อคนยุยงว่าครั้งก่อนแพ้คະແນนเดียวครั้งนี้ต้องได้แน่นอน จึงฮึดสู้อีกแต่ไม่จ่ายเงินมีแต่เลี้ยงดูตามอัตภาพเพราะครั้งนี้ใช้คະແນนจากประชาชนและจ่ายไม่ไหวแล้วขอเอาความดีเข้าสู่ แต่คู่แข่งเขามีเงินเขาจ่าย ผลออกมาพ่อทศน์แพ้หลายร้อยคະແນนแต่ไม่ได้เสียใจเพราะรู้ตัวอยู่ไม่มีเงินสู้เขา (ไม่ออกชื่อผู้เป็นคู่แข่งเพราะยังมีชีวิตอยู่) สมัครกำนัน 2 ครั้งต้องเสียทีนำไป 3 แปลงภรรยาเสียใจมากที่ห้ามแล้วไม่ฟัง อุตส่าห์เก็บหอมรอมริบมานานกว่าจะมีที่ดินเหล่านี้มาสิ้นไปเพราะกิเลสอยากเป็นใหญ่เป็นโตเท่านั้นเอง

3. ทางเลือกใหม่

ปี พ.ศ.2525 ได้มีโครงการพัฒนาอีสานมาลงพื้นที่บ้านโสกน้ำขาวกับบ้านตลาด มีเจ้าหน้าที่โครงการลงมาฝังตัวในพื้นที่ประมาณ 2-3 เดือนได้พูดคุยกันถึงปัญหาต่างๆ อย่างรอบด้านพร้อมกันหาแนวทางแก้ไขสภาพปากปลับคืนมา จะได้มีอาหารการกินอุดมสมบูรณ์ และให้พึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน พาชาวบ้านไปศึกษาดูงานจากผู้ที่ทำสำเร็จแล้ว อาทิเช่น พ่อมหาอยู่ สุนทรชัย จังหวัดสุรินทร์ พ่อผาย สร้อยสระกลาง จังหวัดบุรีรัมย์ ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นต้น และทางโครงการได้คัดเลือกเอาคนภาคต่างๆ ไปศึกษาดูงานในทวีปยุโรป 4 ประเทศคือ ฝรั่งเศส เยอรมัน เนเธอร์แลนด์ และเบลเยียม กลุ่มที่ไปมี 10 คน คือ ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม นายบำรุง บุญปัญญา นายบำรุง คະโยธา อาจารย์เรือง สุขสวัสดิ์ อาจารย์วิจิต นันทสุวรรณ พ่อทศน์ กระจยอม นายจำเนียร อีก 3 คนลี้มชื่อไปแล้ว โดยเดินทางในปี 2528 ขึ้นเครื่องบินไปลงฝรั่งเศส ดูงานกลุ่มองค์กร ฟาร์มววนม ฟาร์มหมู เกษตรกรของเขามีทั้งใช้สารเคมีและไม่ใช้ มีระบบสหกรณ์ มีโควต้าว่าจะทำอะไรเท่าไร อยู่ฝรั่งเศส 13 วัน มีล่าม 2 คน จากจังหวัดขอนแก่นไปเรียนต่อที่ปารีสและอีกคนเป็นคนนราธิวาสคอยแปลภาษาให้ ออกจากประเทศฝรั่งเศสไปเยอรมันโดยรถไฟ ไปดูการทำปุ๋ยหมัก ปุ๋ยพืชสดอยู่ประเทศเยอรมัน 10 วัน จึงไปต่อประเทศเนเธอร์แลนด์โดยรถไฟไปดูการปลูกข้าวโอ๊ต ข้าวสาลี ฯลฯ ไปดูกิจการฟาร์มต่างๆ เหมือนฝรั่งเศสกับเยอรมัน อยู่ที่นี่ 10 วัน แล้วต่อไปประเทศเบลเยียมอยู่ 5 วันไปดูการจัดการกลุ่มองค์กรและอื่นๆ

จากการไปศึกษาดูงาน 4 ประเทศในยุโรป จึงมาจัดตั้งกลุ่มองค์กรต่างๆ ขึ้น พยายามสอนการบริหารจัดการให้คณะกรรมการกลุ่มต่างๆ จนปัจจุบันกลุ่มที่เหลืออยู่มีหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มเลี้ยงวัว กลุ่มธนาคารข้าว กลุ่มสาธิตการตลาด กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มสมุนไพร เป็นต้น พ่อทัศน เริ่มนำเอาความรู้มาใช้อย่างเต็มที่โดยการพูดคุยเกี่ยวกับ เรื่องที่ตนได้ไปเห็นมาว่าเขาทำอะไรอย่างนั้น อย่างนี้ เราเองก็เป็นคนเหมือนกันทำไมเราจะทำอย่างนั้นไม่ได้บ้าง จึงรวมกันตั้งกลุ่มต่างๆ โดยเอาคนที่มีแนวความคิดเหมือนกันมาเป็นสมาชิกมีกลุ่ม ดังนี้

- 1) กลุ่มปั่นโองน้ำ เพื่อแก้ปัญหาไม่มีน้ำกินตลอดปี น้ำสระมีสารเคมีไม่ปลอดภัย
- 2) กลุ่มชุดสระด้วยมือ มีสมาชิก 12 คน หมุนเวียนกันชุดสระในนาจนได้ครบทั้ง 12 คน เพื่อเก็บน้ำไว้ใช้ในการเกษตร
- 3) กลุ่มร้านค้าสหกรณ์ ค่าของราคาถูกร้านค้า มีการแบ่งปันผลกำไร
- 4) กลุ่มกองทุนยา ทำให้สมาชิกได้มียารักษาโรคภัยไข้เจ็บ
- 5) กลุ่มเลี้ยงวัว วัวเป็นสัตว์เลี้ยงง่ายโตเร็ว ขยายพันธุ์ได้เป็นออมสินให้กับเกษตรกรได้เป็นอย่างดี
- 6) กลุ่มสมุนไพร ให้อู้อักใช้ตัวยาใกล้ตัว รักษาตนเอง อนุรักษ์ป่าไม้ไว้ให้มีแหล่งสมุนไพรใช้จนชั่วลูกหลาน
- 7) กลุ่มธนาคารข้าว เกิดจากแนวคิดอาจารย์ยงยุทธ ตริษฐกรมาจุดประกายไว้ เดี่ยวนี้ยังมีข้าวให้ชาวบ้านยืมกินอยู่ นับว่าเป็นประโยชน์กับชาวบ้านผู้ยากจนจริงๆ โครงการหลายโครงการ ก่อตั้งขึ้นหลังจากไปศึกษาดูงานจากทวีปยุโรป

ปี พ.ศ.2531 เกษียณจากการเป็นผู้ใหญ่บ้าน แต่ยังเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงของหมู่บ้านอยู่ได้ พัฒนาตนเองพร้อมกับพัฒนาหมู่บ้านไปพร้อมกันและในปี พ.ศ.2534 ได้ไปศึกษาดูงานที่ สปป.ลาว แล้วย้อนมาดูภาคอีสานของเรายังไม่ได้รับความเป็นธรรม ในการพัฒนาเจ้าหน้าที่จากส่วนกลางไม่เข้าใจคนอีสาน จึงพัฒนาไม่ตรงจุดคือการคิดแทนคนอีสาน ว่าต้องทำอย่างนั้นอย่างนี้ ภาคอีสานจึงล้มหลังมีรายได้ต่อคนต่ำที่สุดกว่าภาคอื่น จึงเกิดการคิดว่าเราควรจะต้องชมรมอุ้มชูไทอีสานขึ้นเพื่อพัฒนาภาคอีสานโดยมีพ่อผาย สร้อยสระกลาง เป็นธาตุดิน พ่อทัศน กระจยม เป็นธาตุน้ำ พ่อหนูเย็น ศรีสิงห์ เป็นธาตุลม พ่อบัวศรี ศรีสูง เป็นธาตุไฟ โดยให้สัญญากันว่าเมื่อกลับมาแล้ว จะพัฒนาองค์กรของตนให้เข้มแข็งและเป็นแบบอย่างให้องค์กรอื่นๆ ในการพัฒนาภาคอีสานส่วนองค์ความรู้ด้านต่างๆ ที่พ่อทัศนได้สั่งสมมาช้านาน จากบรรพบุรุษของเราได้คิดค้นและพัฒนามาแล้ว พ่อทัศนได้มาพัฒนาต่อยอดขึ้นเช่น องค์ความรู้ด้านการปลูกกล้วยแก่จนช่วยชุมชนเข้มแข็ง เป็นต้น เพื่อให้คนรุ่นต่อไปนำเอาไปต่อยอด เพราะเชื่อว่าการเรียนรู้ไม่มีวันที่สิ้นสุด

จะเห็นได้ว่า ชีวิตของพ่อทัศน์ได้ทำงานเพื่อประชาชนมาโดยตลอดไม่ว่าจะเป็นการเรียนหมอธรรม หมอยาแผนโบราณ หรือแม้กระทั่งมาเป็นผู้ใหญ่บ้านก็เพื่อเป็นการบำบัดทุกข์ บำบัดสุข ให้ปวงชนทั้งนั้นเป็นการดับทุกข์เวทนาทั้งกายและใจให้ชาวบ้าน เป็นการพัฒนาศักยภาพของประชาชนให้ยกระดับความเป็นอยู่ขึ้นมา ให้มีอยู่มีกินไม่อดอยาก ซึ่งเกิดจากการลองผิดลองถูก แบบผิดก็เป็นครู ถูกก็เป็นครู เพราะจะหาผู้รู้จริงมาสั่งสอนนั้นยากนักหนา นานๆ จะมีมาสักคน ชีวิตต้องเรียนในมหาวิทยาลัยธรรมชาติตลอดชีวิต ดังคำกล่าวที่ว่า “ค้นบ่ออกจากบ้าน บ่เห็นด้านแดนไกล ค้นบ่หนีไกลเฮียนกะบ่มีความรู้”

เมื่อสะสมความรู้ไว้มากมายแล้ว จึงนำเอามาปฏิบัติจริงด้วยตนเองประสบผลสำเร็จ จนตัวเองพ้นสภาพหนี้สินที่ผูกพันมานาน โดยการประหยัดอดออม มีน้อยใช้น้อย ให้เหลือส่วนเก็บไว้ใช้หนี้ในที่สุดก็สามารถปลดหนี้สินได้ เมื่อตนเองพ้นจากสภาพความทุกข์ จากการเป็นหนี้แล้วหันกลับมามองดูเพื่อนบ้านเกือบทุกครัวเรือน กำลังจะจมหนี้ตาย จึงเกิดความเมตตาสงสาร อยากให้เขาพ้นไปจากกองทุกข์ของนี้เหมือนตัวเอง จึงมาสร้างศูนย์เรียนรู้เพื่อถ่ายทอดความรู้นี้ให้เป็นวิทยาทานให้กับคนที่มีความทุกข์และดิ้นรนจะออกจากทุกข์ จึงตัดสินใจทำศูนย์เรียนรู้หลังเล็กๆ บนที่นาตัวเอง มุงหลังคาด้วยหญ้าคาเมื่อ พ.ศ.2529 ต่อมาถึงปี พ.ศ.2533 จึงได้รื้อหญ้าคาออกซื้อสังกะสีมามุงหมดไป 2,000 บาท ใช้ประโยชน์ในการเผยแพร่มานานปี จึงได้ทำผ้าป่าสามัคคีขอจากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จึงได้เงินมาก่อสร้างศูนย์ที่ใช้ในปัจจุบันนี้

4. นักทดลอง

ปี พ.ศ.2532 พ่อทัศน์และครอบครัวจึงออกมาอยู่นา เพราะอยู่บ้านถูกชวนออกไปทำเรื่องอื่นหมดเวลาไปวันๆ การไปอยู่นาทำให้มีเวลามากขึ้นในการเรียนรู้จากธรรมชาติ เริ่มขุดสระด้วยมือเพื่อกักเก็บน้ำ ผ่านไป 2-3 เดือนเริ่มกักเก็บน้ำได้เมื่อมีน้ำจึงเริ่มปลูกกล้วย 30 กอ ค่อยเป็นค่อยไป เรียนรู้จนเข้าใจแล้วเริ่มปลูกต้นไม้ และเลี้ยงสัตว์ทุกชนิดที่กินได้ใช้ได้ แจกญาติพี่น้องได้ เหลือกินเหลือแจกก็ขายไปผสมผสานกัน ค่อยๆ ถอยห่างออกจากพืชเชิงเดี่ยวเช่น ข้าว ปอ มัน การวิ่งตามธรรมชาติหรือธรรมชาติทำให้แก้ปัญหาและเกิดความสุขอย่างมาก

พ่อทัศน์ได้ทดลองปลูกกล้วยจนมั่นใจและพันธวิเคราะห์ให้ฟังถึงผลดีด้านเศรษฐกิจว่า ปลูกกล้วยระยะห่าง 4 เมตร 1 ไร่ จะปลูกกล้วยได้ถึง 100 กอ พอเข้าปีที่ 2 กล้วย 1 กอ จะออกเครือได้อย่างน้อย 3 เครือๆ หนึ่ง ๆ จะมีกล้วยไม่น้อยกว่า 5 หวี ก็จะได้กล้วยไร่ละไม่น้อยกว่า 1,500 หวี หากขายได้หวีละ 5 บาท ก็จะได้เนื้อกล้วยถึงไร่ละ 7,500 บาท ซึ่งยังไม่รวมใบกล้วย ปลีกล้วย และหน่อกล้วย อย่างไรก็ตามหากปลูกกล้วยทั่วประเทศอย่างเดียวจำนวนมากๆ ก็จะทำให้เกิดปัญหาผลผลิตล้นตลาดอีก จึงต้องเสริม ขิง ข่า ตะไคร้ และพืชผักผลไม้ระยะสั้นๆ รอบต้นกล้วยนับ

ร้อยนับพันชนิด รวมทั้งระหว่างกล้วยแต่ละต้นหาไม้ยืนต้นที่หลากหลายทั้งผัก เช่น ชีเหล็ก สะเดา ผักตบชวา ไม้ยืนต้นที่เป็นผลไม้เช่น กะท้อน ขนุน มะขาม และไม้ยืนต้นที่เป็นไม้ ใช้น้ำ ใช้น้ำ ใช้สอย เช่น ประดู่ มะค่า แดง จิก กุข เป็นต้น สลับกันจะได้กล้วย 100 ต้น และต้นไม้ใหญ่ถึง 100 ต้นต่อไร่ เมื่อต้นไม้ยืนต้นโตขึ้นก็สามารถย้ายกล้วยไปปลูกที่อื่น การทำเช่นนี้นอกจากป้องกันโรคได้แล้ว ยังช่วยให้ได้ผลผลิตระยะสั้น ระยะปานกลาง และระยะยาว ไม่ต้องลงทุนเพาะพันธุ์กล้วย พันธุ์ต้นไม้ยืนต้นก็มีอยู่แล้วในพื้นที่ สามารถเอาหน่อเอาเมล็ดพันธุ์จากไม้ยืนต้นที่แม่พันธุ์สวยและแข็งแรงมาเพาะกล้าไม้ไปปลูก ทำให้ไม่เสียเงินซื้อพันธุ์ไม้เหลือขายก็ใช้วิธีเอาพันธุ์ไม้มาต่อกิ่งหรือติดตาหรือเปลี่ยนยอดกับต้นตอ ในที่สุดก็ได้ผลผลิตพันธุ์ไม้ไว้รับประทานเหลือขายรวมทั้งได้เนื้อไม้เป็นบ้านานาญชีวิตในระยะยาว

“ไม่ต้องเชื่อคนอื่น ไม่ต้องไปพัฒนาอย่างอื่น พัฒนาเจ้าของก่อน เชื่อในตัวเอง อ่านตัวเจ้าของให้ออก” นั่นคือคำพูดที่พ่อทัศน กระจยอม ปราชญ์ชาวบ้านอาวุโสจังหวัดขอนแก่น ได้สรุปบทเรียนผิดพลาดจากชีวิตที่ผ่านมา เพราะหลงเชื่อคนอื่นมากกว่าตนเอง พ่อทัศนในวันนี้คือเกษตรกรผู้ทำไร่นาสวนผสมที่ยึดมั่นในแนวคิดพึ่งตนเองเป็นหลัก และได้รับการยกย่องให้เป็นผู้นำคนหนึ่งของเครือข่ายแห่งการพึ่งตนเองภาคอีสาน

5. ธรรมนำชีวิต

เมื่อสำนึกถึงความผิดพลาดและพยายามที่จะแก้ไข พ่อทัศนในขณะนั้นยังเป็นผู้ใหญ่บ้าน จึงได้มุ่งมั่นพัฒนาหมู่บ้านของตน เพื่อแทนความไว้น้ำใจที่ชาวบ้านมอบให้ จนกระทั่งได้รับรางวัลผู้ใหญ่บ้านดีเด่น ทำให้พ่อทัศนได้มีโอกาสได้ดูงานต่างประเทศและนำประสบการณ์เหล่านั้นมาเปรียบเทียบกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน จนออกมาเป็นแนวคิดการทำเกษตรผสมผสานเพื่อการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน ในที่สุดความสำเร็จที่พ่อทัศนได้รับจากการทำเกษตรเกิดขึ้นเพราะมีแนวคิดและหลักธรรมประจำใจหลายประการ ซึ่งถือเป็นส่วนสำคัญที่ผลักดันให้มุ่งมั่นทำงานเพื่อชุมชนและลูกหลานอย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย แม้จะมีอายุมากก็ตาม

พ่อทัศนกล่าวถึงหลักธรรมไว้ว่า “...อิทธิบาท 4 ที่พระพุทธเจ้าให้ยามา 4 เม็ด พ่อก็ถือเอาเป็นหลักในใจไว้ว่าอิทธิบาท 4 มี หนึ่งฉันทะ สองวิริยะ สามจิตตะ และ สี่วิมังสา... คนเราถือพระ 5 องค์คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ พระมหากษัตริย์ และพยายาม เป็นหลักสำคัญในการเวียนอบายมุขเพราะว่า อบายมุขนี้เป็นตัวการทำให้เราเป็นหนี้เป็นสิน”

6. องค์ความรู้และความเชี่ยวชาญ

พ่อทัศน กระจยอม เป็นผู้ที่ประชาชนทั่วไปให้การยกย่องว่าเป็นปราชญ์ชาวบ้านผู้ที่มีความรอบรู้ในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านวัฒนธรรมประเพณีด้านการเกษตรทั้งแบบดั้งเดิมและแบบ

ประยุกต์เช่น การทำเกษตรแบบผสมผสานหรือเกษตรแบบพอเพียงตามแนวพระราชดำริขององค์ในหลวง ในสมัยก่อนได้ทำแบบลองผิดลองถูกมานาน จนตกผลึกสามารถถอดบทเรียนออกมาสอนให้กับลูกศิษย์และผู้สนใจในการเฝ้าอยู่เฝ้ากินได้อย่างหลากหลาย วิชาที่สอนในศูนย์เรียนรู้ส่วนใหญ่ก็ได้มาจากการค้นคว้าของบรรพบุรุษติดต่อกันมารุ่นแล้วรุ่นเล่า กลายเป็นฐานสำคัญให้กับผู้สนใจหรือนักคิดค้นรุ่นปัจจุบันได้สานงานต่อเพื่อให้วิชาการแขนงต่างๆ เจริญก้าวหน้าเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ซึ่งพ่อทัศนก็อยู่ในกลุ่มผู้ต่อยอดความรู้ในแขนงวิชาต่างๆ ของบรรพบุรุษของเรานี้ด้วย

องค์ความรู้ที่มีและสอนในศูนย์เรียนรู้ มีดังนี้ องค์ความรู้ในการปลูกพืชผักเช่น ผักแป้น ผักกาด ผักหอม พริก มะเขือ ฯลฯ องค์ความรู้ในการเลี้ยงสัตว์เช่น ปลาตุ๊ก หมู ไก่ วัว จิ้งหรีด องค์ความรู้ในการปลูกไม้ยืนต้นและไม่ใช้สอยต่างๆ องค์ความรู้ในการปลูกไม้ผลเช่น มะม่วง มะพร้าว มะกรูด มะนาว น้อยหน่า และกล้วย ซึ่งมีความเชี่ยวชาญเป็นพิเศษ เพราะได้ตระหนักถึงคุณประโยชน์ของกล้วยซึ่งมีมากมายจากเหง้าถึงใบล้วนมีประโยชน์ทั้งสิ้น

7. การสร้างเครือข่าย

ความสำเร็จของพ่อทัศนมิได้จำกัดความยินดีไว้เฉพาะในครัวเรือนของตนเอง หากได้ขยายเครือข่ายในอำเภอแวงน้อยถึง 11 หมู่บ้านและมีการประชุมปรึกษาหารือกันทุกเดือนมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2532 และนอกจากจะขยายผลด้านเกษตรกรรมพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองแล้ว ยังได้ตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อแก้ปัญหาหนี้สินของสมาชิกอีกด้วย

เพื่อขยายผลให้เกิดชุมชนในการพึ่งตนเองเป็นวงกว้าง พ่อทัศนและผู้นำอีสานอีกหลายคนได้พากันไปดูงานที่ประเทศลาว 8 คั้น ระหว่างดูงานได้ปรึกษาหารือ เพื่อหาแนวทางขยายเครือข่ายให้อีสานอยู่รอด ในที่สุดได้ตั้งชมรมอุ้มชูให้อีสานโดยมี

1. พ่อบุญศรี สีสูง เป็นธาตุไฟ
2. พ่อผาย สร้อยสะระกลาง เป็นธาตุดิน
3. พ่อทัศน กระยอม เป็นธาตุน้ำ
4. พ่อหนูเย็น สีสิงค์ เป็นธาตุลม

โดยผู้เกี่ยวข้องทุกคน มีสติปัญญาต่อกันที่จะไปขยายเครือข่ายการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง ซึ่งต่อมาได้ขยายเครือข่ายเป็นปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน เพื่อการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองในที่สุด

ที่ผ่านมา ศูนย์เรียนรู้เครือข่ายฯ พ่อทัศน ได้การอบรมในศูนย์เรียนรู้มาหลายรุ่นหลายหลักสูตร อาทิเช่น อบรมเกษตรกรต้นแบบ เดือนละ 4 ครั้งๆ ละ 20 คน จำนวน 3 ปี อบรมเด็กรัก

ถิ่น จำนวน 8 ครั้งๆ ละ 50 คน อบรมเกษตรกรเป้าหมายจำนวน 8 ครั้งๆละ 50 คน ประชุมเวที
ประชาคม เดือนละ 1 ครั้งๆ ละ 20 คน จำนวน 2 ปี ประชุมงานวิจัย เดือนละ 1 ครั้งๆ ละ 20 คน
จำนวน 3 ปี อบรมโรงเรียนแก่นมี 8 รุ่น จำนวน 400 คน อบรมลวดหนามมี 6 รุ่น จำนวน 300 คน
อบรมปลูกต้นไม้ใช้หนี้มี 3 รุ่น จำนวน 150 คน

โดยเครือข่ายฯ พ่อทศน์มีต้นแบบเกษตรกรจำนวน 23 คน ประกอบด้วย นายกวี ทูมภา
เกษตรกรเป้าหมาย 18 คน นายหนูเคน กุลสุวรรณ เกษตรเป้าหมาย 25 คน นายไสย พากุดแร่
เกษตรกรเป้าหมาย 15 คน นายหนา เชื้อกุดรู เกษตรเป้าหมาย 17 คน นายสุภาพ เกิดศักดิ์ ณ แวง
น้อย เกษตรเป้าหมาย 11 คน นายประมวล ชำกรรรม เกษตรเป้าหมาย 14 คน นายดี สกุดดี เกษตร
เป้าหมาย 13 คน นายตา พรหมจันทร์ เกษตรเป้าหมาย 14 คน นายสอน เค้าเหล็ก เกษตร
เป้าหมาย 11 คน นางสมมุ้ง สีโมงยาง เกษตรเป้าหมาย 20 คน นายสมบัติ ยอดเสลา เกษตร
เป้าหมาย 20 คน นายพิฑูร์ย์ กลางสาทร เกษตรเป้าหมาย 20 คน นายอุบล เกิดศักดิ์ ณ แวงน้อย
เกษตรกรเป้าหมาย 11 คน นายหนูพัก หลุ่งเป้า เกษตรเป้าหมาย 13 คน นางรัชดาวลัย อามาตย์
เกษตรกรเป้าหมาย 20 คน นายถาวร สุวรรณเหล่า เกษตรเป้าหมาย 11 คน นายประมวล ช้วยนา
เกษตรกรเป้าหมาย 11 คน นายบุญเย็น สุธรรม เกษตรเป้าหมาย 20 คน นายพิมพ์ ลองทุ่งมนต์
เกษตรกรเป้าหมาย 10 คน นายสุรียกา ศรีชิน เกษตรเป้าหมาย 60 คน ปลูกต้นไม้ นางสุนิจ กรุงทะลี
ผู้ช่วยปราชญ์ นายทองจันทร์ ทูมคำ เกษตรเป้าหมาย 60 คน นางคำมาย ไม่หวัน เกษตรเป้าหมาย
60 คน

8. รางวัลชีวิต

พ่อทศน์มักจะบอกจะสอนทุกคนอย่างอารมณ์ดีเสมอว่า คนเป็นคนอายุน้อยนั้นก็หมายถึง
ว่า คนมีเวลาทำงานไม่มากแล้ว แต่เวลาที่เหลืออยู่ของพ่อทศน์นั้นทำให้ทุกคนได้ประจักษ์แล้วว่า
คุณค่าชีวิตที่ดีงามนั้นคืออะไร การสานต่อการทำงานเพื่อแผ่นดินต่อไปจึงตกเป็นหน้าที่ของคนรุ่น
ปัจจุบันที่ยังมีอายุเหลืออยู่มาก จึงถือได้ว่าพ่อทศน์ กระจายอม เป็นปราชญ์ชาวบ้านผู้หนึ่งที่มีส่วนใน
การทำงานทดแทนคุณแผ่นดิน เพื่อสร้างสังคมที่ดีที่สุดสำหรับลูกหลานในอนาคต

“เลิกเชื่อคนอื่นหันมาเชื่อภูมิปัญญาชาวบ้าน นักวิชาการทำการเกษตรเจ็งมามากต่อมาก
แต่ภูมิปัญญาชาวบ้านทำการเกษตรไม่เคยเจ็ง ทั้งนี้เพราะเรามีของดีอยู่แล้วในถิ่นฐาน เป็นของดีที่มี
คุณค่า มีความรักความเอื้ออาทรต่อเผ่าพันธุ์ให้ดำรงอยู่อย่างมีความสุข พร้อมด้วยคุณภาพชีวิต
และสิ่งแวดล้อมดี จึงควรมีคนรุ่นใหม่หยุดคิดและหยุดเชื่อคนอื่น หันกลับมาเชื่อภูมิปัญญา
ชาวบ้านบ้านเราดีกว่า”

พ่อทศน์ได้รับรางวัลเกียรติประวัติต่างๆ อาทิ รางวัลผู้นำดีเด่นได้ไปศึกษาดูงานที่ประเทศเยอรมัน เนเธอร์แลนด์ เบลเยียม ฝรั่งเศส และลาวปี พ.ศ.2528 โดยมูลนิธิหมู่บ้าน รางวัลผู้ใหญ่บ้านดีเด่นของอำเภอเวียงน้อยปี พ.ศ.2530 เป็นประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอเวียงน้อย 2 สมัย รางวัลคนดีคนคุณเมืองขอนแก่นปี พ.ศ.2543 เกียรติบัตรครุวิทยาทานความรู้ปี พ.ศ.2545 รางวัลครุภูมิปัญญาไทยรุ่นที่ 5 ปี พ.ศ.2549 จากกระทรวงศึกษาธิการ เป็นต้น

พอบุญเต็ม ชัยลา “ปราชญ์ชาวบ้านนักจัดการอารมณ์ศิลปิน”

1. ประวัติ

พอบุญเต็ม ชัยลา เกิดเมื่อปี พ.ศ.2490 ที่บ้านดงบัง ตำบลคอนนิม อำเภอเวียงใหญ่ จังหวัดขอนแก่น เป็นลูกคนที่ 4 ของนายหลงและนางจอม ชัยลา ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 68 หมู่ที่ 4 บ้านดงบัง ตำบลคอนนิม อำเภอเวียงใหญ่ จังหวัดขอนแก่น โทรศัพท์ 081-7089929

หลังจากจบจากชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่โรงเรียนวัดบ้านดงบัง ก็มาช่วยพ่อแม่เลี้ยงวัวเลี้ยงควายตามท้องไร่ท้องนา พอโตเป็นหนุ่มก็ช่วยพ่อแม่หาบของไปขายที่เมืองพล โดยการบรรทุกเกวียนไปถึง 15 กิโลเมตร ปี พ.ศ.2508 แต่งงานกับนางหนูเรียน จันทาทุม ชีวิตหลังแต่งงานราบรื่นดี มีลูกชาย 2 คน หญิง 1 คน รวมเป็น 3 คน ต่อมาแยกออกจากเรือนของพ่อตา ด้วยความขยันและความประหยัด อดออม ทำให้สะสมทุนซื้อนาได้เพิ่มเติมเป็น 3 แปลงกว่า 50 ไร่

2. ดง-ไม้-บัง

นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2394 ที่พอบุณ หนูเฟีย ได้อพยพจากร้อยเอ็ดมาสร้างบ้านที่บ้านดงบัง เพราะเห็นว่ามีควมอุดมสมบูรณ์พื้นที่ป่าดงดิบ มีห้วยหนองเหี้ยและหนองโนไหลผ่านจึงตัดสินใจสร้างบ้านที่นี่และตั้งชื่อว่า "ดงบัง" เพราะเป็นหมู่บ้านที่เหมือนมีป่ามาบัง

หลังปี พ.ศ.2500 เป็นต้นมา ความอยากรวยอยากมีเงินได้ครอบงำความคิดคนทั่วประเทศ ทั้งรัฐบาล นายทุน และตัวชาวบ้านเอง การให้สัมปทานตัดไม้ในรูปแบบต่างๆ ร่วมกับการตัดไม้ของชาวบ้านเอง เพื่อบุกรุกถางพงเพื่อแลกเป็นโฉนดที่ดิน ทำให้ป่าไม้ลดลงจนดงบังกลายเป็นดงหมด อาหารการกินและปัจจัย 4 เริ่มหายากขึ้นทุกที สภาพดินเริ่มเปลี่ยนไป

พอตกมาถึงปี พ.ศ.2527 ฝนเริ่มไม่ตกต้องตามฤดูกาลเกิดสภาพฝนแล้งทำนาไม่ค่อยได้ผล จึงก่อให้เกิดอาชีพใหม่ในหมู่บ้านคือ อาชีพรับจ้าง ชาวบ้านพากันอพยพออกไปขายแรงงานนอกหมู่บ้าน พอบุญเต็มก็หนีไม่พ้นต้องรับเหมารสร้างบ้านไปทั่วทั้งหลังเล็กหลังใหญ่ หลังเล็กก็ 8,000 บาท หลังใหญ่หน่อยก็ 12,000 บาท ในที่สุดงานก่อสร้างหมดก็ต้องอพยพไปทำงานกรุงเทพฯ ได้ค่าจ้างวันละ 120 บาท ยิ่งทำยิ่งจน ยิ่งทำยิ่งเป็นหนี้ ขยันก็ยิ่งเป็นหนี้ ลูกหลานแตก

กระจายไปคนละทิศคนละทาง ทั้งไว้แต่เด็กๆ และคนแก่ในหมู่บ้าน คนในชุมชนรวมตัวกันไม่ติด เพราะต่างคนต่างมีภาระ

3. ศึกษาดูงาน

ปี พ.ศ.2532 มีนักพัฒนาชื่อพรณี เสมอภาค จากโครงการเพื่อความอยู่รอดของเด็ก ที่มูลนิธิศุภนิมิตสนับสนุนงบประมาณให้ไปศึกษาดูงานตามที่ต่างๆ ระยะเวลาๆ พ่อบุญเต็มก็ไม่ได้สนใจมากนักยังไปรับจ้างทำงานก่อสร้างไปๆ มาๆ ในที่สุดได้มีโอกาสไปร่วมดูงานกับเพื่อนบ้านจำนวน 15 คน ความคิดเริ่มเปลี่ยนไป ครั้งแรกก็ไปดูงานพ่อทองดี และพ่อทัศน์ เมื่อดูงานเสร็จตอนเย็นกลับมาคุยสรุปการดูงาน สมาชิกก็บอกว่าเราทำเหมือนพ่อทองดีไม่ได้หรอกเพราะเราไม่มีลำห้วย ต่อมาได้ไปดูเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในการทำเกษตรผสมผสานจนมีขนาดใหญ่ สมาชิกก็สรุปทเรียนว่า เราทำไม่ได้หรอกเพราะเราไม่มีทุนไปซูดสะพานนั้น เมื่อไปดูงานพ่อชาลี ภาระแสง ที่อานาจเจริญ ซึ่งซูดดินกันน้ำจนมีน้ำมากมีความอุดมสมบูรณ์มาก ก็พากันสรุปว่าเราทำแบบพ่อชาลีไม่ได้หรอกเพราะเราไม่มีฮ่อมน้ำแบบพ่อชาลี เมื่อไปดูงานพ่อมหาอยู่จังหวัดสุรินทร์ซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงกัน แต่สมาชิกก็สรุปว่าเราไม่มีเงินที่จะซูดสะพานได้แบบพ่อมหาอยู่

ในที่สุดได้มาดูที่บ้านสระคุณ ภายใต้การนำของพ่อผาย สร้อยสระกลาง ซึ่งบ้านนี้ไม่มีลำห้วย ไม่มีฮ่อมน้ำ ซูดสะพานด้วยมือสานบั้งก็เอง ครั้งนี้ทุกคนหมดคำหาเหตุผลให้ตนเองอีกต่อไป กลับจากดูงานทุกคนหันหลังใส่กัน มุ่งหน้าสู่นา ตัดไม้ไผ่สานบั้งก็ ซูดสะพานด้วยมือเดินตามแนวทางที่พ่อผายชี้แนะไว้ เสียงพ่อผายดังก้องในหัวใจทุกคนว่า “ฟังตนเอง ฟังตนเอง และฟังตนเอง ทุนแม่ของเราให้มาแล้ว 10 นิ้วๆ ละล้านก็ 10 ล้าน ไม่ต้องไปหาฟังใครอีก ใช้หลักอริยสัจ 4 แก้ปัญหาที่จัดเรียงไว้ ทั้งปัญหาภัยแล้ง ปัญหาหิว ปัญหาหนี้สิน ปัญหาอพยพแรงงาน ปัญหาเด็กขาดอาหาร ปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อม และปัญหาการเรียนรู้อัน”

4. เดินหน้าฟังตนเอง

การดำเนินงานเริ่มจาก มีคนตัดสินใจมามีมาร่วมกลุ่มกัน 15 คน มาประชุมกัน แล้วได้ปัญหาของหมู่บ้าน ประกอบด้วย

ปัญหาที่ 1 คือ ปัญหาภัยแล้งอย่างรุนแรง

ปัญหาที่ 2 คือ ปัญหาการขายของครอบครัว ขายง่ายขายได้น้อย

ปัญหาที่ 3 คือ ปัญหาเรื่องหนี้สิน

ปัญหาที่ 4 คือ ปัญหาอพยพแรงงาน

ปัญหาที่ 5 คือ เด็กน้อยขาดสารอาหาร

ปัญหาที่ 6 คือ ปัญหาสิ่งแวดล้อมหมดไป วัฒนธรรมประเพณีก็เปลี่ยนแปลง

ปัญหาที่ 7 คือ ปัญหาขาดการเรียนรู้ ขาดการรวมกลุ่ม

พ่อบุญเต็มมีวิธีแก้ไขปัญหาน่าคิด คือ “เขียนแผนโครงการพื้นฐานขึ้น การขุดสระปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ว่าจะทำในพื้นที่ใด เมื่อเขียนเสร็จแล้วก็ดำเนินการปฏิบัติ” แนวทางการปฏิบัติการแก้ไขปัญหาชีวิตของพ่อบุญเต็ม “เริ่มจากการขุดบ่อน้ำ แล้วปลูกพืชผักทุกอย่างที่กินเป็นอาหารได้ กินทุกอย่างที่ปลูก บดต้องขาย เหลือกินแจกพี่น้อง เหลือแจกพี่น้องจึงขาย เขียนรายจ่ายของตนเองทุกวัน แล้วมาทำเกษตรเพื่ออุดหนุนตัวของรายจ่าย อย่ายำให้เจ้าของได้มีรายจ่าย จากนั้นจึงจะมีเงินเหลือ ทำอย่างไรไม่ให้มีต้นทุน ทำอย่างไรให้มีแต่กำไรทุกอย่าง การทำให้ไม่มีต้นทุนเราก็ใช้แรงของเราเอง นำทุนทางสังคมมาใช้ ใช้ทุนทางปัญญา ไม่ได้เอาเงินเป็นทุน ก็เลยไม่มีต้นทุน”

พ่อบุญเต็มเชื่อมั่นในคำสอนของพระพุทธเจ้าเรื่อง “อิตตาทิ อิตตานิ นาโถ: ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน” และแอบปรึกษาแม่เรียนศรีภรรยาเพื่อไปพึ่งพาแม่อีก 4 แม่ คือ หนึ่งแม่ธรณีคือดิน สองแม่คงคาคือน้ำ สามแม่โพสพคือข้าว และสี่แม่บ้าน

ในที่สุด การขุดสระของพ่อบุญเต็มและแม่เรียนเสร็จสิ้นลงใช้เวลา 4 เดือน ได้สระขนาดกว้าง 8 เมตร ยาว 24 เมตร ลึกประมาณ 1 เมตร ด้วยความช่วยเหลือของแม่ธรณี ทำให้แม่คงคาเริ่มเกิดขึ้น และด้วยความช่วยเหลือของแม่บ้าน และคำแนะนำของพ่อผัน หลงกุล ทำให้มีอาหารการกินทุกชนิด มีสมุนไพรรักษาโรคภัยไข้เจ็บ มีไม้ใช้สอยไว้สร้างบ้าน และเป็นเชื้อเพลิงในเวลาต่อมา

ในช่วงแรกๆ พ่อบุญเต็มได้ใช้พีชะยะสั้นเพื่อช่วยลดรายจ่าย และเพิ่มรายรับ เพียง 3 วัน ก็มีถั่วออกไว้กิน มีเหลือขายด้วยต้นทุนซื้อถั่วเขียวกิโลกรัมละ 15 บาท แต่แบ่งขายได้ 3 ถุงๆ ละ 10 บาท

จนปี พ.ศ.2533 เหลือกิน เหลือใช้ เหลือแจก มีเหลือขายเป็นทุนอีก 5,000 บาท จึงลงทุนจ้างแมคโครมาขุดสระน้ำได้อีก 1 สระ รวมเป็น 2 สระ ปลายปี พ.ศ.2534 มีเงินเหลืออีก 10,000 บาท จึงขุดสระเพิ่มอีก 1 สระรวมเป็น 3 สระ ทำให้ปลูกต้นไม้ได้เพิ่มขึ้น

ปี พ.ศ.2536 มีเงินเหลือ 30,000 บาท จึงไปดาวนัโรงสีขนาดเล็ก ทำให้มีรำข้าวมาเลี้ยงไก่ และเลี้ยงหมู ปลายปี พ.ศ.2538 ก็จ่ายเงินงวดโรงสีได้หมด แต่ลูกก็ขอซื้อควายเหล็ก โชคดีมีคนมาขุดสระฟรีให้เพื่อเอาดินไปใช้

ปี พ.ศ.2539 ราคาหมูดีมาก ความคิดอยากรวบเข้าครอบงำอีกครั้ง มีเงินเหลือ 30,000 บาทเศษ ก็ทุ่มทุนซื้อลูกหมูมาเลี้ยงเมื่อหมูราคาตกจึงขาดทุน จึงได้ข้อสรุปว่า “อยากรวบกลับจน” ปัจจุบันจึงเลี้ยงหมูแค่ที่มีโดยไม่มีต้นทุน

ปี พ.ศ.2539 เริ่มดูงานเพาะเห็ด และทำเห็ดฟางอบไอน้ำ ผลดีคือ รายได้เพิ่มและมีปุ๋ยคอกถึงเดือนละ 1 ตัน แต่ข้อด้อยคือต้องตื่นนอนตั้งแต่เที่ยงคืนมาเก็บเห็ดส่งตลาดตอนตี 3 ให้แม่ค้าที่ตลาด ซึ่งยังต้องการการวิเคราะห์ความคุ้มค่าอีกครั้ง

พ่อบุญเต็มกล่าวว่า “...ทุกวันนี้คนทุกซี่ยากเพราะส่งลูกเรียนหนังสือ เมื่อก่อนพวกผมกลัวโจรเหลือแดง คือธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) เพราะเป็นหนี้กันมาก แต่ตอนนี้ต้องกลัวโจรเหลือขาว คือลูกๆ ของเราเอง เพราะลูกเรียนหนังสือ เรียนในมหาวิทยาลัย เสร็จแล้วโทรฯ มาบอกให้เตรียมเงินให้ 5,000 บาท จะเอาไปจ่ายค่าเรียน จ่ายค่าเทอม ค่าอื่นๆ มากมาย เออ...หรือเราถูกปล้นแล้ว...แต่ก็เป็นเรื่องจำเป็นที่เราต้องหาให้เขา แต่ถ้าทำเกษตรผสมผสานเราป้องกันได้ จะปล้นจากระดับประถมก่อน คือถ้าเรียนอยู่กับบ้านก็ปล้นวันละ 10 บาท แต่ถ้าทำเกษตรผสมผสานเท่ากับว่าเรามีทหารป้องกัน เอาทหารเกณฑ์ยิงก่อนคือพืชผักสวนครัว เอาไปขายถุงละ 5 บาท ให้ลูกช่วยขาย เหลือก็เอามาคืน ถ้าเรียนมัธยม ก็ปล้นวันละ 50 - 100 บาท ก็เอาขายป้องกันคือไก่ ปลา แต่ถ้าเรียนมหาวิทยาลัยจะปล้น 3,000 - 5,000 บาท ก็เอานายพลทหารยิงคือวัว ควาย หมู อย่างนี้ เรามีการป้องกันและยังมีพอกินหรือมีเหลือกินอีกด้วย”

5. ต้นแบบเกษตรและเครือข่าย

ทุกวันนี้สมาชิกบ้านดงบังได้ขยายเพิ่มเป็น 56 ครัวเรือนที่กำลังทำอยู่ทำกินสู่การพึ่งตนเอง และพึ่งพากันเอง จากบ้านดงบังได้ขยายสู่หมู่บ้านอื่นๆ ทั่วอำเภอเวียงใหญ่ถึง 14 หมู่บ้าน นอกจากนั้นในจังหวัดขอนแก่นเครือข่ายการเรียนรู้สู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง ยังได้ขยายผลออกไปที่อำเภอเวียงน้อย อำเภอพล และอำเภอบุรบดี ได้ร่วมกันตั้งสหกรณ์รวมใจชาวขอนแก่น โดยมีพ่อบุญเต็ม ชัยลา เป็นประธาน และออมทรัพย์เพื่อช่วยสมาชิกขาดสระน้ำ ซึ่งดำเนินการได้หลายร้อยสระ ปัจจุบันเครือข่ายได้ขยายไปอำเภออื่นๆ ในจังหวัดขอนแก่นเช่น บ้านแฮด ภูเวียง ชนบท พระยืน รวมทั้งจังหวัดใกล้เคียงเช่น กลุ่มโคราชเหนือ ได้แก่ ประทาย บัวใหญ่ เป็นต้น การได้ร่วมเรียนรู้กับเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน ที่จะมาร่วมมือร่วมใจกันกู้ชาติกู้แผ่นดิน สร้างสภาพดินดำ น้ำชุ่ม ป่าอุดมสมบูรณ์ ปลอดภัยภาวะ “เพื่อคืนน้ำใสๆ ให้ฝูงปลา คืนป่างามๆ ให้ฝูงนก”

ต้นแบบเกษตรของเครือข่ายพ่อบุญเต็ม มีอยู่ 22 คน ซึ่งแต่ละคนมีสมาชิกจำนวน 10 รายชื่อดังนี้ นายธนพร ราชาคูร นางยุภาณ อรุณประพันธ์ นายสุพิน สมทา นายบุญมา มูลมณี นายวิโรจน์ โคตรมณี นายสวาท ทองสง่า นายอ้วน สุสินแกน นายอดุล จันท์ธิมา นางมะลิวรรณ จันศรีดา นายชิน แผงคอนฉิม นางสมหมาย สาคำ นางทองเหลือง ทองมี นายศักดิ์ชัย ทองดี นาย

ทองเหรีญ วงเวียน ไสว พันธุ์ชัยภู นายทองปัด อ่อนสา นายสำรอง ลั่นทม นายเคน บุญนาญ นางเกตเมือง ต้อยศักดิ์ดา นายศรีธรณ เชิญเดช นางบุญนำ นพาศักดิ์ และนายยศพล อินทร์สวน

6. ตามรอย “ทฤษฎีใหม่”

พ่อบุญเต็ม ชัยลา ใช้พื้นที่ของตนเองประมาณ 11 ไร่ ก่อตั้งศูนย์การเรียนรู้เกษตรแบบผสมผสาน ที่เรียกว่า “มหาวิทยาลัยภูมิปัญญาไทอีสานคืนถิ่น” ซึ่งเริ่มมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2533 มีสมาชิกเริ่มต้นแค่ 15 คน แต่ปัจจุบันมีสมาชิก 2,661 ครอบครัว ใน 10 อำเภอ คือที่ จ.ขอนแก่น 8 อำเภอ ประกอบด้วย อ.เวียงใหญ่ อ.เวียงน้อย อ.พล อ.ชนบท อ.ภูเวียง อ.อุบลรัตน์ กิ่ง อ.บ้านแฮด กิ่ง อ.โนนศิลา และที่ จ.นครราชสีมา 2 อำเภอ ประกอบด้วย อ.ประทาย อ.บัวใหญ่ โดยเฉพาะที่ ศูนย์บ้านดงบัง มีบ่อเลี้ยงปลา 5 บ่อ วัว 7 ตัว ควาย 2 ตัว หมูแม่พันธุ์ 3 ตัว มีการเลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ ซึ่งนับจำนวนไม่ได้เพราะปล่อยตามแบบธรรมชาติ นอกจากนี้ยังมีการปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น และพืชผักสวนครัวอีกนับร้อยชนิด ซึ่งผลผลิตทั้งหมดมีทั้งการทำเป็นอาหารโดยไม่ต้องหาซื้อ การแจกจ่ายแก่ประชาชนในหมู่บ้าน และส่วนที่เหลือจะนำออกจำหน่าย โดยมีพ่อค้ามารับซื้อถึงที่ ทั้งหมดนี้ทำตามแนวคิดการเกษตรแบบผสมผสานมานานแล้ว และวางแผนขยายเครือข่ายไปร่วมกับ ประชาชนชาวบ้านคนอื่นๆ ในแนวทางเดียวกันให้ครบทั้ง 19 จังหวัด โดยตั้งเป้าหมายไว้ว่า ในปี พ.ศ.2560 จะมีสมาชิกเป็นเครือข่ายทั่วประเทศประมาณ 1 ล้านครอบครัว

“...นี่คือการตามรอยทฤษฎีใหม่ของแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ต้องเริ่มต้นจากการพัฒนาคน พัฒนาความคิด ปรับเปลี่ยนวิถีคิด วิถีทำ การผสมผสานระหว่าง เทคโนโลยีสากลกับเทคโนโลยีชาวบ้านเข้าด้วยกัน เพราะปัจจุบันยังขาดการถ่ายทอดเทคโนโลยี ชาวบ้านหรือภูมิปัญญาดั้งเดิมแก่ลูกหลาน ส่วนใหญ่จะปล่อยให้โรงเรียนหรือสถาบันการศึกษา เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ โดยขาดภูมิปัญญาดั้งเดิม” พ่อบุญเต็มกล่าว

“ที่สำคัญคือต้องทำจริง ชาวบ้านจะได้เปรียบข้าราชการที่มีแต่เงินเดือนกับบำเหน็จ บำนาญ แต่ชาวบ้านทำอย่างนี้มีแต่เงินวัน เงินเดือน เงินปี และมีบำเหน็จบำนาญที่เป็นของตัวเอง ทำเองทั้งหมด ต้องทำงานทุกวัน ไม่ใช่คอร์รัปชั่นตัวเองโดยการไม่ทำงาน ส่วนมากที่จนเพราะมัก คอร์รัปชั่นตัวเอง”

จากแนวคิดและการลงมืออย่างจริงจัง ทำให้พ่อบุญเต็มประสบความสำเร็จ ทาง การเกษตรผสมผสาน สามารถปลดหนี้สินได้หมดภายในเวลาไม่ถึง 10 ปี แต่ความสำเร็จใน ความหมายของพ่อบุญเต็มั้นไม่ใช่ความร่ำรวยทางด้านเงินทอง แต่คือความร่ำรวยความสุขที่ได้ ใช้ชีวิตแบบพอเพียง

“ได้มีการประชุมกันกับสมาชิกในครอบครัวว่า ใครอยากเป็นอะไรโดยวางไว้ว่าพ่อบุญเต็ม เป็นนายกรัฐมนตรีนี่ให้แม่บ้านเป็นรัฐมนตรีกระทรวงการคลัง ลูกชายคนที่ได้เรียนสูงคือจบมัธยมศึกษาปีที่ 6 ได้เป็นรัฐมนตรีกระทรวงการศึกษา ลูกสาวให้เป็นรัฐมนตรีกระทรวงสาธารณสุข ลูกเขยเขาทำการเกษตรก็ให้เป็นรัฐมนตรีกระทรวงการเกษตร ส่วนหลานน้อย 2 คนให้เป็นนักศึกษาผู้สืบทอดและรายได้หลักบ่มีเลยมีแต่รายได้เสริม เพราะว่าตั้งเป้าไว้ไม่สูง ตั้งเป้าไว้เพื่อทำอยู่ทำกินแบบสมัยก่อน ไม่รวยแต่ถือว่ามี ตอนนี้อย่างเดียวคือ บ่มีนี่”

พ่อบุญเต็ม ชัยลากกล่าวไว้ว่า “ความคิดความฝันตอนเมื่อยังเด็ก อยากเป็นครู อยากไปเรียนหนังสือ พ่อแม่บ่ให้ไปเรียน แต่ในทุกวันนี้ผมถือว่าผมเป็นครูคนหนึ่ง ได้เป็นครูสอนพ่อแม่พี่น้องได้มาเฮ็ดอยู่ เฮ็ดกิน แล้วขยายเครือข่ายให้แพร่ปกคลุมให้หลายคนไม่มีหนี้ เป็นลาภอันประเสริฐ ส่วนมากพวกผมจะบ่หาเงินหลาย ที่ผ่านมาเคยหาเงินหลายอยู่แล้ว พวกผมหาเงินเหลือ ทำอย่างไรให้มีเงินเหลือวันละบาทเดือนหนึ่งให้ได้ 30 บาท ดีกว่าจะได้ปีละ 1 แสนถึง 2 แสน แต่ติดลบอยู่หมื่น 2 หมื่น”

7. หน่วยงานสนับสนุน

ในปี พ.ศ.2537-2539 โครงการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ได้อาศัยงบประมาณที่มูลนิธิศุภนิมิตแห่งประเทศไทยเตรียม จ้างนักพัฒนาองค์กรเอกชน 9 คน ร่วมทำงานกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขใน 18 หมู่บ้าน โดยเน้นการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ทั้งระดับปัจเจกและระดับกลุ่ม โดยอาศัยการจัดเวทีระดับอำเภอทุกเดือนแก่ผู้นำตามธรรมชาติของหมู่บ้านต่างๆ นอกจากนั้นยังจัดกระบวนการเรียนรู้แก่สมาชิกทุกคน โดยการศึกษาดูงานและโดยการจัดทำวารสารคำคุณทุก 3 เดือน พบว่า ใช้เงินเพื่อการเรียนรู้ไปทั้งสิ้นเฉลี่ยหมู่บ้านละ 50,000 บาทต่อปี หรือประมาณครอบครัวละ 5,000 บาทต่อปี

ในปี พ.ศ.2538 - 2539 องค์การยูนิเซฟได้สนับสนุนงบประมาณเพื่อการเรียนรู้ และจัดกิจกรรมเสริมสร้างสิทธิเด็กแก่โรงเรียนที่ตั้งในหมู่บ้านของโครงการ โรงเรียนละประมาณ 20,000 บาท ต่อปี และในปี พ.ศ.2540-2541 องค์การยูนิเซฟได้สนับสนุนงบประมาณจัดเวทีระดับหมู่บ้านระดับอำเภอ และระดับจังหวัด แทนมูลนิธิศุภนิมิตที่ถอนตัวไป นอกเหนือจากการสนับสนุนงบประมาณแก่โรงเรียนที่เกี่ยวข้อง ทำให้เวทีชาวบ้านเกิดขึ้นได้อย่างต่อเนื่องและมีพลัง ทำให้เกิดเครือข่ายสหกรณ์รวมใจชาวขอนแก่น ซึ่งเป็นเครือข่ายสหกรณ์ออมทรัพย์ที่ดำเนินการโดยผู้นำชุมชนชายเกิดกลุ่มมิตรใหม่ ฝ่ายงาม ที่ดำเนินการโดยผู้นำชุมชนหญิง เกิดเครือข่ายครู และเครือข่ายสาธารณสุข เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีจังหวัดขอนแก่น และเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน

ในปี พ.ศ.2539 - 2541 มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น ได้อาศัยทุนที่ได้รับจากการสนับสนุนจากแหล่งต่างๆ สนับสนุนเจ้าหน้าที่สาธารณสุขของอำเภอ อุบลรัตน์ที่ร่วมเรียนรู้กระบวนการพัฒนาตามแนวทางในกลุ่มหมู่บ้าน 18 หมู่บ้านที่ดำเนินการ โดยนักพัฒนาองค์กรเอกชน แต่ประยุกต์วิธีการโดยอาศัยการสร้างภาพฝันของสมาชิกแต่ละสร้างภาพ ฝันของกลุ่ม ประชุมระดมสมองเพื่อบรรลุภาพฝัน ดูงานตามภาพฝันและตามความต้องการของ สมาชิก พบว่าสามารถดำเนินการเพิ่มขึ้น 20 หมู่บ้านในอำเภออุบลรัตน์ และใช้เงินหมู่บ้าน ประมาณ 25,000 บาทต่อปี สามารถใช้เงินทุนเหล่านี้สร้างทุนทางปัญญา ทุนทางสังคม และทุน ทางสิ่งแวดล้อม นอกเหนือจากเศรษฐกิจที่ดีขึ้นของสมาชิกแต่ละคน

ในปี พ.ศ.2540 สำนักนายกรัฐมนตรี ได้สนับสนุนระแน้ำตามโครงการรวมใจ+ใจ ถวายใน หลวง จำนวน 160 สระแก่สมาชิก และในปี พ.ศ.2541 องค์การสหประชาชาติ (UNDP) ได้ สนับสนุนระแน้ำขนาดเดียวกันคือ กว้าง 20 เมตร ยาว 40 เมตร ลึก 3 เมตร จำนวน 50 สระ แก่ สมาชิก ทำให้สมาชิก 210 ครอบครัว ได้แก้ปัญหาความแห้งแล้งที่เป็นปัญหาเฉพาะหน้าอย่าง เร่งด่วน และเครือข่ายสหกรณ์รวมใจชาวขอนแก่น ได้เข้าบริหารจัดการงบประมาณทั้งหมด ทำให้ สามารถนำเงินทุนหมุนเวียนดังกล่าว ขุดขยายระแน้ำได้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ถึง 30 สระ ในปี พ.ศ.2541 85 สระ ในปีพ.ศ.2542 และ 100 สระในปี พ.ศ.2543

จะเห็นได้ว่า การร่วมมือในวงกว้างเพื่อพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนสู่คุณภาพชีวิตและ สิ่งแวดล้อมที่ดี เป็นอุดมการณ์ร่วมกันที่จะเห็นคนไทยมีความสุขทั้งกาย ใจ สังคม และปัญญา แบบพอบุญเต็ม ชัยลา เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ หากร่วมมือกันสร้างคนแบบพอบุญเต็มถึงคนที่ 1 ล้าน ได้ในวันไหน วันนั้นจะเป็นวันที่เราปลดโซ่ตรวนได้อย่างแน่นอน และจากวิสัยทัศน์คนอีสาน มากกว่า 1 ล้านครอบครัวพันทุกซ์ได้ที่มูลนิธิ ได้ร่วมกับเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคี ภาคอีสาน ร่วมกันสร้างขึ้นได้พาไปสู่พันธกิจใหญ่ๆ สำคัญ 3 เรื่อง ได้แก่

1) การสร้างความรู้ในการแก้ปัญหาพาไปสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองอย่าง สมดุล และมีความสุขด้วยภูมิปัญญาชาวบ้านและเทคโนโลยีที่เหมาะสม ร่วมกับการวิจัยชุมชน เพื่อชุมชน ของชุมชน และโดยชุมชน

2) การเคลื่อนสังคมพลเมืองจิตอาสาและเยาวชนจิตอาสา 1 ล้านครอบครัวทั่ว อีสาน ด้วยการค้นหาพลเมืองจิตอาสาและเยาวชนจิตอาสา การจัดการความรู้ และการจัดการ เครือข่ายให้คนมารวมตัวร่วมคิด ร่วมเรียนรู้ สู่การปฏิบัติต่อเนื่องและสม่ำเสมอ

3) การบริหารจัดการ เพื่อผลักดันเชิงนโยบายผ่านระบบราชการและระบบ การเมือง

8. รางวัลชีวิต

จากความสำเร็จทำให้พ่อบุญเต็มได้รับรางวัลมากมาย อาทิเช่น พ.ศ.2533 ได้รับประกาศเกียรติคุณ “คนดีศรีหมู่บ้าน” พ.ศ.2534 ได้รับวุฒิปัตริ อสม. ดีเด่นระดับอำเภอ พ.ศ.2536 ได้รับวุฒิปัตริผู้ใหญ่บ้านดีเด่นระดับอำเภอ พ.ศ.2540 ได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์เหรียญเงินมงกุฎไทย พ.ศ.2542 ได้รับประกาศเกียรติคุณ “ผู้นำอาชีพก้าวหน้าดีเด่นระดับอำเภอ” พ.ศ.2543 ได้รับประกาศเกียรติคุณ “เกษตรคนเก่ง” พ.ศ.2543 ได้รับประกาศเกียรติคุณ “ผู้สนับสนุนงานทหารกองทัพอากาศที่ 2” พ.ศ.2547 ได้รับรางวัลผู้ใหญ่บ้านแหบทองคำจากนายกรัฐมนตรี

พ่อผอง เกตพิบูลย์ “ปราชญ์ชาวบ้านครูบ้านบุญผู้เจริญรอยตามพระยุคลบาท”

1. ประวัติ

พ่อผอง เกตพิบูลย์ เกิดเมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ.2473 ที่บ้านหันใหญ่ ตำบลเมืองพล อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น เป็นบุตรของนายทอกและนางพัน เกตพิบูลย์ จบการศึกษาระดับประถมศึกษา 1 - 4 จากโรงเรียนประชาบาลบ้านหันใหญ่ จบระดับมัธยมจากโรงเรียนบำรุงไทย 2 จบครูมูลจากโรงเรียนฝึกหัดครูมูลนครราชสีมา เรียนรู้ด้วยตนเองจนได้เลื่อนวิทยฐานะเป็น พ.ป. และ พ.ม. ในปี พ.ศ.2504 และปี พ.ศ.2516 รับราชการเป็นครูที่ดี ทั้งสายผู้สอนและสายผู้บริหาร ตั้งแต่ปี พ.ศ.2494 จนเกษียณอายุในตำแหน่งครูใหญ่เอก โรงเรียนบ้านคูขาด เมื่อวันที่ 30 กันยายน พ.ศ.2534 สมรสกับแม่จันทรา เกตพิบูลย์ มีบุตรสาว 1 คน และบุตรชาย 5 คน ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 83 หมู่ที่ 7 ตำบลโคกสง่า อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น โทรศัพท์ 043-497570

2. ความภาคภูมิใจของชีวิต

พ่อผอง และแม่จันทรา เกตพิบูลย์ แห่งบ้านโนนพริก อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น ดูเหมือนยิ่งนานวันยิ่งแข็งแรงขึ้นด้วยการร่วมแรงร่วมใจสร้าง “สวนจันทรา” มาตั้งแต่ปี พ.ศ.2534 จนทำให้ทั้งสองคนมีความสุขขึ้นมากทั้งกาย ใจ และสังคม รางวัลพระธาตุนาคูรทองคำที่ได้รับจากพระหัตถ์ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ เมื่อ 21 ธันวาคม พ.ศ.2541 ที่ผ่านมา เป็นความภาคภูมิใจยิ่งของคนในครอบครัวของพ่อผอง “อย่าเกียจคร้านการทำงานนะพวกเรา งานหนักงานเบาเหนื่อยแล้วเราพักผ่อนก็หาย ไม่ทำงานหลบหลีกเลี่ยงเอาแต่สบาย แก่จนตายขอทำนายว่าไม่เจริญ” เป็นเสียงเพลงบรรเลงในหัวใจของพ่อผองที่น่าสนใจยิ่ง

3. ตามรอย “ทฤษฎีใหม่”

พ่อผองกล่าวว่า “เสียงเพลงบรรเลงในหัวใจเป็นกำลังที่สำคัญ ในการทำเกษตรผสมผสาน เพราะว่าปัจจุบัน อบรมมุขเยอะ ถ้าเกษตรกรคนไหนไม่เลิกอบรมมุข ไปไม่รอดหรอก เราจะต้อง

ช่วยตัวเราเอง เหมือนดังที่องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ให้ทำเศรษฐกิจพอเพียงนั้น หมายถึงว่า เราพึ่งตนเองได้ ฉะนั้นจะต้องตัวใครตัวมันก่อนว่าจะเอาไหม? จะสู้ไหม? มีความสนใจแค่ไหนการเกษตรจึงจะประสบผลสำเร็จ”

พ่อผองกล่าวถึงแนวทางการทำเกษตรผสมผสานไว้ว่า “สิ่งแรกต้องหาแหล่งน้ำก่อน ต้องขุดสระ ขุดสระเพื่ออะไร เพื่อเก็บเอาน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้ง ถ้าไม่มีน้ำแล้วเกษตรไม่มีผลสำเร็จหรอกครับ เมื่อเราได้สระน้ำแล้ว คว้าผืนดินนี้จะปลูกอะไรถึงจะได้ผล สิ่งใดที่กินได้ก็เอามาปลูก ปลูกหลายๆ อย่างผสมผสานแล้วเราจะได้กินตลอดปี สำหรับเงินอย่าเพิ่งไปคิด การทำเกษตรผสมผสาน ไม่มีเงินก็ทำได้ ทำตามความสามารถของเรา ทำแบบพออยู่พอกิน เราปลูกพืช 3 รุ่น 3 ระยะเวลา พุด่างๆ ระยะเวลาสั้นปลูกพืชสวนครัวล้วนกินได้เพียงไม่กี่วันก็กินได้แล้ว ระยะเวลาสั้นก็ปีเดียว ระยะเวลาอีก 5-6 ปี ปัญหามันอยู่ที่นี้ครับการทำเกษตรจะต้องใช้เวลา ต้องกล้าทดลอง ทำผิด ทำถูก” ซึ่งจากแนวคิดและการปฏิบัติอย่างจริงจัง ทำให้พ่อผอง เกตพิบูลย์ ประสบผลสำเร็จภายในเวลาเพียง 10 ปี

หลังเกษียณอายุราชการปี พ.ศ.2534 พ่อผองได้เจริญตามรอยพระยุคลบาทเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต โดยเปลี่ยนไร่นา 42 ไร่ ให้เป็นบ่อกักเก็บน้ำรวม 11 บ่อ รวมพื้นที่ 13 ไร่ เป็นพื้นที่ทำนา 13 ไร่ และพื้นที่สวนที่เหลือเป็นผลไม้และไม้ป่า เมื่อออกมาได้ พ่อผองได้ปลูกพืชระยะสั้น เช่น กัลฉวย มะละกอ และน้อยหน่า กินมีเหลือแจกญาติพี่น้อง และขายสู่ท้องตลาด และที่สำคัญ ต้นไม้ระยะยาวที่เพียรพยายามปลูกไว้เมื่อ 8 ปีก่อน ทั้งไม้ผลและไม้ป่า 3,000 กว่าต้น เป็นบ้านนาถชีวิตของสามภรรยาคุณนี้ ที่ทุกคนแอบชื่นชมทุกครั้งที่ผ่านมาสวนจันทราแห่งนี้

พ่อผองถือเป็นตัวอย่างของข้าราชการบำนาญที่ตั้งใจศึกษาเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวทางพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวทฤษฎีใหม่ ทำให้ชีวิตดีขึ้นอย่างชัดเจน มีความหวัง มีความฝัน และมีแผนปฏิบัติการ มีผู้ทำตามอย่างใกล้ชิดถึง 109 คน มีคนมาดูงานตั้งแต่ปี พ.ศ.2538 นับได้ถึง 3,000 คนเศษ กลายเป็นชีวิตหลังเกษียณที่ไม่เหี่ยวเฉา ไม่ป่วยงาน ไม่ตายเร็ว เป็นการแก่เฒ่าอย่างมีคุณค่า และชราอย่างมีศักดิ์ศรี ซึ่งทั้งหมดพ่อผอง กล่าวว่า “เป็นเพราะบารมีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทำให้มีวันนี้ได้”

4. แนวคิดเกษตรประณีต 1 ไร่

แนวทางการทำประณีต 1 ไร่ เป็นแนวทางหนึ่งในการแก้ไขปัญหาความยากจนของคนอีสาน ซึ่งตั้งอยู่บนสมมติฐานที่ว่าคนยากจน มีที่ทำกินน้อยจะทำอย่างไรจึงจะพึ่งพาตนเองได้ และ

มีสุขภาพดี ครอบครัวยุคใหม่ มีความสุขคือ ทำให้ตัวเองอยู่รอดก่อนจะรวย และอาจกล่าวได้ว่าเกษตร ประณีต 1 ไร่ เป็นรากฐานที่มั่นคงของเศรษฐกิจพอเพียงอันจะนำไปสู่การแก้ปัญหาความยากจน ของคนอีสาน

การทำเกษตรประณีต เป็นการเปลี่ยนวิถีคิดใหม่ของเกษตรกร จากการใช้ที่ดินเพียง 1 ไร่ คือ ที่ดิน 1,600 ตารางเมตร ไม่มีการคำนวณและคำนึงถึงประโยชน์ที่จะได้มากนัก การคิดว่า 1 ไร่มี 1,600 ตารางเมตรหายากเกินไป อาจจะต้องคิดเป็นตารางฟุต ตารางนิ้ว หรือตารางเซนติเมตร เป็น การทำทนายให้ไม่คิดเฉพาะดิน แเค้ได้ดินก็สามารถปลูกพืชได้เช่น ปลูกมันเทศซึ่งลงหัวในดิน เนื้อ ดินขึ้นไป 2 ชั้น 3 ชั้น ก็มีดินไม่มันก และมีสัตว์ต่างๆ รอบๆ แปลงปลูกชะอมได้กว่า 500 ต้น เก็บ เกี่ยวแต่แต่ละต้นจะมีกินมากมาย มีเหลือแจกเพื่อน เหลือแจกนำไปขาย พื้นที่เหนือดินปลูกผัก น้ำเต้า ในแปลงปลูกผักไม้ผล ไม้ใช้สอย พื้นที่ว่างเลี้ยงสัตว์ เพาะเห็ด เป็นต้น

พ่อผองได้สรุปบทเรียนชีวิตเพื่อให้คนอื่นๆ เจริญรอยตามได้ดังนี้

1) เศรษฐกิจดีขึ้น โดย

1.1) รายรับตลอดปี

- จากการรับประทานเอง 365 วัน วันละ 100 บาท	36,500 บาท
- จากน้อยหน้า	26,000 บาท
- จากกล้วย	5,000 บาท
- จากมะม่วง	15,000 บาท
- จากมะนาว	5,000 บาท
- จากมะกอกน้ำ	25,000 บาท
- จากข้าว	30,000 บาท
- จากหมู	25,000 บาท
- จากไก่	5,000 บาท
- จากปลา	5,000 บาท
- จากข้าวโพด และถั่วลิสง	10,000 บาท
- จากละมุด	5,000 บาท

รวมเป็นเงิน 192,500 บาท

1.2) รายจ่ายตลอดปีมีดังนี้

- ปุ๋ยคอก	5,000 บาท
- น้ำมันสุบน้ำ	10,000 บาท

- ไฟฟ้า	2,500 บาท
- พันธุ์ปลา	5,000 บาท
- พันธุ์พืช	6,000 บาท

รวมเป็นเงิน 28,500 บาท

1.3) กำไรสุทธิ

42 ไร่ มีกำไรสุทธิ	= รายรับ – รายจ่าย
	= 192,500 – 28,500 บาท
	= 164,000 บาท

1 ไร่ มีกำไรสุทธิ = 3,900 บาท

2) สิ่งแวดล้อมดีขึ้น ดังนี้

2.1) ดินดีขึ้น เพราะไม่ได้ใช้ปุ๋ยเคมีเลยใช้แต่อินทรีย์วัตถุ

2.2) มีน้ำอุดมสมบูรณ์ขึ้นถึง 11 บ่อ ปริมาตรประมาณ 10,000 คิว

2.3) อากาศดีขึ้น ร่มรื่นขึ้นจากต้นไม้ยืนต้นที่เติบโตขึ้นทุกวัน

2.4) มีต้นไม้ใหญ่ทั้งไม้ผลและไม้ป่าที่หลากหลาย 3,109 ต้น ดังนี้คือ

มะม่วง 500 ต้น, กลัวย 500 ต้น, น้อยหน่า 450 ต้น, มะกอกน้ำ 250 ต้น, สะเดา 200 ต้น, มะนาว 150 ต้น, มะละกอ 150 ต้น, ฝรั่ง 150 ต้น, มะขามเทศ 150 ต้น, นุ่น 100 ต้น, มะขาม 100 ต้น, ละมุด 100 ต้น, ส้มโอ 70 ต้น, กระจ่าง 50 ต้น, สัก 50 ต้น, กะท้อน 30 ต้น, ขี้เหล็ก 20 ต้น, ใฝ่ 20 กอ, แคน 20 ต้น 20 ต้น, ขนุน 10 ต้น, กระจับปี่ 10 ต้น, คุณ 10 ต้น, อีตี่อ 9 ต้น, หมาก 5 ต้น และ มะรุม 5 ต้น

3) มีความสุข นอกจากการกินอิ่มอย่างมีศักดิ์ศรี ไม่มีเรื่องกลุ่มใจจนนอนไม่หลับ แล้ว ยังพบกับความอิสระและความภาคภูมิใจในทุกด้านเข้าถึงธรรมบนรากฐานของความรัก และความเชื่ออาหารต่อกันทั้งระหว่างเพื่อนมนุษย์กับเพื่อนมนุษย์ และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม จึงไม่น่าแปลกใจที่เครือข่ายการเรียนรู้สู่การพึ่งตนเองของชาวบ้านโนนพริก ขยายตัวอย่างรวดเร็วจนมีสมาชิก 41 ครัวเรือน

พ่อผองเสนอแนะวิธีทำเกษตรผสมผสานไว้ว่า “ต้องมีงานหลายอย่างในนาสวน ก่อนลงมือก็เอื้อเสียม เขียนเพียรคำนวณ ตามขบวนคิด คิดดัดแปลง แบ่งพื้นที่ออกเป็นที่ยอาศัยสักที่ไร่ตามความเหมาะสม ที่เหลือนั้นให้สามหารงานบรรจง ปลูกพืชลงจัดแหล่งน้ำและทำนา ให้ล้อมรั้วไว้ให้มั่นคง ไม้ยืนต้นปลูกไว้เป็นคิวดวง ควรปลูกห่างกันบ้างไปตามแนว ปลูกเป็นแถวงามตาให้น่าดู สัก ประดู่ สะเดา ปลูกไว้ข้างรั้ว ไม่ต้องกลัวเบียดบังไม้ผลอื่น ปลูกเอาไว้หลายปีได้ทุนคืน ได้ทำฟืนทำบ้าน

สำราญใจ มะพร้าวหมากปลูกเอาไว้แถมสวน แต่ก็ควรปลูกใส่ไว้บ้าง เพราะเป็นไม้ใช้สอยไว้หลายทาง ควรปลูกห่างกันไม่เกิน 4 วา พืชหลายชนิดเราปลูกร่วมกันได้ ไม่ทำลายพืชพวกนี้ไม่หวั่นไหว พริกปลูกร่วมได้ไม่เป็นไร ออกงามได้เจริญดีมีไว้กิน บ่อเลี้ยงปลาจัดหาไว้ในที่ลุ่ม ปลูกกล้วยไว้ตามคันบ่อและมะเขือ ข่า ตะไคร้ ปลูกเอาไว้ให้เหลือเพื่อ อย่านำที่เหลือที่ว่างเป็นทางยาว ปลูกหลายชนิด เราเลี้ยงรวมกันได้ จันทร นิล ดอก ตะเพียนขาว ใส่ปุ๋ยคอกให้น้ำเขียวไม่เหม็นคาว ขอให้ชาวเกษตรกรคิดพัฒนา เลี้ยงไก่ไข่ นกกระทา บนคันบ่อ แรงงานพอเลี้ยงสุกรเป็นออมสิน สัตว์เหล่านี้ ถ่ายให้ปลากินได้ทรัพย์สินดินดีก็มีให้เรา ข้อสำคัญต้องขยันอดทนบ้าง เป็นแบบอย่างให้ลูก หลาน เหนลได้นับถือ ได้ความรู้และเทคนิคเป็นเครื่องมือ นี่ก็คือกระดูกสันหลังของชาติไทย ในทำนองนี้ผมขอเชิญชวนให้ เกษตรกรของไทยทุกถ้วนหน้า ขอเชิญมาทำเกษตรผสมผสาน ใจก็เบิกบาน รายได้ก็ดี มีสุข เอ๋ย”

พ่อผองกล่าวอย่างภาคภูมิใจว่า “สิ่งที่พ่อได้รับคือ สุขภาพดี อารมณ์ดี บรรยากาศดี ได้ ออกกำลังกาย อายุยืน สิ่งภูมิใจมากก็คือได้ภรรยาที่ดี ขยัน อดทน เป็นเพื่อน เป็นมิตร และได้รับความยกย่องจากสถาบันต่างๆ มากมายที่ทำให้ผมภูมิใจมาก”

5. โรงเรียนแก่น

โรงเรียนเป็นนโยบายของผู้ว่าราชการจังหวัดขอนแก่น (เจตนร์ ธนวัฒน์) ที่จะแก้ปัญหาความยากจนให้กับประชาชน เป็นส่วนหนึ่งของแนวทางแก้ไขปัญหาความยากจน ซึ่งเป็นนโยบายทำสงครามกับความยากจนของรัฐบาล ท่านนายอำเภอพล นายสุทธิพันธ์ บุญมี ได้มอบหมายให้ศูนย์เรียนรู้พ่อผอง เกตพิบูลย์ ในฐานะหัวหน้าศูนย์เรียนรู้ได้ร่วมกับเกษตรกรต้นแบบและเครือข่าย ร่วมกันวิเคราะห์ สังเคราะห์ถึงสาเหตุที่ทำให้เกษตรกรเกิดปัญหาความยากจนทำให้สามารถสรุปสาเหตุที่สำคัญๆ ได้ ดังนั้นคณะต้นแบบเกษตรจึงได้ร่วมกันจัดทำร่างหลักสูตรของโรงเรียนแก่น เพื่อรองรับการฝึกอบรมเกษตรกรที่ได้ลงทะเบียนคนจนไว้ จะได้มาร่วมวิพากษ์และจัดกิจกรรมต่างๆ ต่อมาศูนย์เรียนรู้ได้รับความอนุเคราะห์จาก นายสุวรรณ ชัยปรัชญาวงศ์ และนายประยูร เถาว์พันธ์ ศึกษาพิเศษ จากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น เขต 3 ช่วยเสนอแนะแนวทางแก้ไขปรับปรุง และทางเกษตรกรต้นแบบได้ประชุมพิจารณาหลักสูตรอีกครั้ง ในวันที่ 4 กันยายน 2548 โดยได้จัดทำกำหนดการหลักสูตร 2 วัน และ 4 วัน จะมีการจัดทำและพิจารณาปรับปรุง โดยมีวัตถุประสงค์ ให้เกษตรกรที่สนใจอยากจะทำ อยู่ อยู่นอก อยู่ดี อยู่อย่างมีศักดิ์ศรี ปลอดภัย ไม่จำกัดจำนวน

6. การสร้างเครือข่าย

พ่อผองกล่าวถึงการขยายเครือข่ายและถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ว่า “ตอนแรกยังไม่ได้รวมกลุ่มแล้วได้ไปเห็นการรวมกลุ่มของหมออภิสิตธิ์ จำรงวรังกูร ขอเข้าร่วมเป็นเครือข่ายเขาก็บอกว่าพ่อผองต้องไปตั้งเป็นกลุ่มก่อนก็เลยกลับมาด้วยความดีใจ ได้รวมกลุ่มได้สมาชิก 9 คนผู้ที่สนใจขอเข้าเป็นเครือข่าย หลังจากนั้นคุณหมออภิสิตธิ์ ขอให้พ่อเป็นปราชญ์ชาวบ้าน ผมดีใจมากที่ได้ร่วมเป็นปราชญ์กับท่าน มีความภูมิใจที่มีทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามาดูงานและได้เอาความรู้ที่มีอยู่ไปถ่ายทอดให้กับกลุ่มคนเหล่านั้น ถ้าเผื่อว่าคนเหล่านั้นเอาไปขยายต่อไปปฏิบัติ พ่อจะได้กุศลอย่างมาก เพราะว่าได้เอาปัญญาให้แล้ว และอีกอย่างปัญญามันดีกว่ามีทรัพย์”

พ่อผองฝากให้คิดเอาไว้ว่า “ฟังคนอื่นได้เพียงชั่วครั้งชั่วคราว ถ้าฟังตนเอง ฟังได้สม่ำเสมอ และตลอดไป ด้วยชีวิตคนสั้นนัก ควรรวมตัว ร่วมคิด ร่วมเรียนรู้ ร่วมทำ และรับผิดชอบให้ได้ อยากมีความสุขตลอดกาล ให้ทำเกษตรผสมผสาน”

เครือข่ายต้นแบบเกษตรของพ่อผอง เกิดปัญญา อาทิเช่น นายอุดม ที่ขาว สมาชิกเครือข่าย 10 คน นายคุณ สมาชิกเครือข่าย 10 คน นายชาย ดีจะมาลา สมาชิกเครือข่าย 10 คน นายเพียบ มลิมาศย์ สมาชิกเครือข่าย 10 คน นางบุญ สมาชิกเครือข่าย 10 คน นางสมจิตร ปานชาลี สมาชิกเครือข่าย 10 คน นายสมศรี อินวาร์เข้า สมาชิกเครือข่าย 10 คน นายทะ เทพเลียน สมาชิกเครือข่าย 10 คน นายทองสา จุ่มคอม สมาชิกเครือข่าย 10 คน เป็นต้น

7. รางวัลชีวิต

1) รางวัลโล่สิงห์ทอง จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยสาขาผู้นำอาชีพก้าวหน้า จังหวัดขอนแก่น ปี พ.ศ.2541 โดยสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดขอนแก่น

2) รางวัลพระราชทานพระธาตุนาดูนทองคำจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ เมื่อวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ.2541 โดยการคัดเลือกจากมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

3) เกียรติบัตรอาสาสมัครไกลเกลี่ยข้อพิพาทในชุมชนประจำปี พ.ศ.2541 โดยรัฐมนตรีกระทรวงยุติธรรม

4) เกียรติบัตร “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” เมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ.2542 โดยวิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีจังหวัดขอนแก่น

5) เกียรติบัตรข้าราชการบำนาญดีเด่นประจำปี พ.ศ.2542 โดยสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอพล

6) เกียรติบัตร โครงการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผู้นำมอบเอากระแสนพระราชดำริสมาปฏิบัติ รับเมื่อวันที่ 6 มิถุนายน 2549

7) รางวัลคนค้ำคูณเมืองขอนแก่นประจำปี พ.ศ.2543 โดยมูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น

8) เกียรติบัตรเกษตรผสมผสานสาขาไร่นาสวนผสมประจำปี พ.ศ.2544 โดยสำนักงานการเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

9) รางวัลครู ภูมิปัญญาไทยรุ่นที่ 5 ปี พ.ศ.2549 จากกระทรวงศึกษาธิการ

10) เกียรติบัตร เกษตรกรดีเด่น สาขาไร่นาสวนผสม จังหวัดขอนแก่น รับจากผู้ว่าราชการจังหวัดขอนแก่น นายเจตน์ ธนวัฒน์ รับเมื่อวันที่ 29 สิงหาคม พ.ศ.2549

11) เกียรติบัตรข้าราชการบำนาญดีเด่นประจำปี พ.ศ.2542 โดยเขตพัฒนาคุณภาพการศึกษาทักษิณ (เขต 5)

12) โล่เกียรตินิยม ผู้นำดีเด่นแห่งชุมชน ประจำปี พ.ศ.2550 รับจากมูลนิธิหมุดกระแสะ ชนระวงศ์ (ศ.ดร.นายแพทย์กระแสะ ชนระวงศ์) เมื่อวันที่ 26 สิงหาคม 2550

13) เกียรติบัตร พ่อตัวอย่างแห่งชุมชน ประจำปี พ.ศ.2550 รับจากผู้แทนพระองค์ (พลอากาศเอกกำธน สินทวานนท์) องคมนตรี รับเมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2552 ณ อาคารใหม่ สวนอัมพร

พ่อดาย สร้อยสระกลาง “ปราชญ์ชาวบ้านนักจัดการจังหวัดบุรีรัมย์”

1. ประวัติ

พ่อดาย สร้อยสระกลาง เกิดเมื่อปี พ.ศ.2473 เป็นบุตรคนที่ 4 ของพ่อชา และแม่สอน สร้อยสระกลาง ตั้งแต่แรกเกิดจนจำความได้แม่สอนจะกล่อมลูกๆ ให้นอนด้วยเพลงกล่อมดั้งเดิมว่า “แม่ไปไ้หมกไข่มาหา แม่ไปนาหมกไข่ปลามาป้อน แม่เลี้ยงหม่อนอยู่ป่าสวนหม่อน” ซึ่งเป็นเพลงกล่อมที่พ่อดาย จำได้ขึ้นใจ และมีผลต่อการทำงานตลอดมา ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 64 หมู่ที่ 4 ตำบลโคกล่าม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ โทรศัพท์ 080-1495708, 089-5827325

ปี พ.ศ.2483 พ่อดายมีโอกาสเข้าเรียนหนังสือจนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ในปีพ.ศ.2487 ที่โรงเรียนวัดบ้านสระคูณ เมื่อออกจากโรงเรียนได้ไปเป็นลูกจ้างเลี้ยงวัว 50 ตัว อยู่บ้านท่าวงอำเภอเดียวกัน โดยได้ค่าจ้างเป็นวัวปีละ 1 ตัว ทำอยู่ 2 ปี ได้วัวมา 2 ตัว จึงกลับมาอยู่บ้านและบวชเป็นสามเณรเพื่อศึกษาพระธรรมอีก 4 ปี สอบได้นักธรรมโท จึงบวชเป็นพระอีก 6 ปี ก็สอบได้นักธรรมเอก จนถึงปี พ.ศ.2505 จึงสึกออกมาแต่งงานกับแม่ลา โดยการแนะนำจากเจ้าอาวาสและมรรคนายกวัดบ้านสระคูณ โดยทั้งสองคนเป็นผู้ช่วยเหลือค่าใช้จ่ายทั้งหมดให้ เพราะเห็นว่าเป็นคนดี

ปี พ.ศ.2508 เจ้าคณะอำเภอซึ่งแนะนำให้พ่อผายสมัครเป็นผู้ใหญ่บ้านบ้านสระคุณ ได้รับคะแนนเสียงท่วมท้น 285 เสียงจาก 290 เสียง เพราะชาวบ้านศรัทธาเนื่องจากเคยเป็นพระและทำหน้าที่เป็นครูบาสอนคนมาตลอดเช่น จะอบรมคนทีไปบวชพระหรือเณรให้เห็นคุณค่าการพึ่งตนเอง และพึ่งพากันเอง เห็นความสำคัญของความสมดุระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับธรรมชาติ พร้อมจัดกิจกรรมให้ผู้ที่จะบวชจะต้องเอาต้นมะพร้าว 1 หน่อมาปลูกในวัด ทำให้ผู้คนเลื่อมใส และศรัทธา

2. บทเรียนจากความแล้ง

การเป็นผู้ใหญ่บ้านของพ่อผาย ได้รับการสนับสนุนจากชาวบ้านบ้านสระคุณอย่างล้นหลาม และด้วยเพลงกล่อมที่ฝังใจว่า “นอนชะหล่า นอนหล่า หลับตาในอู่ แม่ไปไ้ หมกไขมาหาแม่ไปนาหมกไขปลามาป้อน แม่เลี้ยงหมอนอยู่ป่าสวนหมอน” ทำให้พ่อผายพาชาวบ้านเรียนรู้อะไร และจัดการจนมือผู้มีกิน พาชาวบ้านใช้ที่ดินสาธารณะกว่า 400 ไร่ ปลูกหมอนเลี้ยงไหมเสริมรายได้ และขอบริจาคจากสมาชิกสร้างกองทุนสวัสดิการบ้านสระคุณจนเกือบจะเกิดความขัดแย้งกับทางราชการ เพราะกิจกรรมดังกล่าวดูเหมือนว่าพ่อผายได้พาชาวบ้านบุกรุกที่สาธารณะของหมู่บ้าน แต่ด้วยความตั้งใจดี และด้วยไหวพริบอันแหลมคม พ่อผายได้ตั้งคำถามว่า “ที่สาธารณะบ้านสระคุณเป็นของใคร” ซึ่งได้คำตอบว่า “เป็นของประชาชน” และด้วยคำว่าที่ดินสาธารณะเป็นของประชาชนนี้เอง ทำให้ทางการไม่สามารถเอาผิดได้ เพราะชาวบ้านสระคุณที่มาร่วมโครงการปลูกหมอนเลี้ยงไหม เพื่อทอผ้าไหมของบ้านสระคุณนั้นทำกันเกือบทุกหลังคาเรือนทำให้พ่อผายได้รับฉายานามใหม่ว่า “ผู้ใหญ่บ้านหัวหมอ” ซึ่งผู้ใหญ่ผายก็น้อมรับไว้และพาชาวบ้านเดินหน้าจนกระทั่งโครงการสำเร็จอย่างมาก ในที่สุดส่วนราชการต่างๆ ก็ยอมรับและนำป้ายของส่วนราชการมาสนับสนุนโครงการดังกล่าว

ปี พ.ศ.2525 สภาพอากาศแล้งจัดที่บ้านสระคุณชาวบ้านลำบากช่วยตัวเองไม่ได้ มีคนมาชักชวนพ่อผายว่าน่าจะหาทางช่วยตัวเองก่อนแล้วจึงกลับมาช่วยชาวบ้าน พร้อมเสนอขายที่สาธารณะที่อำเภอละหานทรายจำนวน 100 ไร่เศษ เพื่อปลูกข้าวโพด พร้อมพูดหวานล่อมให้เห็นลาก่อนโตที่จะเกิดขึ้น เมื่อความคิดถูกครอบงำด้วยความทุกข์จากภัยแล้ง และความโลภจากลาภดังกล่าว จึงตัดสินใจกู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) จำนวน 40,000 บาท ร่วมกับเงินออมของตนเองอีกหนึ่งหมื่นบาทไปลงทุนโค่นต้นไม้ ถางป่าเพื่อปลูกข้าวโพด ผ่านไปหนึ่งปีข้าวโพดราคาดีมาก แต่ผลผลิตได้นิดเดียวเพราะแล้งจัดไม่พอยอดอกเบียดปีที่ 2 คือปี พ.ศ.2527 ได้ผลผลิตมากมายแต่ต้องไปเข้าคิวขาย ไม่มีอำนาจต่อรอง กำหนดราคาเองไม่ได้ ถูกหักโนนหักนี้ ไม่พอใจก็ทำอะไรไม่ได้ นั่งคิดทบทวนจึงรู้ว่ามาผิดทาง เพราะคิดอยาก

รวกกลับเป็นหนี้ ทำลายทุนทางสิ่งแวดล้อม ทำลายทุนทางครอบครัวและสังคม เพราะต้องจากบ้านเกิดเมืองนอนมา เมื่อรู้ว่าคิดผิดก็คิดใหม่ถอยหลังกลับมาตั้งหลักที่บ้าน ผันเห็นความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติรอบบ้าน ผันเห็นผู้คนรักใคร่กลมเกลียวกัน ทำให้เกิดพลังทั้งกายและใจอย่างมาก

3. กองทุนน้ำ

เมื่อเกิดสัมมาทิฐิพร้อมด้วยพลังกายและพลังใจ ทำให้พ่อผายบอกกับตนเองว่า “เราเป็นชาวนาจะไปเป็นนายอำเภอ ไปเป็นหมอ ย่อมฝืนธรรมชาติ น่าจะเป็นชาวนาที่มีเกียรติ มีศักดิ์ศรี และที่สำคัญมีความสุข กล่าวคือมีหลักประกันในชีวิตครบถ้วน มีสุขภาพกายและใจที่แข็งแรง ครอบครัวอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง มีสิ่งแวดล้อมดี มีอิสรภาพ มีความภาคภูมิใจ และเข้าถึงธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง” ความคิดดังกล่าว ทำให้พ่อผายฝันลงไปว่า จะต้องออมน้ำบนผืนแผ่นดินทำกินของตนเพื่อให้มีข้าว นก ปลา ต้นไม้ที่หลากหลายมาอาศัย จึงตัดสินใจใช้จอบขุดดินปั้นสระด้วยมือ ซึ่งภรรยาไม่ยอมบอกว่ามีนิตเดียวแค่ 15 ไร่ และตนเองเป็นเจ้าของจะเอาไว้ทำนา ลูกก็ทักท้วง แต่ความแน่วแน่ที่พ่อผายมีอยู่เป็นแรงขับเคลื่อนที่ทรงพลังยิ่งนัก จึงไปขุดสระเองด้วยมือแต่เพียงลำพังด้วยจิตใจที่แน่วแน่วางเปล่าหมดความกังวลใดๆ มีความหวังผันเห็นต้นไม้หลายๆ ชนิด ทั้งต้นกุง ต้นจิก ต้นเต็ง ต้นรัง ต้นแดง ต้นชาด และต้นอื่นๆ กว่า 30 ชนิด ผันเห็นเห็ดไซ้ เห็ดปลวก เห็ดเพ็ก เห็ดพวก เห็ดแทต เห็ดทาเกิด ผันเห็นปลวกใหญ่ ปลวกน้อย ปลวกจิก ปลวกตาด ขุดไปร้องรำทำเพลง เพลงจ้ำจี้ผลไม้แต่งไทย แต่งกวา ขนุน น้อยหน้า พุทรา มังคุด ละมุด ลำไย มะเฟือง มะไฟ มะกรูด มะนาว มะพร้าว ส้มโอ พักแพง แต่งโมไซโยให้ฮิ้ว ความว่างและความหวังทำให้ไม่มีทุกข์ใดๆ มาครอบงำได้ ไม่ว่าจะเป็ความเหนื่อยยากจากการขุดสระ ความแล้ง ความหิว มีคำแก้ตัวให้เองจากหัวใจของเราเช่น “แล้งเป็นโอกาสให้เราได้ขุดสระ” หรือ “หิวรอก่อนนะ ปีนี้กำลังทำ ปีหน้าค่อยกิน” เป็นต้น

ในที่สุดให้หลัง 8 เดือน สระลูกแรกก็เสร็จสิ้นลง เมื่อมิถุนายนปี พ.ศ.2528 ผันตกลงมาพอดีจนน้ำเต็มสระ ความใส่ใจทำให้ได้ยินจากวิทยุว่าที่ท่าพระ จังหวัดขอนแก่น มีการสอนเรื่องการเลี้ยงและเพาะปลา จึงตั้งต้นเดินทางไปเอาความรู้มาได้พร้อมปลา 1,000 ตัวมาเลี้ยงด้วยสูตรอาหารที่พึ่งตนเองได้ตามที่ได้ร่ำเรียนมา 9 เดือนให้หลังก็ได้ปลาตัวโตๆ นักวางแผนอย่างพ่อผายไม่เคยปล่อยให้โอกาสหลุดมือ จึงพาหลานไปนาด้วยเพื่อทำหน้าที่ผู้สื่อข่าว ไปถึงนาช่วยกันจับปลาใส่แหแล้วพ่อผายแกั่งทำเป็นปวดท้องมาก ให้หลานวิ่งไปตามแม่มาดูแลและแกั่งเอาน้ำลูบตัวให้เย็นๆ แม่ลามมาถึงเอามือแตะตัวเห็นเย็นๆ ตกใจมากถามว่า “ปวดท้องแสงสิ” จึงตอบว่า “ดีขึ้นแล้วละ แต่ลูกไปเอาปลาไม่ไหว ช่วยไปเอาปลาขึ้นให้ที” พร้อมกับชี้แหที่อยู่ริมสระ แม่ลาเดินไป

ยกแหขึ้น พร้อมอุทานว่า “ปาด ปลาคือหลาย พ่อมาดูปลาเฮา” พ่อผายนึกอยู่ในใจว่าตัวเองขุดดินตัวเองเลี้ยงปลา แต่ตอนนี้กลายเป็นปลาเฮา (ปลาเรา) ไม่เป็นไรถือว่ามีแนวร่วม จึงร้องตอบไปว่า “ปลามาก แบ่งปลามากิน” แม่ลาร้องตอบว่า “ไม่หรอ ก เสียตายปลาของซ้อย” เมื่อปลาเป็นของแม่ลา (ซ้อยหมายถึงตัวฉัน) แม่ลาก็เต็มใจร่วมวางแผนขยายพื้นที่ของตนเอง ไม่เพียงพื้นที่ตนเองแต่ยังขยายเครือข่ายในปี พ.ศ.2528 ออกไปอีก 5 ครอบครัวยุค ปี พ.ศ.2529 ขยายออกไป 153 ครอบครัวยุค จาก 185 ครัวเรือน ปี พ.ศ.2542 บ้านสระคูณทำเกษตรผสมผสาน ร้อยละ 98 (ทำ 233 ครอบครัวยุค จาก 238 ครอบครัวยุค) โดยแต่ละรายมีสระน้ำตั้งแต่ 1 สระถึง 5 สระ

สระน้ำคือกองทุนน้ำ เพื่อฟื้นไร่ฟื้นนา พ่อผายพยายามหาวิธีใช้ประโยชน์จากดินและน้ำที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เคารพในหลักธรรมชาติ ไม่ใช่ปุ๋ยเคมี และรู้จักพอเพียงในความเป็นพื้นฐานของตนเอง พ่อผายกล่าวว่า “มิดอิได้น้อย แบกบ่าบังหู่ ฟันคองขาดลงเป็นบัน ฟันใต้ท้องไปขาดสันหลัง มรณาตายแล่นตายหาย ขึ้นต้นไม้ขอนใหญ่ลำเดียว ตัดไว้แล้ว บักๆๆ ลงมามือเปล่า เบ็ดซี่เลียววางไว้ก็เลยงอ อีอ้วยล้วยไข่วางขอนนั้นบ่มี คนถากบ่มีฮ่อน จอนพอนบ่มีหาง ลากซี่ดินใจมกััน” แปลออกมาได้ว่า

- มิดอิได้น้อย “มิดคือปัญญา”
- ฟันคอง “งูคือปัญหา”
- ฟันใต้ท้องไปขาดสันหลัง “เพราะปัญญาสมอากาศแสงสว่างจำไว้โลดมันยังมี”
- มรณาตายแล่นตายหาย “ปัญหาก็หาย ปัญหาน้ำแก้ได้แล้ว บ่ฮืด มีน้ำกิน”
- ขึ้นต้นไม้ขอนใหญ่ลำเดียว “หมู่บ้านหนึ่ง ต้องมีผู้ใหญ่นคนเดียว”
- ตัดไว้แล้ว บักๆๆ ลงมามือเปล่า “มีผู้ใหญ่บ้านไปประชุมอำเภอ กลับมามีลูกบ้านถามพ่อผู้ใหญ่ ไปประชุมมาได้อะไรมาบ้าง ผู้ใหญ่บ้านตอบว่าได้แต่กุลิมบ่ได้จด”
- เบ็ดซี่เลียววางไว้ก็เลยงอ “ซ้อยปลุกพีชไว้เจ้าซิเฮ็ดหยังกิน จักแล้ว มีเหลือพอแล้ว”
- อีอ้วยล้วยไข่วางขอนนั้นบ่มี “หลายแต่ไม้ แนวซีใช้บ่ มีมันคมันงมันเป็นแมง คนดีหายาก”

4. ฟังตนเอง

หลักสำคัญของพ่อผายคือ อ่านตัวให้ออกบอกตัวให้ได้ เลิกหาอยู่หากิน แล้วมาทำอยู่ทำกิน ผลิตผลจากไร่นาของพ่อผายก็ไม่ได้งอกงามไปกว่าที่อื่นๆ แต่สิ่งสำคัญยิ่งกว่าก็คือ ทุกกิจกรรมในไร่นาของพ่อผาย ล้วนสอดรับลงตัวกับผู้เป็นเจ้าของคือ ความสุขของผู้ได้เป็นเจ้าของชีวิตของ

ตนเองอย่างแท้จริง หลังจากคิดฟุ้งตนเองกว่า 15 ปีผ่านมา พ่อผายและครอบครัว พบว่า เกิดความเปลี่ยนแปลงมากมายที่ดีขึ้น ดังนี้

1) เศรษฐกิจดีขึ้น กล่าวคือ รายจ่ายลดลงชัดเจนทั้งด้านบริโภค และการลงทุนในการผลิต หนี้สินค่อยๆ ลดลงจาก 60,000 บาท จนไม่มีหนี้แล้ว เงินออมค่อยๆ เพิ่มขึ้นจนมีวัว 60 ตัว ที่ดินเพิ่มจาก 15 ไร่เป็น 85 ไร่ และรายรับเพิ่มขึ้นจากบ้านาญชีวิตที่สร้างไว้ทั้งพืชและสัตว์ต่าง แสดงความกตัญญูทเวที่ต่อพ่อผาย มีเหลือกิน เหลือแจก และมีเหลือขาย เป็นรายได้เข้าครอบครัวอย่างต่อเนื่อง

2) สิ่งแวดล้อมดีขึ้น กล่าวคือ มีความหลากหลาย พร้อมด้วยสิ่งมีชีวิตนับพันชนิด มีดินที่อุดมสมบูรณ์ด้วยอินทรีวัตถุ มีน้ำเพื่อการเกษตรเพิ่มขึ้น 6 บ่อจนน้ำได้ 14,000 คิว มีต้นไม้ยืนต้นทั้งผัก ผลไม้ และไม้ใช้สอยกว่า 60 ชนิด นับได้พันกว่าต้น และที่สำคัญมีผักสดๆ กิน ปลอดภัยจากยาฆ่าหญ้าและยาฆ่าแมลง

3) สุขภาพดีขึ้น กล่าวคือ กินได้ นอนหลับ ไม่มีหนี้ มีสมุนไพรเป็นทั้งอาหารและยา ไม่กินเหล้า ไม่สูบบุหรี่ และไม่ได้เข้านอนในโรงพยาบาลมากกว่า 9 ปี

4) ปัญญาดีขึ้น โดยสามารถคิดจนรู้เท่าทัน เรียนรู้ทุกวัน จนพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองได้

5) สังคมดีขึ้น กล่าวคือ มีเพื่อนมาก รู้จักคนมาก และคนรู้จักพ่อผายมาก อย่างน้อยมีเครือข่ายกว่า 200 หมู่บ้านใน 7 จังหวัด ที่ยังติดต่อไปมาหาสู่กันกว่า 3,000 คน

5. โรงเรียนชุมชนอีสาน

สิ่งดีๆ ที่เกิดกับพ่อผายและเครือข่าย ในการใช้หลักธรรมของการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง ผนวกกับหัวใจของความเป็นครู ทำให้ในปี พ.ศ.2538 พ่อผาย สร้อยสระกลางร่วมกับ พ่อสุทธิพันธ์ ปรัชญพฤทธิ และพ่อคำเดื่อง ภาษี จัดตั้งโรงเรียนชุมชนอีสานขึ้น ภายใต้การสนับสนุนของศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (สทพ.อีสาน) เพื่อขยายความคิดและรูปธรรมการทำเกษตรแบบผสมผสานออกไปสู่ชุมชน โดยเปิดโอกาสให้เกษตรกรในเครือข่ายเข้ามาเรียนรู้กับปราชญ์ชาวบ้านทั้งสามท่าน พาคิดพาทำ จนรู้เข้าใจและแตกฉาน และนำความรู้ไปปฏิบัติในแปลงของตนเองให้เกิดผลสำเร็จ สามารถนำชีวิตออกจากวิกฤตได้ในทุกด้านอย่างรวดเร็ว

จากโรงเรียนชุมชนอีสานสู่มหาวิทยาลัยภูมิปัญญาอีสานคืนถิ่น ได้วางหลักสูตรวิทยากรกระบวนการเพื่อการเปลี่ยนแปลงสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง (วปอ.ภาคประชาชน) โดยอาศัยผู้นำชุมชนและนักพัฒนาที่สนใจมาเข้าหลักสูตร ฝึกวิธีคิด วิเคราะห์ และสังเคราะห์ ทุกข์ สมุทัย

นิโรธ มรรค รู้จักตนเอง ผู้อื่น รู้จักการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง พร้อมไปศึกษาดูงานตามสถานีของปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อสร้างเครือข่ายพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง 1 ล้านครอบครัว พร้อมด้วยเด็กรักถิ่น 1 ล้านคน เพื่อสืบทอดพลังของแผ่นดินเจริญตามรอยพระยุคลบาทเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง

6. ศูนย์เรียนรู้อีได้น้อย

“อีได้น้อยแบกบ่าบังหู่ ฟันคองขาดลงเป็นบัน
ฟันใต้ท้องไปขาดสันหลัง มรณังตายแล่นหายบ่เห็นสน...”

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนกลุ่มอีได้น้อยพ่อดาย สร้อยสระกลาง เป็นปราชญ์ชาวบ้านผู้ริเริ่มศูนย์การเรียนรู้ชุมชนกลุ่มอีได้น้อย ซึ่งตั้งอยู่ที่บ้านสระคุณ ต.โคกกลม อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์ ทำกิจกรรมและเผยแพร่ความรู้ในด้านต่างๆ อาทิ การทำเกษตรผสมผสานตามแนวทฤษฎีใหม่ การจัดบุญประเพณีข้าวเปลือก การเทศน์มหาชาติของทุกหมู่บ้าน โครงการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การรักษาโรคด้วยสมุนไพรพื้นบ้านด้วยหมอยาสมุนไพร หมอนวด และหมอขวัญ

กลุ่มอีได้น้อย ตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2531 โดย นายผาย สร้อยสระกลาง ประธาน หลวงพ่อตา ฝอยทอง (มรณภาพ) พ่อกัญหา สะออนรัมย์ พ่อตา วัฒนา และพ่อสุนา สูดสิริ

เครือข่ายต้นแบบเกษตรกร และเป็นวิทยากรศูนย์เรียนรู้อีได้น้อย อาทิ พ่อทวี สะเทินรัมย์ สมาชิกเครือข่าย 10 คน พ่อสกุล แก้วเลื่อน สมาชิกเครือข่าย 10 คน อ.บุญสวน แคนตะ สมาชิกเครือข่าย 10 คน คุณเต็ม รัชนี้ สมาชิกเครือข่าย 10 คน คุณทรงเดช ชวดรัมย์ สมาชิกเครือข่าย 10 คน คุณอำนาจ ศรีคล้าย สมาชิกเครือข่าย 10 คน คุณคำกอง ดงกันจำ สมาชิกเครือข่าย 10 คน คุณวีระ สิทธิสาร สมาชิกเครือข่าย 10 คน และผู้ประสานงาน นายกเจริญ สุขวิบูลย์

วัตถุประสงค์ของกลุ่มที่ได้จัดตั้งขึ้น

- 1) เพื่อพัฒนาศักยภาพของตนเองให้สามารถพึ่งตนเองได้
- 2) เพื่อรักษาวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น
- 3) เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน
- 4) แก้ไขปัญหาภัยแล้ง
- 5) จัดระเบียบสังคม

เมื่อถามถึงมุมมองต่อการศึกษาในปัจจุบัน พ่อผายบอกว่ายังไม่น่าพอใจนัก เพราะมุ่งสอนให้คนรู้เฉพาะทาง เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดแรงงาน แต่ไม่ได้สอนให้พึ่งตนเองได้ การศึกษาควรฟื้นฟูความรู้ด้านประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ท้องถิ่น จะได้รู้จักทุนของชุมชน รู้ปัญหา

และพัฒนาการของความขัดแย้งที่ทำให้ชาติอ่อนแอ ได้รู้จักฐานทรัพยากรของท้องถิ่น ครูอย่าให้แต่เด็กท่องจำ แต่ต้องให้ปฏิบัติและคิดวิเคราะห์ไปด้วย

จุดเด่นของศูนย์เรียนรู้ 1) เน้นการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง 2) ใช้วัฒนธรรมนำการพัฒนา โดยสร้างกิจกรรมการพัฒนาตามประเพณีในแต่ละเดือน เพื่อระดมทุนของชุมชนเช่น กองทุนวัฒนธรรม กองทุนน้ำ กองทุนดิน กองทุนวัวควายและกองทุนข้าว เป็นต้น 3) เน้นการพัฒนาที่ตัวคนโดยเริ่มตั้งแต่วัยเด็ก ให้มีความรู้พื้นฐานในชีวิตควบคู่ไปกับศีลธรรมและจริยธรรม 4) มีการบริหารจัดการที่ดี โดยมีการจัดตั้งโรงเรียนชุมชนอีสานชั้น เพื่อเป็นศูนย์การเรียนรู้และขยายเครือข่าย พร้อมทั้งได้ขยายหลักสูตรออกจนเป็นมหาวิทยาลัยเกษตรกรรมยั่งยืนด้วย 5) มีการสร้างเด็กรักถิ่นและพัฒนาผู้นำรุ่นใหม่ ๆ เข้ามาสืบทอดเจตนารมณ์อย่างเป็นระบบ

เครือข่ายเกษตรประณีต 1 ไร่ ได้ผลและเป็นตัวอย่างได้เช่น คุณสกุล แก้วเลื่อน คุณวิชาญ ลิวีเส็ง คุณทวี สะเทินรัมย์ คุณบำเพ็ญ ขายม คุณนง สะรรัมย์ เป็นต้น

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2527 เป็นต้นมา พ่อผาย สร้อยสระกลาง ก็เริ่มหันมาทำเกษตรแบบผสมผสานแทนการปลูกข้าวโพดปลูกมันจนประสบความสำเร็จทำให้พ่อผาย สร้อยสระกลาง เป็นที่รู้จักของบุคคลทั่วไป และมีเกษตรกรผู้สนใจมาเรียนรู้กับพ่อผายอย่างต่อเนื่อง

ตั้งแต่ปี พ.ศ.2529 เริ่มมีเกษตรกรในหมู่บ้านและชุมชนใกล้เคียงนำเอาความรู้ในการทำเกษตรแบบผสมผสาน มาทำในไร่นาของตนจนประสบผลสำเร็จขยายออกไปอย่างกว้างขวาง

ปี พ.ศ.2540 การดำเนินงานของกลุ่มอิติน้อย ได้ดำเนินงานมาอย่างต่อเนื่อง และได้ขยายเครือข่ายออกไปตามชุมชนหมู่บ้านใกล้เคียงตั้งเป็นกลุ่มเครือข่ายขึ้นอีกคือ 5 กลุ่ม

1) กลุ่มอิติน้อยที่ 1 ตั้งอยู่บ้านสระคุณ ต.โคกล่าม ซึ่งเป็นศูนย์หลักของเครือข่าย โดยมีพ่อผาย สร้อยสระกลางเป็นผู้นำ

2) กลุ่มอิติน้อยที่ 2 ตั้งอยู่บ้านตาจง ต.ตลาดไทย อ.ชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา โดยมี ผู้ใหญ่สุวรรณ ปะกายะ เป็นผู้นำ

3) กลุ่มอิติน้อยที่ 3 ตั้งอยู่บ้านโนนรังบูรพา ต.ตลาดไทย อ.ชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา โดยมีพ่อจันที ปะทุมภาเป็นผู้นำ

4) กลุ่มอิติน้อยที่ 4 ตั้งอยู่บ้านห้วยหวาย ต.โคกสะอาด อ.ลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยมี อ.บุญสวน แคนตะ เป็นผู้นำ

5) กลุ่มอิติน้อยที่ 5 ตั้งอยู่บ้านสนวน ต.โคกสะอาด อ.ลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยมี พ่อทวี สะเทินรัมย์ เป็นผู้นำ

ปี พ.ศ.2541 กลุ่มอีได้น้อยได้เข้าร่วมกับมูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดี จังหวัดขอนแก่น นำโดยนายแพทย์อภิสิทธิ์ และแพทย์หญิงธารทิพย์ อ่างศ์วางกุล เพื่อเข้าร่วมเครือข่ายการเรียนรู้ภายใต้ชื่อ เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน จากนั้นครูบாமายก็เปลี่ยนเป็นปราชญ์ ทางเครือข่ายได้จัดให้มีกิจกรรมร่วมกันของพหุภาคีปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน 12 สถานี 5 จังหวัด โดยการสนับสนุนงบประมาณจาก สำนักงานเสริมสร้างสุขภาพ (สสส.)

ปี พ.ศ.2542 กลุ่มอีได้น้อยส่งตัวแทนของกลุ่มซึ่งนำโดยพ่อผาย สร้อยสระกลาง เข้าร่วมอบรม วปอ.ภาคประชาชน ที่โรงพยาบาลอุบลรัตน์หลักสูตร 7 วัน และต่อมามีการร่วมกันพัฒนาและวิจัยหลักสูตรการอบรมร่วมกับเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีอีสานอย่างต่อเนื่อง

ปี พ.ศ.2544 ได้รับการกิจจากสำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติด ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ให้ฝึกอบรมผู้ติดยาเสพติดในโครงการ “ชีวิตที่พอเพียง” จำนวน 10 รุ่น ซึ่งในตอนนั้นใช้ศาลาวัดเป็นอาคารอบรม และที่พักให้ผู้เข้าอบรมพักตามบ้านเรือนของสมาชิกในเครือข่าย

ปี พ.ศ.2544 ได้รับงบประมาณจาก กองทุนเพื่อสังคม (SIF) ในการจัดสร้างอาคารศูนย์เรียนรู้จำนวน 1 หลัง โรงอาหาร 1 หลัง ห้องน้ำจำนวน 4 ห้อง พร้อมทั้งไฟฟ้า ประปา ครุภัณฑ์สำนักงาน 1 ชุด และปรับพื้นที่บริเวณศูนย์เรียนรู้ ซึ่งได้จัดสร้างขึ้นในแปลงนาของพ่อผาย สร้อยสระกลาง ซึ่งเป็นแปลงนาที่เพิ่งซื้อใหม่มีเนื้อที่ 10 ไร่ 2 งาน โดยตั้งชื่อว่า “ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนกลุ่มอีได้น้อย” นับจากนั้นมาพ่อผาย สร้อยสระกลาง ก็เริ่มพัฒนาแปลงใหม่นี้เป็นศูนย์เรียนรู้เต็มรูปแบบต้นไม้ต้นแรกได้ปลูกลงดินในปีนั้นเอง

ปี พ.ศ.2545-2549 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนกลุ่มอีได้น้อย ร่วมกับเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน ได้พัฒนาและวิจัยหลักสูตรการอบรมโดยใช้ชื่อหลักสูตรว่า “วิทยากรกระบวนการผู้นำการเปลี่ยนแปลงสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง หรือเรียกสั้นๆว่า วปอ.ภาคประชาชน” ระยะเวลาของหลักสูตรจำนวน 4 คืน 5 วัน นอกจากนี้ได้มีการพัฒนาบุคลากรภายในศูนย์อย่างต่อเนื่อง โดยจัดให้มีการจัดอบรมในหลักสูตรต่างๆ เช่น หลักสูตรการพัฒนาวิทยากรกระบวนการ หลักสูตรการสร้างนักวิชาการและนักวิจัยท้องถิ่น หลักสูตรการพัฒนาเกษตรกรต้นแบบ หลักสูตรการสร้างวิทยากรท้องถิ่น เป็นต้น

งานเกี่ยวข้องกับการพัฒนาคนในช่วงปี พ.ศ.2545-2549 ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนกลุ่มอีได้น้อยเช่น การอบรมหลักสูตรเด็กรักถิ่น การอบรมหลักสูตรบัณฑิตคืนถิ่น อบรมหลักสูตร วปอ.ภาคประชาชน อบรมหลักสูตรต้นไม้ เป็นสถานที่ดูงานของบุคคลและองค์กรต่างๆ

ปี พ.ศ.2550 ถึงปัจจุบัน อบรมเกษตรกรโดยใช้หลักสูตร วปอ.ภาคประชาชน ระยะเวลา 4
คืน 5 วัน โดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ อบรมลูกค้ำ ธกส. 4 รุ่น จำนวน 200 คน

7. การทำนาสมัยใหม่

จากเอกสารหลักสูตรวิทยากรกระบวนการผู้นำการเปลี่ยนแปลงสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพา
กันเอง (วปอ. ภาคประชาชน) สนับสนุนโดยธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) มีแนวคิด
เกี่ยวกับการทำนาสมัยใหม่ พอสรุปได้ดังนี้

การทำนาสมัยใหม่ “โลกเจริญไปหน้าคนเข็ดนาได้หันอ่วย ควยเคยผูกเชือกข้องเหลือ
หน้อยข้าบมี ยุคเทคโนโลยีมาจนจีวีตีมีบ่มสมดุล ฎีปุ๋นทำควยเหล็กแจ็กมัดเป็นคนค้ำ เขาชาวนาหัน
อ่วยไปหลงควยฎีปุ๋น ฝุ่นกอบเดียวก็บได้มันกินหญ้าบเป็น ระวังเด้อระวังควยฎีปุ๋นกระโดดเดิน
โตนทวนลงสระให้เจ้าเตรียมหาเงินหกพันมัดหน้าควยลงน้ำควยงามๆ เคยกินหญ้าซึ่งมาไล่ได้ถ่ม
ปล่อยไปน้อแอกคราดไถเคยเดินตามกันควยอยู่ต้อยๆ ผัดพันถ่มใส่ไฟ เศรษฐกิจมาจนจีวีตีมี
หลายปัญหา การทำนาต้องลงทุนคิดดูแล้วมันเข้า คิดต่อเงินขายข้าวหักทุนวุ่นเอาหนี่ จักกะคำรด
ไถจักกะคำรดสี ค่าถูงโต่งข้าวเอาเงินซื้อผ้าโต่งเขียว เท่งค่าปุ๋ยเฟิ่นกะเคียว เท่งค่าเกี่ยวปักดำแมน
เจ้าชายเฟิ่นงำกะบ่เกิงทุนซ้ำ กรรมของชาวนาแท้ได้เว่ยมธอกอซ้อ สัญญาเยี่ยม ธกส. อาศัยตาม
ใช้หนี้เงินแสนทำให้ค่าหัว ควยฎีปุ๋นเฮ็ดให้มั่วหลงควัวใส่ควยเกียร หลายแนวเสียเปลืองเงินมาโพด
แต่น้อคุณบ่า เท่งน้ำมันโซล่า เท่งเหลียวหาน้ำมันเครื่อง น้ำมันเกียร น้ำมันเฟือง อีก็บโดนแหวน
เปลี่ยนถ่ม สีย้อมย้อมได้จั่งได้ ความเจริญมาแล้วความจนผัดมาตีมี ยืมแต่แสงเฟิ่นใช้หาโบแบงค์เล่น
บ่พัน น้ำในบ่อว่านนั้นเอาไดบ่บ่สบายดี ไมค์นเกาะเคยมีฮอดบบายอยากอายหน้า เอากระแสไฟฟ้า
แทนแสง เอาแบงค์จ่าย ลิ่นเดือนดินตายจักค่านันค่านีบางที่ค่างฮอดค่าไฟ บีนลงไปคนลงไป
คนเฮาเอ้ย ความสบายพาเจ้าแค้นในคอจ้อหล่อ ฟินผัดแมนแก๊ส ป.ต.ท. บ่เหลียวเบิ่งไม้แห้งแล่น
หาแบงค์ลิจ้อยตายเจ้าแล้ว ฟีน้องเอย...”

ทางออกคือ อริยสัจ 4 มีความจริงอยู่ 4 ประการคือ การมีอยู่ของทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ ความ
ดับทุกข์และหนทางไปสู่ความดับทุกข์ ความจริงเหล่านี้เรียกว่า อริยสัจ

1) ทุกข์ คือ การมีอยู่ของทุกข์เกิด แก่ เจ็บ และตายล้วนเป็นทุกข์ ความเศร้า
ความโกรธ ความอิจฉาริษยาความวิตกกังวล ความกลัวและความผิดหวังล้วนเป็น ทุกข์ การพลัด
พรากจากของที่รักก็เป็นทุกข์ ความเกลียดก็เป็นทุกข์ ความอยาก ความยึดมั่นถือมั่น ความยึดติด
ในขันธทั้ง 5 ล้วนเป็นทุกข์

2) สมุทัย คือ เหตุแห่งทุกข์ เพราะอวิชชา ผู้คนจึงไม่สามารถเห็นความจริงของชีวิต พวกเขาตกอยู่ในเปลวเพลิงแห่งตัณหา ความโกรธ ความอิจฉาริษยา ความเศร้าโศก ความวิตกกังวล ความกลัว และความผิดหวัง

3) นิโรธ คือ ความดับทุกข์ การเข้าใจความจริงของชีวิตนำไปสู่การดับความเศร้าโศกทั้งมวล อันยังให้เกิดความสงบและความเบิกบาน

4) มรรค คือ หนทางนำไปสู่ความดับทุกข์ อันได้แก่ อริยมรรค 8 ซึ่งได้รับการหล่อเลี้ยงด้วยการดำรงชีวิตอย่างมีสติความมีสติ

มรรค 8 อัญฐานิกมรรค มรรค = อริยมรรค = มัชฌิมาปฏิปทา = มรรคแปด = ทางดำเนินชีวิตอันประเสริฐ = ทางสายกลาง คำว่ามรรค แปลว่าทาง ในที่นี้หมายถึงทางเดินของใจ เป็นการเดินจากความทุกข์ไปสู่ความเป็นอิสระหลุดพ้นจากทุกข์ซึ่งมนุษย์หลงยึดถือและประกอบขึ้นในส้นด้วยอำนาจของวิชา มรรคมืออแปด คือต้องพร้อมเป็นอันเดียวกันทั้งแปดอย่างดุจเชือก ฟันแปดเกลียวของคแปดคือ

- 1) สัมมาทิฐิ คือความเข้าใจถูกต้อง
- 2) สัมมาสังกัปปะ คือความไม่ใจถูกต้อง
- 3) สัมมาวาจา คือการพูดจาถูกต้อง
- 4) สัมมากัมมันตะ คือการกระทำถูกต้อง
- 5) สัมมาอาชีวะ คือการดำรงชีพถูกต้อง
- 6) สัมมาวายามะ คือความพากเพียรถูกต้อง
- 7) สัมมาสติ คือการระลึกประจำใจถูกต้อง
- 8) สัมมาสมาธิ คือการตั้งใจมั่นถูกต้อง

การปฏิบัติธรรมทุกชั้นตอน รวมลงในมรรคอันประกอบด้วยองค์แปดนี้ เมื่อย่นรวมกันแล้วเหลือเพียง 3 คือ ศีล-สมาธิ-ปัญญา สรุปลึ้นๆ ก็คือ การปฏิบัติธรรม (ศีล-สมาธิ-ปัญญา) ก็คือการเดินตามมรรค

8. ผลงานและรางวัล

พ.ศ.2526 เป็นผู้ใหญ่นบ้านดีเด่น (แหวนทองคำ)

พ.ศ.2529 เป็นผู้ใหญ่นบ้านดีเด่น (แหวนทองคำ)

พ.ศ.2530 เกียรติคุณด้าน สันติสนุนและส่งเสริมงานพัฒนาขององค์กรเอกชน พัฒนาชนบทในเขตอีสานใต้

พ.ศ.2532 ได้รับคัดเลือกเป็นบุคคลดีเด่นของชาติ สาขาพัฒนาสังคม (ด้านการพัฒนาชุมชน) จากคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี

พ.ศ.2532 ได้รับคัดเลือกเป็นคนดีศรีสังคมจาก ฯพณฯ ศาสตราจารย์สัญญาธรรมศักดิ์ ประธานองคมนตรี

พ.ศ.2533 ได้รับปริญญามหาบัณฑิตกิตติมศักดิ์รัฐประศาสนศาสตร์ จากสถาบันบัณฑิตบริหารศาสตร์ จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี

พ.ศ.2533 ได้รับคัดเลือกเป็นคนดีศรีลำปลายมาศ จากนายอำเภอลำปลายมาศ (นายสมศักดิ์ บุญเปลื้อง)

พ.ศ.2534 เกียรติคุณโครงการกระจายการผลิตในระดับไร่นา

พ.ศ.2542 ประกาศนียบัตรหลักสูตรวิทยากรกระบวนการเพื่อการเปลี่ยนแปลงสู่การพึ่งตนเอง

พ.ศ.2545 เกียรติบัตรการบริหารงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติด จากสำนักงาน คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด

พ.ศ.2545 เกียรติคุณด้าน สนับสนุนกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ระดับชุมชนร่วมกับกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคมจากสำนักงานกองทุนเพื่อสังคม

พ.ศ.2546 ได้รับคัดเลือกเป็นครูภูมิปัญญาไทยรุ่นที่ 3 ด้านเกษตรกรรม จากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี

พ.ศ.2550 เกียรติคุณครอบครัวร่วมเย็น จากผู้ว่าราชการจังหวัดบุรีรัมย์

พ.ศ.2550 เกียรติคุณครอบครัวร่วมเย็น จากท่านนายกรัฐมนตรี โดยกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

พ.ศ.2550 ได้รับรางวัลชมเชยด้านประชาชนทั่วไป ในการประกวดผลงานตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในโครงการเฉลิมพระเกียรติ “๘๐ พรรษา ปวงประชาสุขสันต์”

พ.ศ. 2551 ประกาศเกียรติคุณด้าน ภาควิชาเครือข่ายร่วมกิจกรรมการศึกษานอกระบบและตามอัธยาศัย “ดีเด่น” สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและตามอัธยาศัยจังหวัดบุรีรัมย์

พ.ศ.2552 ประกาศเกียรติคุณด้าน ผู้นำชุมชนที่สนับสนุนและร่วมกิจกรรมขององค์การบริหารส่วนตำบลโคกกล่าม “ดีเด่น” โดยองค์การบริหารส่วนตำบลโคกกล่าม

พ่อสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ “ปราชญ์ชาวบ้านที่ไม่ยอมหยุดเรียนรู้”

1. ประวัติ

พ่อสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ เกิดเมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2491 เป็นชาวสตึกโดยกำเนิด พ่อแม่ตั้งรกรากถิ่นฐานอยู่ก่อนแล้ว โดยทำไร่ทำนาเหมือนชาวบ้านทั่วไปในเขตนั้น นับเป็นครอบครัวที่มีฐานะปานกลางไม่ถึงกับเดือดร้อน สามารถส่งลูกๆ เรียนได้ตามต้องการ มีพี่น้อง 6 คน แต่งงานกับคุณฉวี ปรัชญพฤทธิ มีลูกชาย 2 คน และลูกสาว 2 คน รวม 4 คน ปัจจุบันอยู่ที่บ้านเลขที่ 34 บ้านปากช่อง ตำบลสนามชัย อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ รหัสไปรษณีย์ 31150 โทรศัพท์ 081-9664237 และ 081-7601337

พ่อสุทธินันท์เล่าให้ฟังว่า ถึงพ่อแม่จะมีทุนส่งเสียให้เล่าเรียน แต่ตัวเองได้เรียนหนังสือน้อยที่สุดในกลุ่มพี่ๆ น้องๆ เนื่องจากมีปัญหาสุขภาพร่างกายไม่สมบูรณ์นับตั้งแต่คลอดก่อนกำหนด ช่วงเด็กเคยพลัดตกน้ำ จนกระทั่งทำให้ต้องตัดปอดออกในบางส่วนตอนช่วงอายุ 14 ปี ทำให้มีความคุ้นเคยอย่างมากกับโรงพยาบาลตลอดช่วงวัยเด็ก

ปี พ.ศ.2523 ประสบอุบัติเหตุรถพลิกคว่ำ ทำให้สังขารที่ไม่ค่อยแข็งแรงอยู่แล้วย่าแย่งไปอีก เหตุการณ์ครั้งนั้นทำให้กระดูกส่วนปลายก้นกบหัก ซีโครงร้าวเคลือบ ปอดแฟบ ต้องเจาะปอด เป่าปอดใหม่ หมอบอกว่ามาซ้ำอีกนิดเดียวเสร็จแน่ เจียนอยู่เจียนไป (เกือบตาย) แบบเส้นยาแดงผ่าแปด ผลที่ตามมาทำให้ขาซ้ายเกิดโรคปวดหลังเป็นโรคประจำตัวเพิ่มขึ้นมาอีกชนิดหนึ่ง

2. คิดสวนกระแส

พ่อสุทธินันท์ ได้ทำการเกษตรตามที่ราชการส่งเสริมเหมือนชาวบ้านทั่วไป โดยปลูกปอ ถั่วลิสง ทุเรียน ข้าวโพด มันสำปะหลัง และทำนา ล้นปี พ.ศ.2522 พบว่า “การปลูกพืชเชิงเดี่ยวตามกระแสแบบนี้จะไปไม่รอดแน่ เพราะอนาคตไม่มีอะไรจะมาแต่ประการใด ขาดบ้านาณูชีวิต นอกจากนั้นถ้าวิเคราะห์รายรับเปรียบเทียบกับรายจ่าย มีแต่เจ๊งกับเจ๊ง” แม้ว่าครอบครัวจะมีที่ดินมรดกถึง 700 ไร่ แต่ก็ไม่ได้เป็นหลักประกันว่าจะไปรอดในวิถีทางนี้ จุดอ่อนอยู่ที่คนอีสานเชื้อคนนอก ถูกหลอกง่าย ให้คิดอยากรวยมากๆ รวยง่ายๆ รวยเร็วๆ จนเป็นหนี้สินล้นพ้นตัว ไม่รวยซักที เห็นแต่คนมาหลอกรวยเอารวยเอา

พืชนำร่องแก้ปัญหาความแห้งแล้งในพื้นที่ของพ่อสุทธินันท์คือ ยูคาลิปตัสเป็นความคิดที่สวนทางกับสังคมทั่วไปว่า พืชชนิดนี้ดึงความชุ่มชื้นไปจากดิน แต่พ่อสุทธินันท์กลับยิ่งศึกษา เพื่อหาคุณสมบัติทนความแห้งแล้งของยูคาลิปตัส และพบว่าพืชพันธุ์นี้มีกว่า 2,000 สายพันธุ์ที่มนุษย์จะเลือกนำมาใช้ให้เหมาะสม ปัจจุบันสวนยูคาลิปตัสของพ่อสุทธินันท์ เป็นแหล่งเรียนรู้เรื่องการบริหารจัดการการสวนป่า เพื่อเพิ่มมูลค่าไม้ในด้านการทำถ่านและเครื่องเรือน เมื่อความอุดม

สมบูรณ์เริ่มกลับสู่ดิน นอกจากจะมีไม้อยู่ป่าแล้วยังมีพืชพันธุ์อีกนับไม่ถ้วนที่ล้วนเกิดขึ้นจากการ
 ประสานศึกษาเข้ากับชีวิตจริง เพื่อให้ความรู้ที่กลั่นจากชีวิตไม่สูญเปล่า พ่อสุทธินันท์จึงได้ใช้สวน
 ป่าของตนเป็นศูนย์เรียนรู้เพื่อการพึ่งตนเองให้กับคนในชุมชน มีจำนวน 5 ศูนย์การเรียนรู้ ครู
 อาจารย์ เด็กนักเรียน ชาวบ้านจากท้องถิ่น ต่างสนุกสนานกับศูนย์เรียนรู้ที่เน้นนำภูมิปัญญาใน
 ท้องถิ่นที่ใช้เป็นประโยชน์ได้ในชีวิตจริง มาเป็นบทเรียน เป็นการเรียนแบบ บูรณาการที่ประมวลวิชา
 ต่างๆ จากความรู้ในชีวิตจริง เข้ากับวิชาการสำหรับเด็กๆ เพื่อให้เด็กรู้จักการมีทักษะชีวิต บน
 พื้นฐานของความห่วงใยแพทย์และรักท้องถิ่น

อาจารย์เจริญ เครือแวงมนต์ (โรงเรียนบ้านโคกเมือง เครือข่ายครูสามก้อนเฝ้า) กล่าวว่า
 “หลักสูตรของครูบาสุทธินันท์ส่วนมากจะเป็นหลักสูตรวิถีคิดและทักษะชีวิต เพราะฉะนั้นครูบาสุทธิ
 นันท์จะเอาสื่อทุกอย่างที่มีอยู่ที่หาได้ง่ายเช่น พวกหมูกระโดน ไม้ตอก ไม้แฉ่ พอเด็กเห็นเด็กเรียนรู้ได้
 และนี่คือหลักสูตรท้องถิ่น ครูบาอาจไม่เรียกว่าหลักสูตรท้องถิ่น ครูบาเรียกว่าหลักสูตรทักษะชีวิต
 และสุดท้ายครูบาก็เริ่มทำชุดความรู้ในเรื่องของการจัดการชีวิต”

พ่อสุทธินันท์กล่าวว่า “ที่จริงเรื่องการศึกษากับวิถีชีวิตมันเป็นเรื่องเดียวกัน เราจะเห็นว่า
 เมื่อเราเรียนแล้วเราจะได้นำมาใช้จริง ในช่วงเรียนก็ถือว่าเป็นช่วงกิจกรรมพอมาปฏิบัติจริงเป็นช่วง
 กิจการเอาความรู้จริงมาใช้ในชีวิตจริงแล้วก็ได้เงินจริงๆ มีค่าตอบแทน มีเหตุ มีผล บอกว่าไม่มีงานทำ
 แล้วก็มาเรียนวิธีสร้างงาน เมื่อเรียนวิธีสร้างงานไม่มีการตงงานก็รู้แล้วว่าตนเองมีความรู้ ในการรู้
 วิธีสร้างงานน่าจะเป็นยุทธศาสตร์ของการศึกษาศสมัยใหม่”

พ่อสุทธินันท์กล่าวอีกว่า “เรื่องความคิดเขามองว่าอะไรที่ทำให้มีเงินเร็วๆ ได้เงินมากๆ ได้
 เงินง่ายๆ ก็มุ่งไปทำอย่างนั้น และมันก็ทำลายทุกอย่าง ต้นไม้ก็หาย น้ำหมอกน้ำค้างก็หาย ความ
 อุดมสมบูรณ์ของดินก็หาย ทุกอย่างมันเคยมีพร้อม มันติดลบหมด และตัวที่หายทำให้เราต้องมา
 แก้ไขปัญหา ในท่ามกลางที่ไม่มีเงิน เพราะเราทำไม่ถูกเราไปทำลายต้นทุน พอต้นทุนเสียการ
 เดินหน้าต่อไม่ได้ ต้องกลับมาแก้ปัญหา และก็ไม่มีความพร้อมที่จะแก้ ทั้งไม่มีความรู้ที่จะแก้ไข
 ปัญหา มันก็แล้วแต่อยู่ที่คนจะแก้ไขปัญหาอย่างไร ส่วนของเรานี้อยู่ส่วนที่สูงไม่สามารถเก็บน้ำได้
 เราก็ปรับปรุงบำรุงดินด้วยการปลูกพืชเราก็ต้องใช้ไม้ยืนต้นที่ไม่ใช้น้ำมาก และก็เป็นจุดแข็งของแต่ละ
 ฝั่พื้นที่ในการออกแบบการแก้ไขปัญหา เมื่อเราออกแบบถูกทิศถูกทางก็เห็นช่องทาง ที่จะปรับทุก
 อย่างก็ค่อยๆ ดีขึ้น เราก็จะรู้สึกชีวิตเราจะฟื้นกับคืนมา แล้วก็เห็นว่า มนุษย์กับธรรมชาติมันต้อง
 อยู่ร่วมกัน ไปด้วยกันได้ดี แล้วปัญหาทุกๆ อย่างก็จะลด มีเหตุมีผลในการทำนั้นคือสิ่งสำคัญ”

3. ธรรมนำทาง

ลัทธิฟิ่งเงินฟิ่งตลาดได้ค่อยๆ แทรกซึมเข้ามาในประเทศไทยจนรัฐบาลหลายยุคหลายสมัยให้คำขวัญว่า “งานคือเงินเงินคืองานบันดาลสุข” และเกษตรกรทั่วประเทศก็ขานรับว่า “บอกหน่อยได้ไหม ปลูกอะไรมันถึงจะมีรายได้ดี เลี้ยงอะไรมันถึงจะรายได้งาม ร่วมโครงการนี้มีเงินหรือมีของอะไรมาแจกไหม” เกิดโรคบ้าเงินทั้งประเทศ สิ้นปี พ.ศ.2522 หลังจากสรุปบทเรียนความไม่มือนาคตของเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว พ่อสุทธินันท์ได้หันกลับมายึดคำสอนของพระพุทธเจ้าเรื่อง “อิตตาหิ อิตตานิ นาโถ” และเชื่อว่า คนอีสานควรแก้ปัญหาด้วยตนเอง ที่ผ่านมามากจะมีคนอื่นนอกหมู่บ้านมาช่วยคิดช่วยแก้ไขให้ ซึ่งหลายๆ ครั้งกลับกลายเป็นการสร้างปัญหาให้กับคนอีสาน นอกจากนั้นพ่อสุทธินันท์ ได้ยึดหลักที่คนพุทธทาสได้สอนไว้ว่า “การทำงานเพื่อเงินนั้นต้องรอจนกว่าได้เงินเสียก่อนจึงจะรู้สึกพอใจและมีความสุข แต่การทำงานเพื่องาน พอลงมือทำก็พอใจแล้ว จะเป็นสุขในทันที ส่วนเงินนั้นก็ไปไหนเสีย”

คำสอนเช่นนี้ ทำให้พ่อสุทธินันท์พยายามหาทิศทางทางการเกษตรเพื่อเลี้ยงปากเลี้ยงท้องของคนอีสานในท้องถิ่นอีสาน โดยเน้นกิจกรรมที่ทำไปแล้วให้มันหลงเหลือติดแผ่นดินบ้างจึงมีกิจกรรมที่หลากหลายเช่น งานด้านปศุสัตว์ งานด้านการปลูกไม้ยืนต้น กิจกรรมเหล่านี้ย้อนนึกไปถึงอดีตว่าที่ผ่านมაცณะชนบทยังมีความเป็นอยู่ที่อบอุ่นและผาสุกนั้น เป็นเพราะมีระบบคิดที่เอื้ออาทรต่อทุกหมู่หมวดชีวิตร่วมโลกที่มีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นปัจจัยหลัก หรือเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดความปกติสุข ช่วยให้ออกกำลังกายได้ ลดความเสี่ยง ลดรายจ่าย ลดหนี้สิน เพิ่มการออมในหลายรูปแบบ เช่น ออมความอุดมสมบูรณ์ของดิน ออมน้ำ ออมต้นไม้ใหญ่ เป็นการเพิ่มรายได้ในที่สุดเกิดบ้านบุญชีวิตจากไม้ยืนต้นทั้งฝัก ผลไม้ และไม้ใช้สอยที่หลากหลายนับหมื่นนับแสนต้น มีสิ่งแวดล้อมรอบตัวที่ดี การทำเกษตรกรรมฟิ่งตนเอง ทำให้ระบบนิเวศดีขึ้น ปลอดภัยจากสารเคมีฆ่าหญ้าฆ่าแมลง ฆ่าเชื้อรา และสารพัดจะฆ่า ช่วยให้จิตใจสงบมีความรักมนุษยธรรมและสิ่งแวดล้อมอาทรต่อความยากไร้ของสังคมท้องถิ่น อยากให้เกิดการฟิ่งตนเองและฟิ่งพากันเองเป็นที่เป็นที่นอบน้อมปฏิบัติกันได้อย่างในอดีต ฟิ่งพากันนอกน้อยลง สามารถอาศัยอยู่ในสังคมที่เลวร้ายในปัจจุบันที่เอารัดเอาเปรียบเกษตรกรตลอดเวลา เพราะมีภูมิคุ้มกันส่วนบุคคลและของชุมชน ยิ่งทำยิ่งมั่นใจและขยายวงกว้างขึ้นเรื่อยๆ จนกล้าตั้งที่ฟਾਂกเป็นกรมเรียกว่า “กรมราษฎรส่งเสริม” โดยมีนโยบายที่ชัดเจน ทำได้และได้ทำแล้วว่า “ต้นไม้จะคืนสู่ไร่นา ปลูกปลาจะคืนสู่หนองน้ำ อิศรเสริจะคืนสู่ประชาชน สมัชชาคนจนจะคืนถิ่น”

4. นักวิจัยพื้นบ้าน

พ่อสุทธินันท์ มีความเชื่ออย่างแรงกล้าว่านักวิจัยพื้นบ้านที่พยายามคิดค้นและปรับปรุงงานให้ดีขึ้นแล้วเก็บข้อมูลมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ จะทำให้แก้ปัญหาตนเอง ชุมชน และประเทศชาติได้ จึงได้ทดลองทำอย่างไม่หยุดยั้งดังนี้

ปี พ.ศ.2523 พ่อสุทธินันท์ ได้เปลี่ยนจากการปลูกพืชไร่ และทำนามาปลูกไม้ผลและไม่ใช้สอยอย่างละ 1,000 ต้น จากการเก็บข้อมูลพบว่า ยุคาลิปตัสให้ผลตอบแทนเร็ว แต่ต้องอาศัยการจัดการช่วยเช่น การปลูกเอาเนื้อไม้มาแปรรูปแทนการขายท่อนไม้ขนาดเล็กอย่างเดียว การคัดเลือกสายพันธุ์ที่ดี รวมทั้งการทดลองปลูกยุคาลิปตัสสลับกับไม้ยืนต้นพันธุ์พื้นเมืองอื่นๆ เพื่อสร้างความหลากหลายในแปลงเกษตร

ปี พ.ศ.2524 พ่อสุทธินันท์ ได้ทดลองจัดการกับพื้นที่ดินเลนน้ำแฉะกว่า 700 ไร่ ที่ตนเองมีอยู่โดยทดลองปลูกยุคาลิปตัส 150,000 ต้น และระหว่างรอดต้นไม้โตได้ปลูกพืชไร่จำพวกข้าวฟ่าง ข้าวโพด มันสำปะหลัง หญ้าเลี้ยงสัตว์ ระหว่างแถวต้นไม้ พร้อมทำปุ๋ยสัตว์ควบคู่ไปด้วยโดยเลี้ยงโคเนื้อ 80 ตัว เลี้ยงแพะเลี้ยงแกะอย่างละฝูง รวมทั้งสัตว์ปีกจำพวกไก่บ้าน ไก่ต๊อก ไก่วง ไก่แจ้ สุกรพันธุ์พื้นเมืองและการเลี้ยงผึ้ง ทดลองหาน้ำในรูปแบบต่างๆ และหาวิธีจัดการน้ำมาทำระบบน้ำหยด จนดินเลนน้ำแฉะป่าหมดกลายเป็นดินดำ น้ำชุ่ม ป่าอุดมสมบูรณ์ขึ้นอย่างรวดเร็ว

ปี พ.ศ.2530 ได้ทดลองงานแปรรูปไม้โตเร็วที่ปลูกไว้เช่น นำมาแปรรูปเป็นแผ่นกระดาน สร้างบ้านเรือน นำมาถึงและฉลุเป็นลายสวยๆ ทำเครื่องเรือน นำแขนงของไม้ยูคาล มาทำด้ามไม้กวาด มาเผาถ่านเอง โดยทดลองปรับปรุงเตาเผาถ่านจนกลายเป็นแบบอย่างทั่วประเทศ และได้รับการสนับสนุนให้นำถ่านไม้ยูคาล ขึ้นตีไปขายส่งออกต่างประเทศ

ปี พ.ศ.2534 ได้ทดลองปลูกและแปรรูปไม้โตเร็วให้กว้างขวางยิ่งขึ้นเช่น ทำของเล่น และเครื่องเรือนเพื่อส่งออก

ปี พ.ศ.2537 ได้ร่วมกับสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนาและสภาการศึกษาแห่งชาติ สถาบันราชภัฏบุรีรัมย์ และมูลนิธิชาชากว่าจากประเทศญี่ปุ่นตั้งโรงเรียนชุมชนอีสาน เพื่อวิจัยแนวทางสร้างเกษตรกรต้นแบบนำร่องการวางแผนสร้างชีวิตใหม่ให้กับเกษตรกร

ปี พ.ศ.2540 ได้วิจัยโครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ร่วมกับสำนักโครงการพิเศษสำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติและคณะครูในเครือข่าย จัดตั้งระบบการเรียนรู้แบบ HOME SCHOOL เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้จากของจริงเต็มศักยภาพอย่างมีความสุข

ปี พ.ศ.2542 ได้ร่วมกับเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคี เพื่อวิจัยและพัฒนาการขยายเครือข่ายการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองสู่คุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมดี 1 ล้านครอบครัว

โดยมีเด็กกรักถิ่น 1 ล้านคน เป็นผู้ประกันความยั่งยืน และหลักสูตร วปอ.ภาคประชาชน เป็นตัวขับเคลื่อน

พ่อสุทธินันท์ ได้เป็นผู้สนับสนุนงานวิจัยสถาบันวิจัยสังคมจุฬาฯ ในโครงการสร้างการพัฒนาตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตและการพัฒนาสังคม ระยะที่ 2 และร่วมทำการวิจัยกับ ดร.จารีรัตน์ ปรกแก้ว ในหัวข้อ “ศึกษาและพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนในระบบกับชุมชนเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน: กรณีศึกษาพื้นที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นบุรีรัมย์ ในเขตการเคลื่อนไหวของโรงเรียนชุมชนอีสาน” รวมทั้งเสนอโครงการวิจัยเรื่อง “การคืนระบบวนเกษตรให้กับชุมชนชนบทอีสาน” ภายใต้โครงการครุภูมิปัญญาไทย สถาบันแห่งชาติว่าด้วยครุภูมิปัญญาไทย สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ นอกจากนั้นพ่อสุทธินันท์ยังต้องรับเชิญไปในการวิจารณ์งานวิจัยของสถาบันต่างๆ มีนิสิตนักศึกษาจากทุกสถาบันเดินทางมาเยือนพบปะสนทนาอยู่เสมอๆ ทำให้มีกิจกรรมเพิ่มมากขึ้นในส่วนนี้คือรับเป็นที่ปรึกษางานวิทยานิพนธ์ ถูกอุปโลกน์ให้เป็นอาจารย์สอนพิเศษในหลายสถาบัน และเป็นวิทยากรในการประชุมทางวิชาการของสถาบันเรื่อยๆ

จะเห็นว่า ภารกิจที่เกี่ยวข้องกับมิติทางสังคมของปราชญ์ชาวบ้านผู้นี้นับวันแต่จะขยายตัวบานปลายออกไปมากขึ้นๆ ปัจจุบันพ่อสุทธินันท์มีงานเขียนคอลัมน์ประจำในหนังสือสถานปฏิรูปของมูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์ ที่นักการศึกษาสามารถติดตามข้อคิดข้อเขียนที่เผ็ดหวานมันครบเครื่องได้ทุกเดือน

การเปิดทางของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ต่อนักวิจัยชาวบ้านอย่างพ่อสุทธินันท์ ถือเป็นมิติใหม่ที่สำคัญและเป็นกำลังใจแก่ผู้นำชุมชน และปราชญ์ชาวบ้านที่ต้องการเห็นการเปลี่ยนแปลงด้านคุณภาพชีวิต และสิ่งแวดล้อมดีขึ้นอย่างมีความสุข ซึ่งบางคนได้ตั้งใจทำงานโดยมีชีวิตตนเอง ครอบครัว สังคม และประเทศชาติเป็นเดิมพัน

5. รางวัลชีวิต

พ่อสุทธินันท์ ได้ยืนยันคำพูดของศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี ที่ว่า “คนไทยไม่ได้โง่กว่าชาติอื่นโดยกำเนิด แต่การเรียนของเราไม่ได้เน้นที่การคิด การเรียนของเราเน้นที่การท่องจำเป็นส่วนใหญ่” ดังนั้น เมื่อพ่อสุทธินันท์คิดและทำด้วยหลักอริยบท 4 คือ ฉันทะ (พอใจ) วิริยะ (ขยันหมั่นเพียร) จิตตะ (ไตร่ตรอง) และวิมังสา (ประเมินผล) พร้อมด้วยสัมมาทิฐิ (คิดชอบ พูดชอบ ทำชอบ) จึงทำให้สิ่งดีๆ เริ่มปรากฏ ดังที่อาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์ กล่าวไว้ว่า “สิ่งที่ดีนั้นปฏิบัติยาก ไม่ใช่ปฏิบัติไม่ได้ ต้องพยายามปฏิบัติให้ได้ เพราะสิ่งที่เลวนั้นจะปฏิบัติได้ง่ายสักปานใดก็ดีขึ้นมาไม่ได้”

หลังบำเพ็ญความดีกว่า 20 ปี ความดีก็ทยอยกันปรากฏกำลังใจต่างๆ เริ่มทยอยมา รางวัลต่างๆ ที่ผู้คนและองค์กรมอบให้มามากจนล้นตู้ และติดแน่นจนไม่มีที่ติดตามข้างฝา แต่ที่เป็นความภาคภูมิใจของชีวิตที่นอกเหนือจากความดีที่ได้สร้างไว้แล้ว ยังมีรางวัลจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่พระราชทานให้เนื่องในวันอาหารโลกที่จัดโดย UNDP และ F.A.O. ในฐานะเกษตรกรที่มีผลงานด้านการสร้างเสริมสิ่งแวดล้อม และรางวัลจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ พระราชทานให้เกษตรกรดีเด่นแห่งชาติ สาขาปลูกสร้างสวนป่า ในพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ที่ท้องสนามหลวง และรางวัลครุภูมิปัญญาไทยรุ่นที่ 1 ปี พ.ศ.2544 จากกระทรวงศึกษาธิการ “ถึงฝันดีก็อย่าตีเป็นเลขหอย เร่งปลูกกล้วยปลูกผักรักษาอาหาร เลี้ยงหมูไก่อุปถัมภ์ปลาอย่างช้านาน ชวนแม่บ้านจู้จี้ยู่ที่นา” คือสิ่งดีๆ ที่พ่อสุทธินันท์ อยากเห็นคนไทยพึ่งตนเอง และพึ่งพากันเองได้ เจริญตามรอยพระยุคลบาท ที่พระองค์มีพระราชดำริที่ต้องการเห็นคนไทยมีเศรษฐกิจพอเพียง

ความพยายามชักชวนเพื่อนบ้าน การร่วมมือกับพ่อผาย สร้อยสระกลาง และพ่อคำเตื่องภาชี ตั้งโรงเรียนชุมชนอีสาน ด้วยการสนับสนุนของศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก ทำให้เครือข่ายขยายตัวขึ้น และการพบปะพูดคุยเรียนรู้กันอย่างต่อเนื่องทุกเดือนของปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน ตั้งแต่ปี พ.ศ.2539 เป็นต้นมา ทำให้ภาพ 1 ล้านครอบครัวที่พึ่งตนเองและพึ่งพากันเองได้ของคนอีสานมิได้เป็นเพียงความฝัน แต่ได้ก้าวเข้าไปในหัวใจของปราชญ์ชาวบ้านนักคิด นักทำ นักเขียนผู้นี้อย่างไม่หยุดยั้ง และที่สำคัญคำถามวิจัยที่ผุดขึ้นมาเป็นดอกเห็ดว่า “มีวิชาอะไรไหม? ที่ทำให้เด็กรักถิ่น โรงเรียนต้องสอนอย่างไร? เด็กถึงจะไม่ทิ้งถิ่น ความรู้แบบไหนที่เด็กสามารถกลับมาสู่ท้องถิ่น และต้องมีความรู้อย่างไรเด็กจึงจะอยู่ในท้องถิ่นได้” จึงเป็นทั้งคำถามและความใฝ่ฝันของปราชญ์ชาวบ้านผู้นี้

พ่อสุทธินันท์ ผู้เรียกตนเองว่า “คนนอกกระบบ” เป็นครุภูมิปัญญาไทยรุ่นที่ 1 ด้านเกษตรกรรม (การปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม) จากกรมราษฎรส่งเสริม บ้านปากช่อง ตำบลสนามชัย อำเภอเสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นหนึ่งในจอมยุทธ์ปราชญ์ชาวบ้านพหุภาคีอีสานใต้

พ่อสุทธินันท์ คือ ผู้ที่ไม่หยุดที่จะเรียนรู้ สนใจและใฝ่หาความรู้ตลอดเวลา ศึกษาทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง จากภูมิความรู้ที่มีอยู่ประกอบกับวิทยาการที่นำมาประกอบทำให้เกิดการพัฒนาภูมิปัญญาด้านการเกษตร ตั้งแต่เรื่องดิน การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ การแปรรูป เป็นผู้ที่นำภูมิปัญญาทั้งของตนเอง และที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาผนวกประสานเข้ากับวิทยาการสมัยใหม่ได้เป็นอย่างดี มีการจัดการให้เกิดการเชื่อมต่อกันอย่างนุ่มนวล และชัดเจนสำหรับการพัฒนาที่ต้องเริ่มต้นจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานแรก จึงนับว่าเป็นนักพัฒนาชั้นเยี่ยม เป็นนักวิจัยท้องถิ่น งานที่ทำมีการ

ทำอย่างเป็นระบบ ขั้นตอน บันทึกลงและผลักดันให้เกิดการมีส่วนร่วมในการทำของคนในท้องถิ่น สร้างเครือข่ายการดำเนินงานจนมีผลงานเป็นรูปธรรมหลายโครงการซึ่งได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ เช่น จาก สตง., สคส., สปรส. เป็นต้น เป็นผู้ดำเนินการเผยแพร่หลักและแนวคิดในการทำงานกับชุมชน ซึ่งขยายผลและเป็นที่รู้จักกันดีในหน่วยงานของสถาบันการศึกษา กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงศึกษาธิการ และเริ่มเข้ามามีบทบาทในวงการของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์มากขึ้น เป็นนักสารสนเทศ สามารถใช้วิทยาการสมัยใหม่ในระบบสารสนเทศอย่างยอดเยี่ยม จนได้รับรางวัลจากธนาคารโลกในการประกวดตลาดความคิดพัฒนาสร้างสรรค์วันนวัตกรรมไทยในหัวข้อการแข่งขัน “เทคโนโลยีสารสนเทศและการพัฒนาคุณภาพชีวิตในชนบทไทย” โดยได้จัดทำเสนอในหัวข้อที่มีชื่อว่า “บริการระบบสารสนเทศท้องถิ่นอีสาน” นี้ถือเป็นเพียงตัวอย่างเล็กน้อยที่ท่านทำ